

Marie Antonie

Marie Antonie

* 18. 2. 1781 *Praha*

† 4. 3. 1831 *Praha*

Autorka sentimentálních povídek s mravoučnou a náboženskou tendencí v katolickém duchu.

Vl. jm. Josefa Pedálová. V některých prame-
nech uváděn rok narození 1780. – Pocházela
z nezámožné řemeslnické rodiny na Vyšehradě,
kde též navštěvovala školu (vynikla českými
proslavy při veřejných zkouškách). V dět-
ství na ni zapůsobil příklad otcovy sestřence,
bývalé jeptišky, která po zrušení svého kláštera
žila u jejích rodičů. Okolo 20. roku se začala
ucházet o místo v klášteře Na slupi, 1803 byla
přijata do tamního řádu sv. Alžběty, 1805 slo-
žila řeholní sliby; pracovala v klášterní kuchyni
a jako ošetřovatelka v nemocnici alžbětinek.
Klášterního jména Marie Antonie, jímž podpi-
sovala i své literární práce a korespondenci,
užívala od 1804. Ve spisovatelské činnosti byla
povzbuzována hlavně přátelským zájmem F. L.
Čelakovského (bohatá korespondence od
1825), který si jí vážil jako jedné z prvních čes-
kých spisovatelek i pro její lidské kvality. Mezi
literární přátele M. A. patřili též J. V. Kamarýt
(nedochovaná korespondence od 1829; byla
přípravena Čelakovským k tisku, avšak zasta-
vena cenzurou) a K. A. Vinařický; znala se s M.
D. Rettigovou. – Pohřbena byla na Olšanských
hřbitovech (o dnes neexistující náhrobek se
postaral F. L. Čelakovský, který byl i autorem
veršovaného epitafu).

Literární činnost zahájila M. A. údajně už
v době vstupu do kláštera (báseň *Na rozlouče-
nou*, doložená později korespondencí F. L. Če-
lakovského, pochází z 1803), soustavněji ji roz-
víjela po 1815. Zprvu se zaměřila na
náboženskou literaturu (překlad legendy o sv.
Alžbětě, zpracování modlitební knihy pro ženy
Chlebové posvátní), pak uplatňovala mravní
a náboženskou tendenci v básních (popř. drob-
ných prózách) reflexivního rázu a v rozsáhle-
jších povídkách, jejichž jádrem je sentimentál-
ně osnovaný, poučně vyznívající příběh
ctnostné dívky. *Serafka* (s autobiografickými
rysy) vypráví o šťastném dětství a pozdějších
citových kolizích chudé měšťské dívky, které
přináší klid a rovnováhu její zbožnost, dobrota
a konečně perspektiva vstupu do kláštera.
V *Myrhovém věnečku* se Celestýnka, domnělá

dcera vesnického učitele, dožije po různých
strastech odhalení svého skutečného, šlechtic-
kého původu a ocenění své ctnosti. V *Keři roz-
marýnovém* se v rámci nemocničního prostředí
odkrývají a nakonec šťastně rozuzlují pohnuté
osudy jedné z pacientek, mladé hraběnky Bo-
lestíny; vyprávění je proloženo písněmi a od-
kazy na příhody biblických trpitelů. Práce M.
A., poplatné literárním konvencím zabydle-
ným hlavně v soudobé německé próze pro lid
a mládež (nejvíce se blíží sentimentálním, ry-
tířskou a měšťanskou romantikou i moralizo-
váním naplněným povídkám Ch. Schmidta),
prozrazují spontánní vypravěčský talent
a kontakt s domácím prostředím a převyšují
svou prostou, ale poměrně bohatou a obrat-
nou češtinou úroveň tehdejší běžné četby. Vý-
vojově se řadí k počátkům české sentimentální
povídky.

PSEUDONYM: Dobrovlastka. ■ PŘÍSPĚVKY in:
Čechoslav (1826–27); Poutník slovanský (1826); –
posmrtně: ČCM (1836, B Slavík a ohlas, P Přátel-
ství); sb. Věneček ze zpěvů vlastenců (1835, B).
■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Serafka. Dárek dcerkám mě-
šťským (P 1826, pseud. Dobrovlastka); Myrhový vě-
neček aneb Utrpením přichází se k blaženosti
(P 1828, 1865 v an. přepracování); Keř rozmarýnový
ze stínu do veřejné zahrady přesazen (P 1830; uve-
deno verš. Přípisem biskupu F. de Paula Pištěkovi
a proz. Slovem k drahým vlastencům). – *Překlad
a úprava*: V. Dornaut: Život sv. Alžběty, dcery krále
uherského Ondřeje II., kněžny durynské a hesské
(1817). – *Ostatní práce*: Chlebové posvátní. Knížka
modlicí pro ženské od jedné klášterní panny (1820,
rozmnož. vyd. 1826). ■ KORESPONDENCE: Ko-
respondence a zápisky F. L. Čelakovského 1, 2 (F. L.
Čelakovskému z 1825–31; 1907, 1910, ed. F. Bílý). ■

LITERATURA: an. (J. Hybl): ref. překl. Život sv.
Alžběty..., Rozmanitosti 1817, F, s. 969; an.: ref. Se-
rafka, Poutník slovanský 1826, s. 107; ● ref. Keř roz-
marýnový...: K. Vinařický, Časopis pro katol. ducho-
venstvo 1830, s. 622; red. (V. Pešina), tamtéž 1838,
s. 170 ●; J. K. Lhota: U hrobu M. A. ... (báseň), Roz-
ličnosti Pražských novin 1832, č. 91; K. Sabina: Dvě
Česky, 2. M. A., Lada 1861, s. 49 a pokr. → (zkráče-
ně) Články literárnědějepisné 2 (1916, s. 55);
F. Schulz: Literární idyla (s ukázkami dopisů M. A.,
F. L. Čelakovského, J. V. Kamarýta a M. D. Rettigo-
vé), Lumír 1874, s. 4, 18; Ant. Veselý: M. A., Čes. re-
vue 8, 1914/15, s. 729 → Z literárního alba (1923, s.
65); A. Menschlová: M. A. (Pedálová) – český Křiš-
tof v. Schmid, Pedagogické rozhledy 1909, s. 993; T. J.
Jiroušek: M. A., její život a literární tvorba, Vlast 27,
1910/11, s. 838, 945, 1008 + M. A. jako spisovatelka
a básnířka, Vlast 28, 1911/12, s. 777, 873, 969; P. Bili-
anová: M. A. Pedálová, jeptiška a spisovatelka čes-

ká, Ženské listy 1921, s. 125, 140; T. J. Jiroušek in M. A.: Serafka (1926).

kh

Bohumil Markalous viz Jaromír John

František Markup

* 13. 4. 1902 Rakovník

† 8. 2. 1970 Rakovník

Autor próz s romanticko-sentimentálními zápletkami; rozhlasový autor.

Otec byl pomocný dělník, matka prادلena. Po ukončení měšťanské školy se M. 1916–19 učil pánským krejčím a přitom navštěvoval pokračovací živnostenskou školu. Zpočátku se živil jako krejčí, 1920 začal pracovat na městském úřadě a v knihovně, 1921 přechodně přijal místo krejčího a krátkodobě i prodavače. 1922–31 působil v městské knihovně v Rakovníku (v létě 1922 absolvoval v Plzni státní knihovnický kurs). Za hospodářské krize se pokoušel uplatnit jako krejčovský tovaryš ve francouzské Nizze, neuspěl však a po návratu se živil jako prodavač Krásné jizby, redaktor Baťových novin ve Zlíně a dílenský manipulát konfekční firmy v Prostějově. 1933–36 byl zaměstnán v rakovnické spořitelně (již tehdy přispíval básněmi, drobnými prózami, fejetony, sloupky, črtami, kurzivkami a humorkami do časopisů). Od 1938 žil v Praze jako samostatný spisovatel, zároveň začal spolupracovat s Českosl. rozhlasem, kde byl od 1946 zaměstnán v literárně-dramatickém archivu; 1958 se vrátil do Rakovníka a stal se okresním a městským archivářem, 1962 odešel do důchodu.

M. romány se vyznačují v rovině vypravěče schopností postihnout dané prostředí, rozkrýt psychologii postav, zaujmout živým vyprávěním. Trpí však sklonem k motivické exotičnosti a dějové zápletky a jejich rozřešení jsou konvenční a sentimentálně banální: román *Modrý květ*, romantický příběh milostného poblouznění maloměstského úředníka v klasické situaci muže mezi dvěma ženami (všední snoubenkou a fascinující ošetřovatelkou s pohnutým osudem), končí sebevraždou femme fatale a původně plánovanou svatbou; v románu

Stisk ruky nepřítomnosti rodin přerušovaný vztah mladého statkáře a baronesy nenajde naplnění ani po návratu hrdiny z Jižní Ameriky (kam se uchýlil a opět odchází), neboť vyjde najevo, že jsou bratr a sestra; do statkářského prostředí vesnice na Rakovnicku ve 20. letech v době prosperity chmelařů je situován děj románu *Hořká réva*, v němž není hrdinovi dopřáno získat (pomocí spekulace) zbytkový statek, protože jeho odpůrce (mladý starosta) se zamiluje do jeho dcery a vezme si ji. – Pro rozhlas napsal (převážně v první polovině 40. let) velké množství scén, relací a pásem (často o Rakovníku či Rakovnicku) a zdramatizoval desítky povídek a románů (např. Z. Winter: Nezbedný bakalář, Kdo s koho, Kratochvíle panny Filipiny; K. M. Čapek Chod: Kašpar Lén mstitel; K. V. Rais: Pantáta Bezoušek; V. Neff: Temperament Petra Bolbeka; E. De Amicis: Manuel Mendez aj.), napsal též několik her pro mládež. Scénicky byla provedena M. hra ze života pomáchového básníka Václava Kropáčka *Nedozrál klas*.

PSEUDONYM: Krušín. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. slovo; Čes. dělník (1940–41); Dějiny a současnost; Dělnické listy (Rakovník, od 1925); Domov a svět; Jas (1940, R Stará láska); roč. Chudým dětem (Brno 1940); Lid. demokracie; Lid. revue (Kladno 1945); Lid. noviny (1935–36; 1935 R Ženy versus muži); Mladé proudy; Nár. osvobození (1925–26, 1929–33, 1935–36); Nár. práce (1939–41); Náš směr (Rakovník); Naše snahy (Rakovník, od 1920); Právo lidu (1934–35, 1938); Rakovnické noviny; Rozvoj (Rakovník); Svob. slovo; Zeměd. noviny; Zlín (1931–32). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Modrý květ (R 1938); Stisk ruky (R 1943); Hořká réva (R 1944); Vendulka a mlynářčková (P pro ml., 1946); Ženy versus muži (R 1947); – posmrtně: Azurový Panhard (R 1992); Salon Irena (R 1992). ■ SCÉNICKY. *Hra*: Nedozrál klas (prem. 1942). – *Dramatizace*: Jak vzniklo velké číslo (1940, podle P. H. Týrlové); O Šimonu řezbářovi a panu králi (1943, podle pohádky G. Jaroše-Gammy). ■ REDIGOVAL *knižnici*: Románové novinky (1947–48, s E. Řezáčovou). ■

LITERATURA: sb. Královské město Rakovník. F. M. k jeho nedožitým devadesátinám... (1992). ■ ● ref. Modrý květ: bs (B. Slavík), Zvon 39, 1938/39, s. 306; vbk (V. Běhounek), Nár. práce 29. 1. 1939; de (J. Strnadel), Večerník Nár. práce 14. 2. 1939; S., LitN 1939, s. 128 ●; V. T. (Tichý): ref. Stisk ruky, Nár. práce 3. 2. 1944 + ref. Hořká réva, Nár. práce 14. 12. 1944; ● ref. Modrý květ (3. vyd.): V. T. (Tichý), PL 18. 4. 1946; F. Jakubů, LD 15. 5. 1946; Brk. (F. Buriánek), Zeměd. noviny 12. 12. 1946 ●; (b) (P. Blahoš): Zemřel F. M., LD 19. 2. 1970; L. Mička in Kulturní tvář

Markus

Rakovnicka 2 (1979); I. Markupová: Hospoda „U babičky Mucenky“, Listy 1992, č. 1.

vs

Vítězslav Markus

* 25. 12. 1877 Praha

† po 25. 8. 1942 koncentrační tábor *Malý Trostinec* (Polsko)

Dramatik, autor mravně akcentovaných rodinných a společenských dramát, též autor veseloher, divadelní referent; kulturní činitel českožidovského hnutí.

Vyrůstal v umělecky založené rodině jako syn hudebního pedagoga, někdejšího ředitele orchestru Nár. divadla. Po studiu na gymnáziu se stal úředníkem v bankovním koncernu Union, později ředitelem staroměstské záložny Jednota. Záhy (již od 19 let) se věnoval dramatické tvorbě. Od 1905 byl činný ve Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj, v jehož rámci spoluorganizoval divadelní cykly ve Švandově divadle na Smíchově (byly zde provedeny i některé M. hry) a kde pak zastával funkci pokladníka penzijního fondu; byl též členem a funkcionářem (pokladník) Společnosti Jaroslava Vrchlického. Významně se uplatnil v organizacích a akcích českožidovského hnutí. Od sklonku 90. let patřil k aktivním členům Českožidovského kroužku v Praze (mj. později redigoval jeho jubilejní almanach) a pak v Českožidovském společenském sdružení založil a vedl dramatický odbor (vedl zde i vlastní hry a pokusil se o režii); ve 20. letech pravidelně přispíval divadelními referáty i publicistikou do skupinového orgánu Rozvoj a redigoval Kalendář českožidovský, který v intencích hnutí orientoval na autory židovského i nežidovského původu. Za nacistické okupace byl internován v koncentračním táboře, kde zahynul.

Dramatický debut, aktovka *Bída?* s tragickým vyústěním roztržky mezi dělnickým otcem a odrodilým synem, předznamenal etiko-společenské zaměření většiny M. prací. Sociální citění a humanistický entuziasmus vedl M. k vytváření exemplárních situací a příběhů, jež měly zapůsobit na společenské svědomí. Jeho rodinná, manželská a milostná dramata, situovaná do dělnického a měšťanského prostředí, se odehrávala na pozadí sociálních kon-

trastů a rozporů, většinou však jako přímý důsledek mravních postojů jedince. Nositelé zla, jako např. fabrikantský syn zavinivší tragédii chudé dívky (*Tereza*) nebo úředník, jenž zproověrou způsobil zkázu celé rodiny (*Trest*), mívají zde protihráče v postavách ztělesňujících M. etické postuláty; krajně zidealizován je tento typ v dramatu *Pravda*, které obměňuje dobové (macharovské) téma záchranu padlé dívky. Jednostrannou schematizací konfliktů a postav se vyznačují i dramata z uměleckého světa (*U cíle*, *Dnes a zítra*), mj. řešící dilema volby mezi plně vyžitým životem a sebeodříkáním ve prospěch umění, a rovněž vlastenecky vyznívající pásmo scén ze světové války (*Válka*). Pouze výjimečně sahal M. ke komediálnímu žánru (fraška *Velikán* parodující politické pokrytectví, situační veselohra *Láska na rohačkách*). Otevřeným, mnohdy do naturalismu zabíhajícím traktováním všedního života i pokusy o zachycení vnitřních kolizí hrdinů navazovaly M. drama na soudobé realistické a psychologické drama; tyto styčné momenty však tlumila romanticky přepjatá tragizace konfliktů a místy i nevěrohodné a nemotivované zvraty v ději a povahokresbě. Ve své době se M. setkal s diváckým ohlaseš na některých pražských scénách, např. ve Švandově divadle a v Uranii. – Literatura ještě uvádí dva M. tituly (Bouřlivá noc, Větřelec), jejichž vydání ani scénické provedení se nepodařilo doložit.

ŠIFRY: vm., Vmus., VMUS. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. divadlo (1931, 1935); sb. Důvěrné chvíle (1928); Kalendář českožidovský (1924–25); Rozvoj (1921–28, divad. ref.); 1896–1921. Jubilejní almanach Českožidovského kroužku v Praze (1921); Venkov (1937). ■ KNIŽNĚ. *Hry*: *Bída?* (b. d., 1898, prem. 1897); *Za štěstím* (1898); *Život* (1898); *Tereza* (1900, prem. 1899); *Komedie života* (DD 1907: *Trest*, prem. 1900, *U cíle*, prem. 1904, *Velikán*, prem. 1905); *Dnes a zítra* (1913, prem. 1911); *Válka* (b. d., 1919); *Pravda* (1921, 2. vyd., prem. 1920); *Láska na rohačkách* (1925, prem. 1917). ■ SCĚNICKY. *Hry*: *Na moři* (1902); *Záhada Delly Raustenové* (1931). – *Překlad*: A. Schnitzler: *Odkaz* (1900). ■ REDIGOVAL *kalendář*: *Kalendář českožidovský* (1920–28, 1923–28 s O. Guthem a E. Ledererem, 1928–29 s red. kruhem); *almanach*: 1896–1921. Jubilejní almanach Českožidovského kroužku v Praze (1921, s J. Rokycanou). ■

LITERATURA: S. (K. Sezima): ref. *Život*, *Za štěstím*, Lit. listy 20, 1898/99, s. 248; ● ref. *Tereza*: an., Akademie 4, 1899/1900, s. 143; jv. (J. Vodák), *Obzor lit. a umělecký* 2, 1899/1900, s. 152 ●; -lar. (K. H. Hilár): ref. *Na moři*, *Moderní život* 1902, s. 71; ● ref.

Komedie života: A. N. (Novák), Přehled 5, 1906/07, s. 724; T. A. (A. Procházka), MR 1906/07, sv. 19, s. 581 ●; K. (J. Kodíček): ref. Velikán, Přehled 11, 1912/13, s. 503; jv. (J. Vodák): ref. Láska na rohačkách, LidN 5. 4. 1917; ● ref. Pravda: M. M. (Majerová), PL 14. 5. 1920; jv. (J. Vodák), Venkov 14. 5. 1920 ●; ● k padesátinám: an., NO 24. 12. 1927; Lešehrad, Rozvoj 1927, č. 51; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 28, 1927/28, s. 223 ●; O. Donath in Židé a židovství v české literatuře 19. a 20. století (1930); om (O. Mrkvička): ref. Záhada Dely Raustenové, LidN 19. 4. 1931; ● k šedesátinám: If. (I. J. Fischerová), NO 25. 12. 1937; p. (A. M. Piša), PL 25. 12. 1937 ●.

dě, et

Miloš Marten

* 4. 2. 1883 Brno

† 23. 7. 1917 Přepeře u Turnova

Literární a výtvarný kritik a esejist, vyjadřující vůli po překonání východisek a rysů dekadentního umění z konce 19. století zdůrazněním pojmů styl a stylizace a požadavkem vnitřního myšlenkového řádu díla a jeho včlenění do tradice, obrody klasické krásy a nové spirituality umění; autor novel a drobných próz poplatných novoromantické dekorativnosti, překladatel francouzské a anglické literatury.

Vl. jm. Miloš Šebesta. – Pocházel z kultivovaného měšťanského prostředí (otec právník a vyšší úředník zemské správy, matka, roz. Martinová, původem z rodu francouzských revolučních emigrantů); byl nejmladší ze šesti dětí. Od 1893 studoval na českém gymnáziu v Brně, v 7. třídě (1899/1900) ze školy ze zdravotních důvodů (těžký kloubový revmatismus) vystoupil a dostudoval soukromě (mat. 1901 na Akademickém gymnáziu v Praze). Od t. r. studoval na pražské právnické fakultě (JUDr. 1906). Žil střídavě v Praze a u rodičů v Brně nebo v jejich letním sídle v Herálci u Žďáru n. Sázavou, často pobýval v rodinné vile v Bílovcích n. Svitavou a pak v Roztokách u Prahy, kam ho přivedlo dlouholeté důvěrné přátelství (od 1901) s malířkou Z. Braunerovou (1858–1934; od 1905 graficky upravovala a výtvarně doprovázela M. knížky), které podstatně ovlivnilo jeho život i kulturní orientaci. 1907 a 1908 žil několik měsíců ve Francii (1907 zde vážně onemocněl tyfem), kde se sblížil se spisovatelem É. Bourgesem (švagrem Braunerové) a malířem É. Bernardem; 1907 si začal korespondovat s P. Claudelem, s nímž se pak

přátelsky stýkal zvláště 1909–11, kdy Claudel působil jako francouzský konzul v Praze (byl i svědkem na M. svatbě). 1910 M. pobýval delší dobu v Itálii. 1912 se oženil s dcerou mlynáře a továrníka z Přepeř u Turnova Annou (Aťou), roz. Kopalovou (1894–1974, od 1934 provd. Klecandovou), později překladatelkou a publicistkou (Život v Indii podle knihy pohádek Katha Sarit Sagary, 1920), která pečovala o M. literární pozůstalost. 1912–14 byl M. koncepčním úředníkem pražského magistrátu. V únoru 1915 byl odveden (sloužil u 88. pluku na Hradčanech), v červnu t. r. odvelen do Szolnok-u v Uhrách a odtud na ruskou frontu, kde byl zraněn. Po dovolené v Praze se 1916 vrátil do Szolnok-u a v březnu 1917 na frontu, odkud byl poslán na lékařské vyšetření do posádkové nemocnice v Praze. Podlehl srdeční chorobě zhoršené válkou za rekonvalescenčního pobytu v Přepeřích a na tamním hřbitově byl i pohřben.

M. byl už ve svých sedmnácti letech pravidelným a respektovaným spolupracovníkem Moderní revue, jejíž názory o výlučnosti umění a jeho kultovních postavách (F. Nietzsche, Ch. Baudelaire, S. Przybyszewski, F. Rops, E. Munch aj.) sdílel. Na rozdíl od beletristických příspěvků, které odpovídaly dobové estetické orientaci tohoto časopisu, se však v jeho kritikách české a francouzské literární produkce od počátku projevoval určitý odstup od „rozkladného“ gesta individualistické revolty a snaha zhodnotit životní postoj vlastní dekadenci jako zdroj umělecké tvorby. M., který vystupoval jako analytik seznámený s francouzskou estopsychologickou kritikou, se v nich soustřeďoval k rozboru ideologické konstrukce díla a ke způsobu jeho formální výstavby. Základními pojmy kritiky se mu staly styl a stylizace, které chápal jako způsob přetváření životní látky ve fiktivní svět díla jedinečným tvůrčím činem a zároveň jako určující podstatu autorovy osobnosti a jeho umělecký typ. M. vyrovnávání se s duchovním klimatem dekadence se dále projevilo v jeho představách o myšlenkové a mravní kázní tvorby a vnitřním řádu díla, blízkých soudobým novoklasicistickým tendencím, stejně jako v pojmu renesance, jímž označoval překonávání subjektivismu a obrodu umění nadosobní ideou. Za pobytu ve Francii M. poznal spisovatele a výtvarníky tradicionalistického směru (zejm. malíře É. Bernarda a skupinu kolem revue Ré-

novation esthétique), zdůrazňující klasicistické a intelektuální hodnoty umění a objevující zdroj jeho ideové síly ve staré latinské kultuře a jejím dědictví v katolické kultuře románské. Vliv těchto koncepcí se odrazil v souboru esejistických portrétů francouzských umělců *Knih silných*; jeho první část (*Revolty*) se soustřeďuje k rozboru romantické negace, jak ji vyhoceně představovali zejména tzv. prokletí básníci, a druhá (*Renesance*) pojednává o spisovatelích (É. Bourges, A. Suarès, P. Claudel) a malířích (okruh É. Bernarda), jejichž tvorba je podle M. hledáním řádu a souvislosti umění s nadosobními, v podstatě metafyzickými hodnotami. Ztělesnění vůle k tradici obrozené spirituální tvorbě M. představovala osobnost P. Claudela, jehož dílem se už od 1902 opakovaně zabýval. Přeložil též několik jeho prací (mj. v *Moderní revui* publikoval překlad dosud netištěné „čínské legendy“ Pivoňková svítlna) a zejména usiloval o prosazení Claudelových básnických dramát. V české literatuře spatřoval M. typ budoucí poezie překonávající romantickou negaci a lyrický impresionismus v tvorbě O. Březiny, jíž věnoval mimořádnou pozornost od své knižní prvotiny až po závěrečný esej knihy *Akord. Konfrontací básnických zjevů K. H. Máchy, J. Zeyera a O. Březiny* v ní M. rekonstruoval souvislou tradici české poezie, zároveň však usiloval postihnout individuální a nadosobní složky v podstatě tvůrčího aktu a odhalit tak specifičnost „génia českosti“. Úvahy o národním tvůrčím typu se v posledním M. díle, esejistickém dialogu mezi rozporuplným Čechem a sebejistým cizincem z katolické románské země (*Nad městem*), rozšířily ve filozofující reflexi o diskontinuitním charakteru české duchovní tradice, přerušené protireformací. K určení tvůrčího typu směřovaly i M. eseje a kritiky věnované výtvarnictví; v hodnocení soudobého umění byly později výrazně ovlivněny bernardovským ideálem návratu ke starým mistrům a preferovaly umění tíhnoucí ke spiritualismu (F. Bílek, J. Zrzavý). – M. poměrně rozsáhlá beletristická tvorba navazovala na pozdně romantickou evropskou prózu (J. Barbey d'Aureville, J. Péladan, O. Wilde). Novely a povídky (*Cyklus rozkoše a smrti, Dravci*) i drobnější, většinou knižně nevydanou prózu charakterizovalo jak úsilí po básnickosti, projevující se vystupňovanou obrazností a stylizací výrazu, tak záliba v kresbě výlučných prostředí a v pojednávání

skrytých, složitých a výjimečných až patologických duševních stavů. – Kromě úvodů k vlastním překladům M. doprovodil statěmi i několik děl blízkých jeho estetickým názorům (O. Wilde: *De profundis*, 1906; P. Gauguin: *Noa Noa*, 1909; W. Pater: *Dojmy a myšlenky Maria Epikurejce*, 1911). V rukopisné pozůstalosti byly (podle V. Bitnara) milostné lyrické verše, román *Zimní slunovrat*, zlomek novelistického cyklu *Trojan*, drobné prózy *Pohádky* a podobnosti (z 1911), několik přednášek a torzo chystané druhé knihy *Akordu*; některé z těchto prací vyšly posmrtně jako bibliofilie, zejména péčí tiskaře J. Portmana v Litomyšli a později editora V. Hellmutha-Braunera.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Ivan Skála, Leon Brauner, Pavel Orsey; M., Mar., M. M., M. Š. ■ PŘÍ-
SPEVKY in: Almanach Knih dobrých autorů (1914); Čes. revue (1902–03); Čes. sběratel (1913); Dílo (1906, 1914; 1906 E Nikolaj Konstantinovič Roerich, t. r. i sep.); Divadelní oznamovatel Národního divadla (1914); kat. Emaly, čalouny, sklo. Kněžna Marie Těšiňeva, Mary Robin, Zdenka Braunerová (1909); Ex libris (1913); Graphische Edition (1914); Jacopo Robusti Tintoretto (1911, úvod k obrazové publikaci); Kalendář paní a dívek českých (1911–15; 1913 E Karel Sabina); Květy (1913, E Antonín Sova); L'art et les artistes (Paříž, od 1905); La rénovation esthétique (Paříž 1909); Lit. listy (1903–04); Lumír (1915); Moderní revue (1900–12; 1900 debut P Mstítel, od 1901 soustavná krit. a beletr. spolupráce, 1910 překl. P. Claudel; Pivoňková svítlna, 1912 Karikatura věků a Tři knihy J. S. Machara, i sep.); Morava (Brno 1901); Nár. listy (1911, 1913, 1916); Nová čes. revue (1905); Novoročenka 1914 (překl. P. Claudel: Svatý Václav, král a mučedník); Nový kult (1902); Nový život (1903); Obzor lit. a umělecký (1902); Pozor (Olomouc 1898, divad. ref. z Brna); Prvotiny (1900); Různé zvuky (Brno 1898, rkp. studentský čas.); Scéna (1913, Na nových cestách dramatické poezie. Claudelovo mysterium Zvěstování Panny Marie); Srdce (1901–03); Studentské směry (1902); kat. Talaškino (1909); Veraikon (1914); Vers et prose (Paříž 1909); Volné směry (1903); Ženský svět (1913, E Růžena Jezenská); – posmrtně: Archa (1918 překl. P. Claudel: Zlatohlav, 1923); Kuncířova ročenka 1931; Novoročenka (1918, ed. A. Dolenský); Topičův sborník (1917, ukázka z novelistického cyklu *Trojan*); Veraikon (1919, Zapomínané dílo – E o výt. díle K. Hlaváčka). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře a umění*: Otokar Březina (E 1903); Edvard Munch (E 1905); Styl a stylizace (E 1906); Cyklus rozkoše a smrti (PP 1907, P V aleji 1927 in *Dvě novely*; rozšř. vyd. 1925 podle M. upr. textu z 1917); *Knih silných* (EE 1909, vyd. z 1910 rozšř. o úvod); Julius Zeyer (E 1910, 1916 in *Akord*); In memoriam Karla

Hynka Máchy (E 1910, 1916 in Akord); O básníka (polemická brožura proti J. S. Macharovi a F. X. Šaldovi, 1911); Cortigiana (P 1911, 1927 in Dvě novely); Dravci (PP 1913, 1925 in Cyklus rozkoše a smrti); Otokar Březina (E 1915, 1916 in Akord); Akord (EE 1916); Nad městem (E 1917); – posmrtně (převážně bibliof.); Černý páv (P 1922); Vodník (P 1922); Psyche (P 1924); Nemocný a vůně (P 1925 ← Květy 1913); Dvě novely (1927); Obnovené kouzlo (P 1927); Mladý kouzelník (P 1927 ← Novoročenka 1914); Mechtilda Magdeburská (E 1927 ← Kalendář paní a dívek.... 1914); Básně (1927); Básník ilustrace (E 1927 ← Český sběratel 1913); Potrestaný faun (P 1928); Noa Noa (E 1928 ← P. Gauguin: Noa Noa, 1909); Několik listů z deníku (1937); Zastřený profil (1940 ← Kniha silných, 1909); Pohádky a podobenství (1944, ed. V. Hellmuth-Brauner). – *Překlady*: ě. Bourges: Ptáci odletí a květy opadají (1905); P. Claudel: Polední úděl (1910) + Zvěstování Panny Marie (1913); Ch. Baudelaire: Romantické umění (1911). – *Výbor*: Imprese a řád (1983, ed. E. Macek). – *Souborné vydání*: Dílo M. M. (nakl. L. Kuncíř, 1924–29, 4 sv.). ■ KOŘESONDENCE: Dopis Emilu Pacovskému (z 1916), Veraikon 1919, s. 38; Pan Antonín Macek... (A. Mackovi z 1913; 1925, bibliof.); Několik listů z válečného roku 1915 (A. Martenové; 1933, bibliof.); F. X. Šalda – M. M.: Vzájemná korespondence (z 1901–05; 1941, ed. E. Chalupný); L. Kuchař: Hovory básníků (vzáj. korespondence M. M. s O. Březinou z 1902–16), VVM 1969, s. 140; V. Hellmuth-Brauner: Z korespondence M. M. a O. Březiny (z 1902–03 a 1915–16), Glosy ze Strahova 9–10, 1969, s. 8; Paul Claudel et la Bohême (P. Claudelovi z 1907–14), Cahiers P. C. 9, Paříž 1971; L'art plus que nous (vzáj. korespondence s ě. Bernardem z 1908–14; Arlington, USA, 1974, ed. J. A. Stuart); L. Kuchař: Básník rozkoše a smrti (švagroví J. Poláčkovi z 1904 a 1905), sb. Jižní Morava 23, 1984, s. 217. ■ BIBLIOGRAFIE: V. Bitnar: Bibliografie díla M. M. (1924). ■ LITERATURA: Ludvík Horák (A. Procházka): ref. Otokar Březina, MR 1902/03, sv. 14, s. 409; V. Dyk: Dokument k české kritice (polemika o výklad Březinovy Hudby pramenů), Přehled 1, 1902/03, s. 751; E. Sokol: Umělecká kritika, Rozhledy 14, 1903/04, s. 13; -v- (A. Novák): ref. Styl a stylizace, Přehled 4, 1905/06, s. 899; ● ref. Cyklus rozkoše a smrti: O. Theer, Lumír 35, 1906/07, s. 451; F. P. S., Nár. obzor 1, 1906/07, č. 41; J. Karásek, MR 1906/07, sv. 19, s. 438; an. (J. Vodák), Čas 22, a 29. 9. 1907; K. H. Hilar, Pokroková revue 4, 1907/08, s. 400 → Odložené masky (1925) ●; ● ref. Kniha silných: A. M. (Macek), Akademie 13, 1908/09, s. 335; A. Procházka, MR 1908/09, sv. 21, s. 390; an. (J. Vodák), Čas 16. 5. 1909 ●; ● ref. Julius Zeyer: A. Novák, Přehled 8, 1909/10, s. 845; J. Karásek, MR 1909/10, sv. 22, s. 425; O. Šimek, Novina 4, 1910/11, s. 311 (k tomu polemika s. 572, 733 a an. F. X. Šalda, s. 735 → KP 8, 1956) ●; ● ref. překl. P. Claudel: Polední úděl: J. Karásek, MR 1909/10, sv. 22, s. 384; A. N. (Novák), Pře-

hled 8, 1909/10, s. 512 ●; J. Karásek: ref. In memoriam K. H. Máchy, MR 1910/11, sv. 23, s. 179; ● ref. Cortigiana: F. Langer, Umělecký měsíčník 1, 1911/12, s. 143; B. Polan, Pokroková revue 8, 1911/12, s. 328; N., LidN 4. 4. 1912 ●; F. Gellner: Drobnosti z umělecké živnosti (satirický F), LidN 18. 1. 1913; ● ref. Akord: jv. (J. Vodák), LidN 11. 5. 1916; -t, PL 4. 6. 1916; A. N. (Novák), Lumír 1916, s. 474; J. B. (Borecký), Topičův sborník 4, 1916/17, sv. 2, s. 91 ●; ● nekrology: an. (A. Macek), Zlatá Praha 34, 1916/17, s. 539; A. Novák, Venkov 31. 7. 1917 a Lumír 1917, s. 479; J. Vodák, LidN 8. 8. 1917; F. X. Šalda, Kmen 1917/18, č. 28 → Časové i nadčasové (1936) a KP 10 (1957); J. Karásek, MR 1917/18, sv. 32, s. 8; an., Veraikon 1919, příl., s. 9 (s výčtem M. prací o výtvarnictví) ●; ● ref. Nad městem: F. X. Šalda: Na okraje odkazu M. čili O světské zbožnosti, Venkov 28. 10. 1917 → KP 10 (1957); A. Novák: Rozhovor o tragice našich dějin, Národ 1917, s. 578 → Z času zaživa pohřbených (1923); K. (F. V. Krejčí), PL 25. 11. 1917; K. Toman, Čes. revue 11, 1917/18, s. 123 ●; E. Chalupný: K charakteristice M. M., Kmen 1, 1917/18, č. 32; Dopis o M. M. (Z. Braunerové a E. Pacovského), Topičův sborník 5, 1917/18, s. 275; H. Opočenský: M. M. o smyslu českých dějin, LidN 5. 1. 1918; J. Laichter in Uměním k životu (1919); V. Mathesius: Renesance v Čechách a v Anglii (pojetí M. M. a J. Pekaře), Nové Čechy 6, 1922/23, s. 95; A. Martenová in M. M.: Nad městem (1924); A. N. (Novák): ref. Nad městem (další vyd.), LidN 1. 11. 1924; J. V.: Vzpomínka na M. M., Archa 1924, s. 430; A. N. (Novák): ref. Cyklus rozkoše a smrti (další vyd.), LidN 1. 7. 1925; J. Karásek in Tvůrcové a epigoni (1927); P. Toman ml.: Památce M. M., Venkov 23. 7. 1927; ● ref. Dvě novely: ne (A. Novák), LidN 22. 9. 1927; -ský (A. Bělský, dub.), Samostatnost 1927, č. 39; P. F. (Fraenkl), RA 3, 1927/28, s. 145 ●; J. Karásek: Počátky Moderní revue, RA 7 1931/32, s. 12 a pokr. → Vzpomínky (1994); = (J. Vodák): Vzpomínka na M. a Heyduka, Čes. slovo 5. 2. 1933; ● 20. výr. úmrtí: A. N. (Novák), LidN 23. 7. 1937; V. Hellmuth-Brauner, LitN 10, 1937/38, č. 1 ●; E. Chalupný in F. X. Šalda – M. M.: Vzájemná korespondence (1941); ● ref. F. X. Šalda – M. M.: Vzájemná korespondence: vz. (V. Zelinka), Zvon 41, 1940/41, s. 447; V. Č. (Černý), KM 1941, s. 134; š. (A. M. Pišná), Nár. práce 12. 2. 1941; KZK (K. Z. Klíma), LidN 16. 2. 1941; J. V. Sedlák, Venkov 5. 4. 1941; K. P. (Polák), Nár. práce 3. 5. 1941; -ühl- (B. Mühlstein), Naše zprávy 1941, č. 15; P. Štěpánek, Řád 1941, s. 165; K. Teige, SaS 1941, s. 208; T. V. (Vodička), Akord 9, 1941/42, s. 142 ●; J. B. Čapek: Od kritiky patetické ke kritice dnešní, Naše doba 49, 1941/42, s. 13; bs (B. Slavík): Zamyšlení nad M. M., LidN 19. 7. 1942; V. Hellmuth-Brauner: M. cesta myslitelská, KM 1942, s. 253 + Myslitelský význam M. M., LidN 3. 2. 1943 + in M. M.: Pohádky a podobenství (1944); J. B. Čapek: M. odkaz, Naše doba 50, 1942/43, s. 241; VI. V. (Věvoda): Vzpomínáme M. M., LD 23. 7. 1947; V. Černý: Paul Claudel a Čechy v našich a cizích archivech, sb. Studie o ru-

Martinec

kopisech 6, 1967, s. 129 + Paul Claudel et la Bohême, Cahiers P. C. 9, Paříž 1971, s. 15; L. Kuchař: Básník rozkoše a smrti, Rovnost (Brno) 2. 7. 1967; in J. Zrzavý vzpomíná (1971); M. Rejšková: M. M. jako výtvarný kritik, sb. Příspěvky k dějinám umění 2, AUC Praha, Philologica et historica 4 (1976); L. Hlaváček: M. M. a výtvarné umění, Umění 1980, s. 505; V. Hellmuth-Brauner: Z korespondence Antonína Macka M. M., sb. Literární archiv 13–15, 1982; E. Macek in M. M: Imprese a řád (1983); J. Glivický: M. M. – spisovatel, literární i výtvarný teoretik a kritik..., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1983, s. 84; L. Kuchař: Básník rozkoše a smrti, sb. Jižní Morava 20, 1984, sv. 23, s. 211 + Juvenilie M. M., sb. Literární Bílovice nad Svitavou 4, 1984, s. 14 + Pozvání ke slovu. Vilém Mrštík M. M. (2 dopisy z 1907 a 1908), sb. Literární Bílovice nad Svitavou 1985, s. 27; ● ref. Imprese a řád: J. Mourková, Tvorba 1984, příl. Kmen, č. 28; L. Soldán, ČLit 1986, s. 85 ●; E. Taxová in ant. Experimenty (1985); J. Kudrnáč in ant. Vteřiny duše (1989); V. Černý in Tvorba a osobnost 2 (1993, s. 484); (bá): M. M. a Morava, LD (Brno) 2. 3. 1993; L. Merhaut in Cesty stylizace (1994); M. Lenderová: Francouzský konzul v Českém ráji (M. přátelství s Claudélem), sb. Z Českého ráje a Podkrkonoší 8, 1995, s. 81; D. Myslivcová: M. M., Scriptum 17–18, 1995, s. 60; O. M. Urban: Na cestě k věčnému ideálu. Výtvarná kritika a esejistika na stránkách Moderní revue, Umění 1996, s. 391; D. Vojtěch: M. M. jako kritik, ČLit 1996, s. 359; I. Pšeidová: „Kritika: Žízeň po Tajemství a obdivu ...“, Rmen (Čes. Budějovice) 1996/97, č. 3; D. Vojtěch: M. M. a Moderní revue, sb. Literární archiv 28, 1997.

Jaroslav Martinec

* 20. 8. 1842 Praha

† 9. 4. 1924 Praha

Básník, příslušník ruchovské generace, autor sociálních, vlasteneckých, reflexivních i milostných veršů, publicista, jenž na sebe upozornil opozicí k tehdejší české politické reprezentaci vydáním sborníku *Apríl*.

Vl. jm. Josef Martin. – Vystudoval reálku v Kutné Hoře a v Praze, poté na pražské polytechnice stavitelství. Na studiích se seznámil s mladými literáty (K. Tůma aj.), se kterými sdílel kritický vztah k tehdejší národní politické reprezentaci. Od 60. let se věnoval publicistice: pod vlastním jménem vydal almanach *Apríl*, byl divadelním referentem v *Národě*, poté redigoval *Lumír*. Působil v *Umělecké besedě* (od 1869 člen výboru). Záhy se literárně

odmlčel a pracoval jako městský stavitel na Král. Vinohradech.

M. vstoupil do literárního dění 1861 drobnými příspěvky v *Humoristických listech* a 1862 verši v almanachu *Apríl*, který uspořádal pravděpodobně s dalšími spolupracovníky a který odporem k rusofilství vnesl před polským povstáním 1863 nakrátko rozkol do českého národního hnutí. M. autorský podíl na almanachu lze prokázat pouze u části epigramů s názvem *Fidibusy*, které M. zařadil do souboru svých vlastních dotavadních veršů *Mladému pokolení*. Jeho satiry se podobně jako epigramy v *Aprílu* obražejí proti národnímu opatrnictví, lenosti, posmívají se české lásce k pivu. Mezi objekty útoků se ocitl i J. Neruda, kterého – ani ne třicetiletého – M. považoval za básnického vysloužilce. Ostatní verše – společenské, brojící proti národní pasivitě a vyjadřující sympatie k revolučnímu Polsku, reflexivní i milostné – se příliš neliší od běžné dobové produkce. Jejich liberalistická tendence i písňový charakter poukazují na inspiraci béran-gerovskou šansonou. Jako niternější se jeví druhý M. soubor *Básně*, v němž převládají verše reflexivní a milostné. Nápadně v něm ubylo programových vlasteneckých gest, naproti tomu se často objevují motivy sociální.

II
PŘÍSPĚVKY in: alm. *Apríl* (1862); Boleslavan (1860); Hlasy ze Siona (1862); *Humorist. listy* (od 1861); *Jičínské noviny*; *Květy* (1868–79); *Lada* (1864); *Lit. příloha k Nár. listům* (1865); *Lumír* (1863); *Lumír* (1865–66); *Národ* (1865); *list Národ sobě* (1880); *Nár. listy* (od 1865); sb. *Padesát let Umělecké besedy 1863–1913* (1913); *Rodinná kronika* (1863–64); alm. *Ruch* (1868, 1870); *Světozor* (1870–80); *Svoboda* (1872); sb. *Vzpomínky na Svatopluka Čecha* (1908); *Zlatá Praha* (1864–65). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Mladému pokolení* (BB 1863); *Básně* (1872). ■ REDIGOVAL *časopis*: *Lumír* (1866); *almanach*: *Apríl* (1862, pod vl. jm.). ■

LITERATURA: ● ref. alm. *Apríl*: J. Neruda: *Nová hvězda*, *Hlas* 30. 3. 1862 → *Česká společnost* 1 (1951) + *Drobné klepy*, *Hlas* 20. 4. 1862 → *Literatura* 1 (1957) + (an.) *Nestoudná knížečka*, *Rodinná kronika* 1862, s. 33 → *Literatura* 1 (1957); an.: *Literární pahejlství*, *Hlas* 19. 4. 1862 ●; -á- (V. Hálek): ref. *Mladému pokolení*, *Kritická příl.* k NL 1, 1863/64, č. 1; ● ref. *Básně*: an. (V. Hálek), NL 10. 10. 1872 → *Sebrané spisy V. Hálek* 4 (1907); O. H. (Hostinský), *Pokrok* 26. 10. 1872; F. Zákrejs, *Osvěta* 1872, s. 945; an., *Světozor* 1872, s. 488; E. Špindler, *Podřípan* 23. 2. 1873 ●; A. Stašek: *Ze vzpomínek*, *Zvon* 8, 1907/08, s. 260 → *Vzpomínky* (1925); an. (F. X. Procházka): *Roku 1862 vyšla malá knížečka...*, *Zvon* 17,

1916/17, s. 503; R. Illový: Sociální náměty v českém básnictví doby Nerudovy, Akademie 28, 1924/25, lit. příl. Rudé květy, s. 13; an.: Úmrtí, Lumír 1924, s. 280; F. Vodička: Ohlas Bérangerovy poezie v české literatuře, LF 1935, s. 328; in J. V. Frič in dopisech a denících (ed. K. Cvejn, 1957, s. 323); J. Thon: Aprilové přehánky, F. Strejček: Tři básníci revolučního roku, obojí sb. Z doby Nerudovy (1959); V. Žáček in Josef Barák (1983).

vf

Vojtěch Martínek

* 11. 4. 1887 *Brušperk* u Frýdku-Místku

† 25. 4. 1960 *Ostrava*

Prozaik, který v jádru svého díla realistickou metodou zobrazil bouřlivé hospodářské a sociální proměny Ostravska, básník, dramatik, literární historik, literární a divadelní kritik, esejista, fejetonista; osvětový a rozhlasový pracovník, organizátor kulturního života v regionu.

Pocházel z druhého manželství zchudlého kožešníka. Na studiích na matičním gymnáziu v Mor. Ostravě (1900–08) se udržoval kondicemi a od 1901 hlavně publikováním článků, črt, povídek a básní v Ostravském deníku aj. (od 1905 též vydáváním kompilačních literárních příruček). Od 1904 bydlel v hutnické kolonii ve Vítkovicích (Ostrava-V.) u staršího nevlastního bratra, strojvůdce, jehož prostřednictvím poznával život v hutích. 1908 začal studovat na pražské univerzitě klasickou filologii a filozofii, po roce však přešel na češtinu a němčinu (zapůsobili na něj zvláště profesori J. Vlček, F. X. Šalda, T. G. Masaryk, F. Drtina). Od 1910 pobyl několikrát u strýce v Krakově, kde navštěvoval univerzitní přednášky o polském romantismu, a 1912–13 strávil jeden semestr na univerzitě v Bonnu; státní zkoušky ukončil na podzim 1913 (doktorát 1916 prací *Hálek a polský romantismus*). Od února 1914 až do odchodu do výslužby 1947 (s přerušением za války 1941–45, kdy byl na vlastní žádost penzionován) učil na českém matičním (po 1. světové válce státním) gymnáziu v Mor. Ostravě. 1914 se oženil (vlastní děti neměl, adoptivní syn JUDr. Josef M. zahynul 1943 v koncentračním táboře; 1946 adoptoval příbuzného z manželčiny strany – MUDr. Vojtěch M.) a usadil se v Hrabůvce (Ostrava-H.), kde 1915–19 pracoval také jako obecní tajemník. M. působil všu-

de, kde to vyžadoval život průmyslového kraje se složitými národnostními i sociálními poměry, který se v kulturní oblasti teprve po 1. světové válce dostával nad fázi obrozenskou. Při svých pedagogických povinnostech byl dramaturgem nově zřízeného českého divadla v Ostravě (1919–23), na jehož vzniku se podílel, pracoval v tiskové sekci českosl. plebiscitní komise pro Těšínsko (1919–20, sám napsal dvě publikace a podílel se na dalších devíti), dudoval městskou knihovnu ve Vítkovicích (1920–22), rozvíjel širokou osvětovou činnost (stovky přednášek), kterou od 1929 doplňovala spolupráce s ostravským rozhlasem (přes 300 přednášek a fejetonů i několik rozhlasových her). Kromě toho byl jednatelem (1915–20) a později předsedou (1946–48) Moravského kola spisovatelů, od 1936 předsedou ostravské pobočky Literárněhistorické společnosti, od 1946 předsedou Společnosti Petra Bezruče v Opavě i literární sekce Sdružení slezských umělců, po 1949 stál v čele ostravské pobočky Svazu českosl. spisovatelů, podílel se na založení a činnosti Slezského studijního ústavu v Opavě a Památníku Petra Bezruče.

M. byl mnohostrannou osobností s neobyčejně širokým tvůrčím záběrem. Již jako gymnazista vydal pod pseudonymy několik literárněhistorických brožurek i souborů črt a povídek, jeho největší ctizádostí však bylo stát se básníkem. M. poezie vyrůstala pod vlivem lumírovců, zvláště J. Vrchlického, ale v historické epice i ve skeptické lyrice prvních sbírek navazovala na J. S. Machara. Po překonání tragického životního pocitu M. dospěl k osobitě lyrické notě a k obrození smyslovosti v prosvětlených melodických verších sbírky *Zahrada*, prozrazujících i vliv Verlainův a Mallarméův. Později nalézal východisko z vnitřních krizí v přimknutí k domovu, představovanému krajinou dětství i průmyslovou Ostravou (*Píseň o domovině*); hledání opory u předků vyvrcholilo za okupace v jinotajném souboru *Monology Jury Třanovského*. Ve sbírce *Píseň nového dne* oslavil (i s využitím volného verše, někdy s dobovým zjednodušením, poválečný rozvoj svého kraje a bilancoval vlastní životní i uměleckou dráhu. V tomto směru pokračovaly jeho *Poslední sonety*, v nichž s vyrovnaným nadhledem pohlížel na stálý svár života a smrti. Jako nejtrvalejší hodnota v M. tvorbě však postupně vykrystalizovala jeho próza. Po syrových a bezútěšných zá-

běrech ze života ostravského proletariátu, venkovských nádeníků a různých vyvrženců společnosti v raných pseudonymních knížkách (nejvýrazněji v souboru *Poslední noc Jakuba Hrona a jiné povídky*) svedl zápas o překonání naturalismu a konvenčnosti v krajově bezpříznakové knize *Pluh života*. Tragické osudy postav souboru *Než se kořeny uchytlí... a jiné povídky* již vyrůstaly z poměrů horského beskydského kraje. V dramatických obrazech svého vrcholného díla, románové trilogie *Černá země (Jakub Oberva, Plameny, Země duní)*, obsáhl prostřednictvím výrazných a lidsky složitých postav (jimž dodává plastičnost i vhodně stylizovaný dialekt) proměny Ostravska pod náporom dravého průmyslového podnikání od počátku 90. let 19. století až do hladových bouří na sklonku 1. světové války: první díl vycházel ještě z vesnického realismu, od druhého, komponovaného na pozadí Slezských písní P. Bezruče, se těžiště přesouvalo do prostředí průmyslového města. Důrazem na vystižení životních poměrů dělnictva se trilogie přimykala ke snahám české meziválečné literatury o moderní sociální román (v 50. letech autor pod tlakem nakladatelství provedl ve 2. a 3. díle neorganické aktualizaci úpravy v socialistickorealistickém duchu, s nimiž však nebyl spokojen, proto se od 1965 nová vydání vracejí k původnímu znění). Černá země se stala východiskem M. zobrazení stoletého vývoje Ostravska. Období starší (od 1848) zachytil se zdůrazněním subjektivních složek v námětu i vypravěčském postoji v kronice *Stavy rachotí*, líčící namnoze na základě rodinné tradice rozklad patriarchálních poměrů a starého cechovního života, především pak úpadek soukenického řemesla, v rodném městečku vlivem rozmachu průmyslu. Na dobu současnou se soustředil v trilogii *Kamenný řád*, v níž zobrazil konflikt selské rodové tradice, povinnosti ke gruntu a touhy po individuálním štěstí (s aktuálním symbolickým významem v době války), nedosáhl však umělecké celistvosti Černé země; nejcennější je 3. díl *Ožehlé haluze*, široký obraz společenských poměrů na Ostravsku za okupace a formování protinacistického odboje (vydaný až po několikaletých průtazích). Významu těchto próz (zpopularizovaných i divadelními, rozhlasovými a televizními dramatizacemi) nedosáhla řada dalších prací. Z nich měly uměleckou a vývojovou důležitost osobité lyrizující i kratochvilné ro-

mance z krajové historie *Větvky jalovcové* stejně jako tři knihy pohádek, založené na volných variacích severských a jihoevropských motivů a syžetů; cennými uměleckými dokumenty jsou vzpomínkové fejetony *Kus života* i vyznavačské lyrické prózy *Ostravská píseň*. Pokusem o výklad rozporné osobnosti Sabiny byl psychologicko-dokumentární román *Zrádce národa*. – Dříve než svým básnickým a prozaickým dílem došel M. uznání jako literární historik. Po řadě informačních kompilačních přehledů a drobných příruček o předních českých i světových autorech, v nichž se postupně uplatňoval i autorův vlastní názor, upozornil na sebe hlavně průkopnickými monografiemi o P. Bezručovi a J. S. Macharovi. Později se zaměřil na vysledování literárního vývoje ve Slezsku a na Ostravsku, v řadě studií i samostatných publikací věnoval pozornost také dalším moravským autorům (M. Jahn, F. Sokol-Tůma, V. K. Jeřábek aj.). Vykládal tvůrce z jejich doby a prostředí, bez ulpívání na životopisných detailech se snažil úhrnně zachytit jejich osobnost a dílo. Statí o polské literatuře na Těšínsku přispěl do Československé vlastivědy 7 (Písemnictví, 1933) a o kulturních poměrech ve Slezsku napsal do Ottova slovníku naučného nové doby (5/2). Při spolupráci s ostravským rozhlasem vytvořil osobitý útvar beletrizovaných popularizačních medailonů, přibližujících významné postavy české kultury v důležitých momentech jejich života (*Na křižovatkách národního ducha, Pro české divadlo, Pochodně a světýlka*). Nad literárně-historickou prací u M. brzy převážila činnost literárněkritická (spjatá např. i se Šaldovou Novinou, rozvinutá však především v regionálním tisku). Třebaže prokazoval smysl pro rozlišení hodnot, spíše než nelitostným soudcem byl M. citlivým a tolerantním interpretem literatury s vnímavostí pro potřeby živého literárního procesu; jako nejuznávanější kritická autorita na Ostravsku v době meziválečné se snažil podněcovat rozvoj písemnictví v regionu. Průřez jeho literární publicistikou přinesl výbor *Živné zdroje*. Z divadelní oblasti sledoval M. systematicky ostravskou činoherní scénu. Jako dlouholetý redaktor regionálních časopisů a deníků ovlivnil a uvedl do literatury řadu mladých autorů ze Slezska a severovýchodní Moravy (Z. Bár, A. C. Nor, M. Rusinský, Z. Vavřík, J. a V. Závadové aj.).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: J. V. Hrubý, Láďa Vašek, Narcis Novosadský, Pavel Modest, P. Modest, Remos, Václav Staněk, Václav Stavěl, Václav Vyšín, V. Staněk (vesměs v počátcích publikační činnosti); Dr. V. M., M., m., m, mk., Mnk., V. M., V. Mk., V. M-k, V. Mnk. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** sb. Alois Mrštík, člověk a dílo (Brno 1925); *anděl strážný* (Brno 1902–06); sb. *Básníci selství* (1932); *Básnický almanach 1953–...1958*; *Besedy Času* (1910–14); *Besedy lidu*; *Besídka malých* (1902–03); *Beskydy a Jeseníky* (Mor. Ostrava 1937); sb. *Bezručův hlas* (1940); *Bezručův sborník* (Opava 1947); *Bratrství* (1934); *Cesta* (1921); *Černá země* (Mor. Ostrava 1924–38); *Čes. slovo* (1936); *Čin* (1934); *Dolina Urgatina* (Vel. Karlovice 1949); *ELK* (1939); sb. Fr. S. Procházka, člověk a dílo (Brno 1927); sb. Fr. Sokol-Tůma (1935); sb. Fr. Sokol-Tůma, člověk a dílo (Brno 1926); kal. *Hornický rok 1949* (Opava 1948); sb. *Hus a husitství v české poezii* (1915); *Husův kalendář na r. 1915* (Brno 1915); *Iskra* (Hrabyně 1932); *Jevišť* (1920–21); *Jitřenka* (1901–02); sb. *Jižní Morava svému pěvci* (Znojmo 1958); sb. *Josef Kalus, člověk a dílo* (Brno 1925); sb. *Kahan nad černou zemí* (Ostrava 1948); sb. *Knihy vzpomínek na Petra Bezruče* (1937); *Kolo* (Brno 1930–48; 1940 stať *Nynější krásná próza moravská*); *Kulturní zpravodaj* (1926); *Květy* (1951–52); *Lid. noviny* (1913–44, 1951, i příl. *Večery Lid. novin*); *Lípa* (1918); *Lístek rozmarýnu* (Hranice 1928); *Lit. listy* (1923, studie V. B. Nebeský); *Lit. noviny* (1938–42); *Lit. noviny* (1952–53, 1955); *Lit. rozhledy* (1927–29); *Lumír* (1931); *Malý čtenář* (1906); sb. *Matka* (1943); *Menšínová revue* (Olomouc 1911); sb. *Metoděj Jahn, člověk a dílo* (Brno 1925); *Mladé proudy* (1947); *Mor. listy* (Brno); *Moravkoslezská revue* (1907–14, i *Beletristická příl.*); *Moravkoslezský deník* (Mor. Ostrava 1915–41, pravidelně i lit. a divad. referáty); *Moravkoslezský sborník* (Mor. Ostrava 1918–20); *Mor. venkov* (Olomouc 1910, příl. *Naše besedy*); *Národ* (1917); sb. *Národní čítanka* (1918); *Nár. obzor* (1912); alm. *Náš hlas* (Frýdek 1935); *Naše doba* (1912); *Naše kniha* (1937); *Naše Valaško, pokr. Valaško* (Vsetín, Valaš. Meziříčí 1931–54); *Neděle* (Brno 1905); *Niva* (Brno 1921, 1927); *Nová Lubina* (Rožnov p. Radhoštěm 1946); *Nová svoboda* (Ostrava 1947, 1953–59; 1958 P O silné Ance, 1959 PP Otec a Máš krásné vlasy); sb. *Nové české divadlo 1928–1929, ...1930–1932* (1929, 1932); *Nové slovo* (Ostrava 1945–46); *Novina* (1911–12); *Nový život* (1952–53); *O knihách a autorech* (1956); sb. *O Slezsku a Ostravsku* (1912, stať *Slezsko a Ostravsko v literatuře*); sb. *Od Ostravice k Radhošti* (Mor. Ostrava 1941, stať *Literární život lašského kraje*); sb. *Ostrava, město uhlí a železa* (1947, stať *Ostravsko v literatuře*); *Ostravská Nár. práce* (1941); *Ostravské Čes. slovo* (1945–46); *Ostravský deník* (od 1901; od 1908 lit. referáty, 1916–20 i divad. referáty); sb. *Ostravský památník* (1922); *Osvěta* (1910–11); *Palacký* (Valaš. Meziříčí, od 1908); sb. *Pamětní list na počest popravených a umučených soudců a soud-*

ních zaměstnanců obvodu Krajského soudu v Ostravě (na deskách s tit. *Zemřeli, abychom žili*, 1947); sb. *Petr Bezruč a jeho kraj* (Mor. Ostrava 1913); sb. *Petru Bezručovi k 90. narozeninám* (1957); *Poezie* (Mor. Ostrava 1933); sb. *Pozdrav od Branky* (1937); sb. *Pozdrav z Pošumaví pod Karpaty* (Nový Jičín 1935); sb. *Pozdravy Petru Bezručovi* (1937); *Práce* (1945); *Pramen* (1920–26); *Právo lidu* (1918, 1937); *Radhošť* (Frenštát p. R. 1905–06); sb. *Rodné zemi* (Brno 1958); roč. *Rok lidověchovné práce v širším Ostravsku* (1927–40, přehledy o činnosti divadla v Mor. Ostravě); *Rozhlas mladých* (1937); *Rozhled* (1910); *Rozhledy* (1936); *Rozpravy Aventina* (1925–31); *Rudé právo*; *Ruch* (Brno 1925, 1928); *Sborník literárních úvah a vzpomínek k 75. narozeninám Čenka Kramoliše* (Brno 1937); sb. *Slezsko a Ostravsko* (1913); sb. *Slezsko Bezručovi* (Hrabyně 1937); sb. *Slezský letáček* (Opava 1917); *Služba osvětě* (Ostrava 1947, příl. *Tvar*); sb. *Stav a úkoly literárněhistorického průzkumu Slezska* (Opava 1949); *Světozor* (1930); *Svob. noviny* (1947–48); *Těšínské noviny* (1937); *Topičův sborník* (1917); sb. *Valentin Držkovič 1888–1948* (Opava 1948); *Věstník Matice opavské, od 1936 pokr. Slezský sborník* (Opava 1917–52, 1949 i příl. *Slezská tvorba*; 1918 stať *Slezsko v literatuře krásné, i sep.*); sb. *V. K. Jeřábek, život a dílo* (Brno 1926); *Vlastivědný sborník slezský 2* (Opava 1926, stať *Literární život slezský, i sep.*); *Vlastivědný věstník moravský* (Brno 1946); *Výr. zpráva českého státního gymnázia v Mor. Ostravě* (1928–37); sb. *Vzpomínky na Petra Bezruče* (Brno 1947); *Zlatá Praha* (1915–17); *Zvon* (1911–34); *Železniční listy* (1937); – posmrtné: *Alternativa* (1994, ukázky z deníku); *Ostravský kulturní měsíčník* (1979, z rkp. sbírky *Psáno na obálku*); *Těšínsko* (1987, F S novinami). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie a práce o literatuře* (i popularizační brožury); *Ze světa* (PP a FF, b. d., 1905, pseud. J. V. Hrubý); *Stručné dějiny literatury české* (1905, pseud. Václav Staněk; přeprac. a rozšíř. vyd. 1926); *Stručné obsahy ze spisů spisovatelů českých doby nové 1, 2* (1906–08, pseud. Václav Staněk; přeprac. a rozšíř. vyd. 1910–12, 1920, 1925); *Jiná krev* (D 1907, pseud. V. Staněk); *Črty z Ostravska* (PP b. d., 1908, pseud. Václav Staněk); *Přehledy dějin literatur slovan-ských od prvopočátků až na naši dobu* (1908, pseud. Pavel Modest); *Poslední noc Jakuba Hrona a jiné povídky* (b. d., 1909, pseud. Václav Staněk); *Básnické dílo Petra Bezruče* (b. d., 1909); *Cesty* (BB 1909); *Antika v poezii Macharově* (b. d., 1909); *Josef Uher* (b. d., 1909, šifra V. Mk.); *Alois Jirásek* (b. d., 1909); *Sešit sonetů* (BB 1910); *F. X. Svoboda* (b. d., 1910, šifra V. Mk.); *Nová česká literatura 1–3* (b. d., 1910); *Poezie, Povídka a román, Drama*; *Adolf Heyduk* (b. d., 1910); *Karolina Světlá* (b. d., 1910); *Émile Zola* (b. d., 1910); *Žena v životě některých básníků českých 1, 2* (EE b. d., 1910, an.); *J. K. Šlejhar* (b. d., 1910, an.); *Maxim Gorkij* (b. d., 1910, an.); *Jan Kollár* (1910); *Moderní literatura ruská* (b. d., 1910, pseud. Pavel Modest); *Björnsterne Björnson* (b. d., 1910,

pseud. P. Modest); Eliška Krásnohorská (b. d., 1910, šifra M.); Jakob Arbes (b. d., 1910); Pluh života (PP 1911); J. S. Machar. Přehled jeho básnického díla (1912); Jsme synové země (BB 1912); Básník silného češství. J. S. Machar (studie, 1914); Zahrada (BB 1917); Petr Bezruč (studie, 1917; přeprac. a dopln. vyd. 1924); Svatopluk (D 1918, i prem.); Viktor Kamil Jeřábek (1919); Tichá píseň (BB 1920); František Sláma, slezský buditel, slezský lidový spisovatel... (1920); J. S. Machar (1920); Než se kořeny uchyty... a jiné povídky (1923); Jakub Oberva (R 1926, 1. d. trilogie Černá země); Povídka o Popelce (1926); Ráj srdce (BB 1926); Z Litvy a o Litvě (cestopis, 1926); Svět kouzel a divů (pohádky, 1927); Žena a peníze 1, 2 (R 1928); Plameny (R 1929, 2. d. trilogie Černá země; přeprac. vyd. 1954); Ostravská píseň (PP 1929); Básně (1929, souborné vyd. sbírek Zahrada, Tichá píseň, Ráj srdce a nového cyklu No-ci); Duhový pták (pohádky, 1929, přeprac. a rozšíř. vyd. 1943 s tit. Čarovní kvítí); Knížka pohádek o dracích, čarodějnicích a princeznách (1930, přeprac. a rozšíř. vyd. 1946 s tit. U jasného plamene); Duše Ostravy (P 1931, 1972 in výbor Živné zdroje); Romance o Ondrášovi (P 1931, 1936 in Tři větévky jalovcové); Kratochvilná historie nicméně zcela pravdivá o obrazu svatého Jiřího rytíře a mučedníka... (P 1931, 1936 in Tři větévky jalovcové); Země duní (R 1932, 3. d. trilogie Černá země; kapitola Návrat samost. 1931; přeprac. vyd. 1954; dramtizace 1958, s M. Hynštem); Než se kořeny uchyty (R 1934, přeprac. vyd. 1941, pův. in Než se kořeny uchyty... a jiné povídky); Duše knih (F 1934, 1972 in výbor Živné zdroje); Šetřte starěka (P 1935); Na křižovatkách národního ducha (EE 1936); Tři větévky jalovcové (PP 1936, rozšíř. vyd. 1941 s tit. Větévky jalovcové); Zrádce národa (R 1936); Píseň o domovině (BB 1937); Pro české divadlo (medailony, 1937); Až na dno (P 1937, přeprac. P Proud z kn. Pluh života); Kousek země (FF 1937); U Odry (F 1938); Stavby rachtů (R 1939); Pochodně a světýlka (medailony, 1940); Koleda (B 1940; 1943 in Kalendář básníkův); Mířtí černého umění (F 1940); Kamenný řád (R 1942, 1. d. stejnojmenné trilogie); Trojí cesta Blažeje Potěšila (R 1942); Kalendář básníkův (BB 1943); Metoděj Jahn (studie, 1943); F. X. Svoboda (studie, 1944); Povídka o Maryčce hříšnici (1944, přeprac. P z kn. Než se kořeny uchyty... a jiné povídky); Meze (R 1944, 2. d. trilogie Kamenný řád); Jizva na tváři (R 1946); Monology Jury Třanovského (BB 1946); Mrtvým (B 1946, 1952 in Píseň nového dne); Postavy mých románů (přednáška, 1947); Petr Bezruč (leták, 1947); J. S. Machar (studie, 1948); Na cestách národního ducha (medailony, 1948, souborné vyd. knih Na křižovatkách národního ducha, Pro české divadlo a přeprac. kn. Pochodně a světýlka); Kus života (vzpomínkové FF, 1949); Píseň nového dne (BB 1952); Ožehlé haluze (R 1956, 3. d. trilogie Kamenný řád); František Sokol-Tůma (monografie, 1957); Kamenný řád (Karlina) (dramtizace R, 1960, s J. Havláskem); – po-

smrtně: Školní poznámky (zápisky, 1967, ed. A. Sivek); Poslední sonety (BB 1976, ed. J. Svoboda). – *Překlad*: N. Lenau: Savonarola (b. d., 1909). – *Ostatní práce*: Utrpení lidu na Těšínsku (plebiscitní brožura, 1920, šifra Dr. V. M.; též něm. a polsky); Z těšínské minulosti (plebiscitní brožura pro ml., b. d., 1920); Cesta nikdy nezarošla (brožura o česko-slovenských kult. vztazích, b. d., 1934); T. G. Masaryk. 14. září 1937 (projev k úmrtí, 1937). – *Výbory*: Čtvero-zvuk (z básní a drobných próz, 1926, s výbory prací B. Beneše Buchlovana, F. Taura a Ad. Veselého); Zelená a černá domovina (pro ml., 1954); Pohádky (1957, ed. A. Sivek); Voda z dračí studánky (z pohádek, 1965, ed. A. Sivek); Píseň starých lip (z poezie, 1966, ed. O. Rafaj); Dar hadího krále (z pohádek, 1971, ed. A. Sivek); Živné zdroje (z lit. a kulturní publicistiky, 1972, ed. V. Ficek). – *Souborná vydání*: Dílo V. M. (Českosl. spisovatel, 1957–62, 8 sv.); Vybrané spisy V. M. (Profil, Ostrava, 1965–76, 11 sv., ed. postupně L. Petr, O. Rafaj, A. Sivek, V. Ficek, E. Sobková, J. Svoboda, J. Opelík); O královně života (Profil, Ostrava, souborné vyd. pohádek, 1981, ed. N. Otisková a L. Petr). ■ **KORESPONDENCE**: Petr Bezruč – V. M. Vzájemná korespondence (z 1912–57; 1969, ed. A. Závodský); J. Šulc: Jak mně psal V. M. (z 1924–50), Listy PPB 1971, ř. 3, s. 232; K. Špaček: Co psal V. M. do Brušperka Karlu Špačkovi (úryvky z 1932–55), Těšínsko 1978, č. 1; B. Slavík: K počátkům tvorby V. M. (úryvky z dopisů R. Prombergovi z 1904, F. S. Procházkoví z 1910–11, J. F. Karasovi z 1912, B. Slavíkovi z 1938), sb. Studie o Těšínsku (1979); Slezské písně v korespondenci (P. Bezručovi z 1912 a 1918; ed. J. Dvořák); Vzájemná korespondence Viléma Závady a V. M. (z 1924–60, O. Martínkové z 1961; 1981, ed. A. Závodský). ■ **REDIGOVAL časopisy**: Moravskoslezský sborník (1918–20, i beletr. příl. Naše země), Moravskoslezský deník (1919–41 kulturní rubriku a nedělní beletrist. příl. Moravskoslezské besedy, 1923–41 románovou příl.), Polední ostravský deník (1923–41 románovou příl.), Černá země (1924–28, s R. Tlapákem; beletrist. část); *kalendáře*: Rodinný kalendář Nového lidu na rok 1916 (1916, s F. V. Pokorným a J. Chaloupkou), Velký zábavně-poučný kalendář Milotického hospodáře (na léta 1947, 1948, 1949); *sborníky*: O Slezsku a Ostravsku (1912), Ostravský památník (1922, an.), Fr. Sokol-Tůma, člověk a dílo (1926), Pamětní list čtvrté schůzky moravských bibliofilů a exlibristů v Mor. Ostravě (1931), František Sokol-Tůma, člověk a dílo (vzpomínky přátel, 1936), Od Ostravice k Radhošti (1941, s J. Jurečkem), Pamětní list na počest popravených a umučených soudců a soudních zaměstnanců obvodu Krajského soudu v Ostravě (1947), Kahan nad černou zemí (1948, s O. Svozillem a A. Šáchou); *knížnici*: Knihovna Černé země (1925). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: Aforismy a myšlenky J. S. Machara (citáty z básní, b. d., 1910); J. Vrchlický: Myšlenky a aforismy (citáty z básní, b. d., 1910); J. S. Machar. Výbor z jeho básnického díla (b. d., 1912);

Z českého Parnasu. Výbor z nového českého básnictví (1912); Český humor (výbor, 1913); Z moravské poezie (výbor, 1914); Hus a husitství v české poezii (výbor, 1915); Husův kalendář na r. 1915 (1915, obs. antologií O Husovi a z Husa); Pozdrav Moravy bratřím v poli (1915, an.) ■

BIBLIOGRAFIE: J. Vondra, J. Podzimek: Bibliografie knižního díla V. M. (1961); J. Urbanec: Bibliografie V. M. 1962–63, Listy PPB 1964, ř. 2, č. 16–17 + Bibliografie V. M. 1964–65, Listy PPB 1966, ř. 3, č. 4–5; V. Ficek: Bibliografie prací z literární vědy a z kulturní publicistiky, in V. M.: Živné zdroje (1972); S. Obenausová: Zasloužilý umělec V. M. Personální bibliografie (1987). ■ **LITERATURA:** J. Šabata: O ostravské trilogii Černá země (1932); sb. Dr. V. M. Jeho život a dílo (1937, ed. R. Tlapák); sb. Iskra Vojtěchu M. (1937); sb. Kytice z domova (1947, ed. M. Rusinský; přisp. Z. Bár, F. Král, J. Paleček, M. Rusinský, L. Vřla aj.); M. Rusinský: Epik Ostravska (1947); Katalog jubilejní výstavy literárního díla spisovatele V. M.... (Ostrava 1947); A. C. Nor: Dopis Vojtěchu M. k šedesátce (1947); P. Bezperák (P. Bezruč): Vojtěchu M. z Brušperka k té šedesátce... (1947); sb. Hold pracujícího lidu autoru Černé země (1947, ed. P. Pavlán); Z. Bár: V. M., člověk a dílo (1948); sb. V. M., zasloužilý umělec (1957, ed. J. Rohel); leták Vojtěchu M. k sedmdesátce (1957); A. Závodský: Nad prózou V. M. (1960); V. Ficek: V. M., literární vědec (1960); P. Pešta, O. Sirovátka, Z. Bár: V. M. (3 studie, 1977); List k nedožitým 90 letům spisovatele a básníka, zasloužilého umělce dr. V. M., brušperského rodáka (1977); sb. V. M. (nakl. prospekt, 1979, ed. J. Svoboda); Z. Bár: Cesta, která nikdy nezarostla (1980); J. Svoboda: V. M. (1982); Průvodce literárním dílem zasloužilého umělce V. M. (1987, ed. K. Bogar); sb. V. M. (1987, ed. D. Kološová). ■ va (O. Bartoň): ref. Stručné obsahy..., Přehled 4, 1905/06, s. 469; ● ref. Stručné dějiny literatury české: an., LidN 9. 3. 1905; Řb., MSIR 1905, s. 78; e. Lumír 34, 1905/06, s. 387 ●; -p-: ref. Jiná krev, MSIR 1906, s. 311; an. (A. Novák): ref. Básnické dílo P. Bezruče, Přehled 8, 1909/10, s. 51; ● ref. Cesty: F. Sekanina, Zvon 10, 1909/10, s. 110; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 18, 1910/11, s. 142 ●; an. (F. X. Šalda): ref. Cesty a Sešit sonetů, Novina 3, 1909/10, s. 697 → KP 8 (1956); ● ref. Sešit sonetů: K. Híkl, Přehled 8, 1909/10, s. 749; J. Vodák, Čas 29. 5. 1910; E. Lešehrad, Samostatnost 1910, s. 367; -il., LidN 26. 2. 1911 ●; an. (J. Kudela): ref. A. Heyduk, Studentská revue 3, 1909/10, s. 319; ● ref. Nová česká literatura: J. P. Pokroková revue 6, 1909/10, s. 583, 739; an. (J. Herben), Besedy Času 1910, s. 343 ●; Ad. Veselý: Mladá básnická generace moravská, MSIR 7, 1910/11, s. 420; ● ref. Pluh života: J. Vodák, Čas 18. 6. 1911; -il., LidN 2. 7. 1911; F. V. Vykoukal, Osvěta 1911, s. 550 ●; A. Novák: ref. J. S. Machar, Přehled 10, 1911/12, s. 287; ● ref. Jsme synové země: A. Novák, Přehled 10, 1911/12, s. 830; A. Gabriel, Samostatnost 31. 10. 1912 ●; ● ref. Básník silného češství: P. Váša, LidN 25. 3. 1914; an. (J. Vodák), Čas 29. 3. 1914 ●; ● ref. Zahra-

da: A. N. (Novák), Lumír 1917, s. 376; F. X. Šalda, Kmen 1, 1917/18, č. 11 → KP 10 (1957); Š. Jež, MR 1917/18, sv. 32, s. 38; B. P. (Polan), Nové Čechy 1918, s. 45 ●; ● ref. Petr Bezruč: F. X. Šalda, Venkov 23. 6. 1918 → KP 10 (1957); an., MSIR 1918, s. 218; D. S. (Stříbrný), ČČM 1919, s. 279; P. Váša, ČMM 43–44, 1919–20, s. 487 ●; ● ref. Svatopluk: E. S. (Elgart Sokol), LidN 27. 12. 1918; J. V. Sedlák, Kmen 3, 1919/20, s. 13 ●; ● ref. V. K. Jeřábek: M. Hýsek, Naše věda 3, 1919/20, s. 69; Š. Jež, Cesta 2, 1919/20, s. 527 ●; ● ref. Tichá píseň: J. Krecar, MR 1919/20, sv. 35, s. 560; J. V. Sedlák, Tribuna 3. 6. 1920; J. H. (Hora), PL 6. 6. 1920; B. Polan, Nové Čechy 4, 1920/21, s. 34; K. H. (Híkl), Naše doba 31, 1923/24, s. 117 ●; ● ref. Než se kořeny uchyťí... -btk- (V. Brtník), Zvon 23, 1922/23, s. 334; J. K. (Kopal), Nové Čechy 6, 1922/23, s. 375; K. H. (Híkl), Naše doba 30, 1922/23, s. 559; A. N. (Novák), LidN 10. 4. 1923; J. Vrba, Pramen 4, 1923/24, s. 90 ●; ● ref. Jakub Oberva: A. C. Nor, Host 5, 1925/26, s. 216; J. O. Novotný, Cesta 8, 1925/26, s. 466; = (J. Vodák), Čes. slovo 3. 3. 1926; A. N. (Novák), LidN 28. 3. 1926; B. Benešová, Tribuna 1. 5. 1926; AMP. (A. M. Piša), PL 29. 7. 1926 ●; ● ref. Ráj srdce: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 27, 1926/27, s. 14; A. N. (Novák), Lumír 54, 1927/28, s. 103 ●; ● ref. Z Litvy a o Litvě: J. O. Novotný, Cesta 9, 1926/27, s. 698; B. Jedlička, Nové Čechy 10, 1926/27, s. 363 ●; ● ref. Plameny: drb. (J. Borecký), Zvon 29, 1928/29, s. 671; J. Staněk, LidN 27. 4. 1929; Vb. (V. Brtník), Venkov 21. 6. 1929; J. Vodák, Čes. slovo 30. 9. 1929 ●; A. N. (Novák): ref. Ostravská píseň, LidN 18. 5. 1929; ● ref. Básně: A. N. (Novák), LidN 1. 9. 1929; G. (F. Götz), NO 13. 10. 1929; V. Z. (Závada), RA 5, 1929/30, s. 167 → in Vzájemná korespondence V. Závady a V. M. (1981) ●; J. Staněk: ref. Duhový pták, LidN 21. 12. 1929; ● ref. Země duní: drb. (J. Borecký), Zvon 32, 1931/32, s. 721; F. Götz, NO 11. 7. 1932 → Literatura mezi dvěma válkami (1984); K. (F. V. Krejčí), PL 24. 7. 1932 ●; ● ref. Černá země: B. Polan, LitN 1932, č. 9; M. Rusinský, Iskra 1932, s. 75; J. Bečka, Rozhledy 1933, s. 109; J. Šnobl, Rozhledy 1934, s. 103; A. Černík, Čin 1934, s. 1140 ●; A. N. (Novák): ref. Na křižovatkách národního ducha, LidN 12. 8. 1936; ● ref. Zrádce národa: B. Jedlička, LidN 7. 12. 1936; K. Polák, PL 13. 12. 1936; J. Kunc, Rozhledy 1936, s. 308; sl. (J. Strnaděl), Ranní noviny 7. 1. 1937; K. Sezima, Lumír 64, 1937/38, s. 267 ●; ● ref. Tři větvěky jalovcové: G. (F. Götz), NO 17. 1. 1937; K. P. (Poltáček), PL 12. 3. 1937; A. N. (Novák), LidN 11. 4. 1937 ●; ● k padesátinám: Z. Bár, F. Král, M. Rusinský, R. Tlapák aj., Černá země 13, 1936/37, č. 7–8; H. J. (Jelínek), Lumír 63, 1936/37, s. 348; H. J. Bally, Zvon 37, 1936/37, s. 502; G. (F. Götz), NO 11. 4. 1937; an. (J. V. Sedlák), Venkov 11. 4. 1937; Z. Bár, M. B. Böhnell, F. Horečka, Ant. Veselý aj., Kolo 1937, č. 4 ●; ● ref. Píseň o domovině: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 37, 1936/37, s. 490; A. N. (Novák), LidN 11. 4. 1937 ●; ● ref. Pro české divadlo: kd. (E. Konrád), NO 29. 5. 1937; ne (A. Novák), LidN 2. 6. 1937; St. V. (Vlček), Rozhledy 1937, s. 156; amp. (A. M. Piša), PL 21. 7. 1937 ●; ● ref.

Až na dno: B. Jedlička, LidN 21. 6. 1937; V. T. (Tichý), PL 3. 8. 1937; drb. (J. Borecký), Zvon 38, 1937/38, s. 82; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 45, 1937/38, s. 623 ●; -zv- (Z. Vavřík): ref. Koušek země, Rozhledy 1937, s. 230; B. Slavík: V. M. a jeho dílo, Naše Valašsko 1938, s. 147; ● ref. Stavý rachotí: AMP. (A. M. Piša), Nár. práce 1. 10. 1939; J. Knap, Venkov 25. 10. 1939; B. Slavík, LidN 6. 11. 1939; F. G. (Götz), Čtete 2, 1939/40, s. 79; J. Novotný, KM 1940, s. 259 ●; M. M. (Majerová): ref. Duhový pták (další vyd.), LidN 22. 12. 1940; ● ref. Pochodně a světylka: drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 574; J. Pilař, Venkov 16. 8. 1941; J. Novotný, KM 1941, s. 181 ●; J. Š. Kvapil in V. M.: Kamenný řád (1942); ● ref. Kamenný řád: bs (B. Slavík), LidN 27. 9. 1942; K. Milotová, Venkov 18. 10. 1942 ●; K. P. (Polák): ref. Trojí cesta Blažeje Potěšila, Nár. práce 5. 3. 1943 + ref. Kalendář básníkův, Nár. práce 10. 8. 1943; Z. Bár in V. M.: Meze (1944); J. Morák: Nářečí jako stavební prvek v románě, Řád 1944, s. 150; ● ref. Meze: kp. (K. Polák), Nár. práce 5. 11. 1944; J. M., LidN 26. 1. 1945 ●; V. Pazourek: ref. Svět kouzel a divů (2. vyd.), LidN 29. 3. 1945; Sv.: ref. Monology Jury Třanovského, Archa 30, 1945/46, s. 137; F. H. (Hامل): ref. Jizva na tváři, Práce 8. 12. 1946; Ant. Veselý: Dvoji setkání, in Neblednoucí podobizny (1946); ● ref. U jasného plamene: V. S. (Stupka), Naše Valašsko 1946, s. 141; JO (J. Ošmera), Moravskoslezská osvěta 1, 1946/47, s. 255 ●; V. Stupka: Nad lyrikou V. M., Kolo 11, 1946/47, s. 103; F. Horečka: Duše kraje (V. M. a Ostravsko), Kolo 11, 1946/47, s. 104; ● k šedesátinám: J. Nečas, Kolo 11, 1946/47, s. 98; K. P. (Polák), PL 11. 4. 1947; J. Machoň a A. C. Nor, Svob. noviny 11. 4. 1947; G. (F. Götz), NO 11. 4. 1947; F. Buriánek, Zeměd. noviny 11. 4. 1947; cd (J. Hrabák), Rovnost 11. 4. 1947; M. Rusinský, SISb 1947, s. 64 ●; V. Stupka: Duše kraje v díle V. M., Naše Valašsko 1947, s. 74; V. Wünschová: Lexikální zvláštnosti v tvorbě V. M., LF 1947, s. 132; O. Králík: Literární dějepis ve Slezsku, sb. Stav a úkoly literárněhistorického průzkumu Slezska (1949); D. Šajtar: V. M. – básník slezského obrození, SISb 1949, s. 216 (i sep.); ● ref. Píseň nového dne: V. Závada, NŽ 1952, s. 1225; A. Jelínek, LitN 1953, č. 17 ●; J. Vaníček in V. M.: Stavý rachotí (1955); L. Kundera: Pět hodin se zasloužilým umělcem V. M., HD 1955, s. 140; ● ref. Ožehlé haluze: Z. Vavřík, LitN 1956, č. 23; J. Marek, HD 1956, s. 370; J. Svoboda, SISb 1956, s. 421; B. Polan, NŽ 1956, s. 1026; A. Závodský, Červený květ 1956, č. 5 ●; A. Hájková: Předělávám, předěláváš, předělává... (o přepracování Černé země), HD 1957, s. 214; ● k sedmdesátinám: M. Rusinský, RP 11. 4. 1957; Z. Vavřík, LitN 1957, č. 14; K. Nový, Kultura 1957, č. 15; V. Fícek, J. Závada, V. Závada, A. Závodský aj., Červený květ 1957, s. 77–87; D. Šajtar, Listy PPB 1957, č. 4–5 ●; V. Fícek: V. M. – bezručovský badatel, Listy PPB 1957, č. 4–5; J. Svoboda: Dvě románové trilogie V. M., SISb 1957 (i sep.); D. Šajtar: Poezie V. M., in Pět studií ve znamení Petra Bezruče (1958); O. Mohyla in V. M.: Ožehlé haluze (1959);

● nekrology: -petr- (J. Petrmichl), RP 26. 4. 1960; Z. Bár, LD 29. 4. 1960; Z. Vavřík, LitN 1960, č. 18; V. F. (Fícek), SISb 1960, s. 392; A. Závodský, HD 1960, s. 275 ●; A. Sivek: V. M. pohádkář, SISb 1960, s. 61; V. Závada: Za V. M., Listy PPB 1962, č. 9; Z. Vavřík in V. M.: Stavý rachotí (1962); O. Rafaj in Literatura a současnost (1963); A. Hahnová: V. M. (Pozůstalost), Lit. fondy PPB v Opavě (1964); J. Svoboda in V. M.: Černá země (1965); K. Špaček: Naši lidé v M. kronice Stavý rachotí, Těšínsko 1965, č. 15; F. Král: V. M. – učitel, Těšínsko 1965, č. 15; J. Urbanec: Vzťah V. M. k bratřím Mrštíkům, Literárněvědný sborník PPB (1966); O. Rafaj in V. M.: Píseň starých lip (1966) → Portréty (1979); J. Svoboda: ref. Píseň starých lip, Nová svoboda 16. 2. 1967; M. Klefa: V. M., A. Sivek: K nedožitým osmdesátinám V. M. (s textem V. M., předneseným na matiné J. Glazarové v Ostravě), obojí Červený květ 1967, č. 4; V. Fícek: V. M.-publicista a ostravské časopisy, Václavkova Olomouc 1966 (1967); A. Sivek in V. M.: Kamenný řád (1969); Z. K. Slabý: ref. výb. Voda z draží studánky (2. vyd.), ZM 1969, s. 590; V. Fícek in V. M.: Živné zdroje (1972) + V. M. o ruské literatuře, sb. Na křižovatce umění (1973); ● ref. Živné zdroje: M. Rusinský, Ostravský večerník 26. 4. 1973; Ske (A. Satke), Listy PPB, ř. 4, 1974, č. 3 ●; J. Macháčová: Rané prózy V. M., SISb 1974, s. 112; P. Pešta: K charakteru díla V. M., K. Kardyni-Pelikánová: Gustaw Morcinek a V. M., O. Sirovátka: Pohádkářské dílo V. M. a K. Dvořáčka, vše Listy PPB, ř. 4, 1974, č. 6; V. Závada in Krajina a lidé mého srdce (1975); M. Rusinský: V. M. před mikrofonem (o rozhlas. působení V. M.), Ostravský kulturní měsíčník 1976, č. 10; J. Svoboda in V. M.: Poslední sonety (1976); S. Urbanová: ref. Poslední sonety, Nová svoboda 17. 11. 1976; pf. (V. Pfeffer): Literárněvědná konference V. M. 1887–1960, Čas. Slezského muzea, ř. B – vědy historické, 1977, s. 93; Z. Bár: V. M. a Vilém Závada, Ostravský večerník 7. 4. 1977; J. Stýskal: V. M. a počátky českého divadla v Ostravě, Čas. Slezského muzea, ř. B, 1977, s. 171; J. Svoboda in V. M.: Kamenný řád (1977) + Utajený svět spisovatele (Z lit. soukromí V. M.), Ostravský kulturní měsíčník 1977, č. 1–5 + Petr Bezruč a J. S. Machar in literárním osudu V. M., SPPF Ostrava, ř. D, 1978, č. 14 + Nad básnickým vývojem V. M., Čas. Slezského muzea, ř. B, 1978, s. 62; A. Grobelný: Historické aspekty M. literárního díla, tamtéž, s. 83; O. Rafaj in V. M.: Černá země (1978) → Portréty (1979); J. Svoboda: Jedna z neznámých tváří V. M. (o rkp. sbírce parodií a satir V. M. Psáno na obálku), Ostravský kulturní měsíčník 1979, č. 10; J. Opelík in V. M.: Stavý rachotí, Kus života (1979); J. Urbanec: O básnické autostylizaci v poezii V. M., ČLit 1979, s. 543; B. Slavík: K počátkům tvorby V. M., sb. Studie o Těšínsku (1979); S. Urbanová: K pohádkám V. M., ZM 1979, s. 277; A. Lubojacký: Sen o velkém lidovém divadle (o dramaturgické činnosti V. M.), Nová svoboda 18. 7. 1979; J. Svoboda: ref. O královně života, Ostravský kulturní měsíčník 1981, č. 9 + Zrození spisovatele, SPPF Ostrava, ř. D 18, 1982, sv. 78;

P. Pešta: Kořeny Černé země (první motiv Černé země z 1905), *Rovnost* 14. 4. 1982; D. Šajtar: Pohostinská vystoupení Osvozeného divadla na Ostravsku (i o M. divad. referátech), sb. Ostrava (1983); J. Svoboda: Poezie Viléma Závady a V. M., SPPF Ostrava, ř. D, 1986, č. 23; ● k 100. výr. narození: M. Ruginský, RP 10. 4. 1987; J. Nečas, LD 10. 4. 1987; J. Skalická a J. Svoboda, *Nová svoboda* 11. 4. 1987 ●; J. Nejedlý in V. M.: *Stavy rachotí* (1987); J. Urbanec: V. M. jako kritik Novákova díla. Z korespondence Arne Nováka, SPPF Brno, ř. D – lit. vědná, 1989–90, č. 36–37 + *Z Kroniky rodu Martínkova*, Kulturní měsíčník 1990, č. 4; -jstv- (J. Svoboda): *Utajený svět spisovatele V. M. (k ukázkám z M. deníku)*, *Alternativa* 1994, č. 1–3; P. Pešta: *Neznámá prvotina V. M. (Ze světa)*, VVM 1994, s. 332; A. C. Nor in *Život nebyl sen 1* (1994, s. 143).

pp

Samuel Martinus z Dražova

* 31. 1. 1593 *Hořovice*

† 7. 2. 1639 *Perno* (Pirna, Německo)

Luteránský náboženský spisovatel a polemik, organizátor církevního života pobělohorské emigrace v Sasku, přední odpůrce církevní samostatnosti jednoty bratrské a oponent Komenského.

Psal se též Marthinides, Martinus, Horzovinus. – Syn Petra M. Slavětinského, dlouholetého duchovního správce v Hořovicích a seniora berounského kraje, oblíbeného i u jinověrců. Po studiu v Žatci (od 1605) a v Lounech přišel 1612 na pražskou univerzitu, v březnu 1614 se tam stal bakalářem a v září t. r. mistrem. Ještě za studií spravoval školu ve Vodňanech, v říjnu 1614 byl ordinován na kněžství, krátce působil jako kaplan u Sv. Mikuláše na Malé Straně, od jara 1615 byl dva roky církevním správcem v Litni u Berouna; tam se oženil s dcerou vodňanského humanisty A. Hippia st. Na jaře 1617 se stal farářem u Sv. Haštala na Starém Městě pražském, od 1619 byl přisedlícím utravvistické konzistoře. V té funkci předával s jinými králi Fridrichu Falckému latinské znění české konfese. Po vypovězení z Prahy koncem 1621 se dostal přes Altenberg do Wittenbergu, kde byl v dubnu 1622 zapsán na univerzitě a žil tam dva roky s podporou tamních teologů. Pro špatnou znalost němčiny, nedostatečnou pro úřad kazatele, se hodlal orientovat na lékařství. Po manželčině smrti (1623) se vydal na cestu po německých univerzitách (Lipsko, Jena, Helm-

stadt, Rostock), poznal severoněmecká hanzovní města a z Hamburku se přeplavil do Holandska. Tam se 1624 stal po P. Ješinovi vychovatelem synů P. Kaplíře ze Sulevic. Pobyl s nimi ve Franeckeru, v Groningen, v Leydenu a v Haagu, pak s nimi cestoval do Anglie (v Londýně získal v květnu 1626 přízní Fridricha Falckého erb a přídomek „z Dražova“), do Francie a do Savojska. Od 1626 byl ve službách hraběte J. M. z Thurnu jako latinský kazatel a prošel s ním z Benátek přes Francii a Nizozemí do severního Německa. Neúspěšně usiloval shromáždit českou nekatolickou emigraci v Seuwernu ve Frísku. V Thurnových službách podnikl cestu ke dvoru dánského krále Kristiana IV. a pak do Saska, kde se usídlil v Míšni. 1628 se stal se svolením saského kurfiřta správcem české církve v Perně. Vlastní i cizí spisy tam tiskl v tiskárně získané od K. Megandra, převezené z dobrovického panství Henyka z Valdštejna. Za saského vpádu do Čech 1631 se na pět měsíců vrátil do Prahy, stal se týnským farářem, administrátorem konzistoře a proboštem Karlovy koleje. Poté, co byl v květnu 1632 zatčen a znovu vypovězen, vrátil se se saským vojskem do Saska a znovu se za pomoci svého otce ujal správy náboženské obce v Perně. Přitom vedl nepřetržitě polemiky proti církevní samostatnosti jednoty bratrské, reprezentované v těchto zápasech hlavně J. A. Komenským a J. Felinem. Ke konci života se soustředil na práci o dějinách nekatolických církví v Čechách. Byl pohřben v perenském kostele českých luteránů.

M. literární projevy byly vesměs spjaty s jeho kněžským a církevněorganizačním působením. Projevily se v nich M. vynikající stylistické schopnosti, energie vynakládaná k nesnášenlivému prosazování luteránské koncepce (byl přesvědčen o přímém navázání luterství na husitskou reformaci), ale i osobní hašteřivost, ctižádost stát se duchovním vůdcem českých nekatolíků a snaha zasahovat autoritativně do českých náboženských i politických poměrů. Některé z M. latinských spisů byly určeny k informování cizinců o dějinách české reformace (srovnání Husa s Lutherem aj.), jeho česká produkce zahrnovala vedle modliteb, duchovních písní a pohřebních kázání bojovné polemiky za sjednocení českých nekatolíků ve jménu české konfese pod luteránským vedením: byly především proti samostatnosti jednoty bratrské a M. se v nich tvrdě utkával hlavně s obrannými spisy J. A. Komenského a J. Feli-

Martinius z Dražova

na. Soustředění rozsáhlého teologického vzdělání a stylistické pohotovosti nadaného autora výhradně k časovým nábožensko-politickým otázkám zavinilo dobovou omezenost jeho literárního významu. Spis *Historia bohemo-evangelica*, *Historie církví evangelistických českých*, na němž M. pracoval v letech 1636–38, nebyl patrně dokončen, zůstal v rukopise a ztratil se.

KNIŽNĚ: *Fama illustrium aliquot nominum gratiae posteritati consecrata* (1614); *Animus Littnensis trisolaris* (1615); *Oratio de concordia ecclesiae his ultimis temporibus plurimum necessaria*... (1617); *Hussius et Lutherus, id est: collatio historica duorum fortissimorum Jesu Christi militum M. Iohannis Hus Bohemi et D. Martini Lutheri Germani*... (1618); *Oratio lugubris in exequiis ornatu ac honesti iuvenis Pauli Straphini Neocomeni*... (Wittenberg 1623); *Parentatio antiquissima Bohemorum, quae Pragae fuit, academiae Carolinae*... (Wittenberg 1624); *Sex orationes academicae*... (Wittenberg 1624); *Lacrumae Bohemicae parentationem Academiae Carolinae*... (Franecker 1625); *Enchiridion precum sacrarum. Ruční knížka modliteb svatých*... (asi Perno, 1629); *Modlitby, též přemýšlování svaté pannám a paním*... (asi Perno, 1629, výt. nezjišť.); *Kázání pohřební při průvodu mrtvého těla*... Bohuslava staršího Ruta z Dirného... (asi Perno, 1630); *Kázání pohřební*... Ludmily Kubicové... (asi Perno, 1630); *Knížka ruční zpěvův a modliteb* (asi Perno, 1630); *Modlitby k časům těmto posledním zarmouceným a velice strašným případné* (asi Perno, 1630); *Modlitby ranní, k službám božím*... (asi Perno, 1630); *Modlitby k slavnostem a památkám výročním křesťanským*... (asi Perno, 1630); *Zpěvové o slavnosti a památkách vejočnických křesťanských* (asi Perno, 1630); *Sedm listů Pána našeho Jesu Krista... k sedmi církvím... při sedmi pohřbích... v církvi české perenské lidu božimu předložených* (asi Perno, 1630); *Kázání pohřební při poctivém průvodu mrtvého těla... Mikuláše Troila Hagiochorana*... (asi Perno, 1631); *Vzáctná pohřební pamět... Jana Jindřicha Promnitce*... (asi Perno, 1631); *Palma vždycky se zelenající všem božím věrným služebníkům*... (Perno 1635); *Pět a třicet mocných, znamenitých a slušných důvodů neb příčin, pro které všickni evangelistští Čechové za jedno býti a obzvláště ti, kteříž k někdějším jednotě bratrské se přihlašovali, v církvích evangelistických, konfesi augšpurskou neb českou se řídících, ku požívání svátosti velebné... přístupovati mají, s dobrým svědomím mohou a povinni jsou* (asi Perno, 1635); *Obrana M. S. Martiniusa z D. proti Ohlášení starších kněží bratrských*... (asi Perno, 1636); *Induciae Martinianae* aneb *Zpráva skrovná a potřebná, proč aneb z jakých příčin na tento čas odpovědi se nedává na ty dva důtklivé a hánlivé spisy od starších kněží bratrských*... (asi

Perno, 1638); *drobné příspěvky v cizích spisech*. ■ **VYDAL:** *Rorate aneb Zpěvy celotýhodní*... (1620); *Confessio Bohemica vere Augustana in quaestiones et responsiones resoluta... Konfesi česká pravá aušpurská*... (1620); *Confessio aneb Vyznání víry svaté křesťanské* (Perno 1630); *Confessio Bohemica, totiž Vyznání víry svaté křesťanské všech tří stavů království českého* (Perno 1630); *Výklad listu Kristového od sv. Jana do Laodicee poslaného* (Perno 1630); *Věrné a upřímné napomenutí*... (Perno 1631). ■ **EDICE:** J. Čelakovský: *Několik listův S. M. z D.*, ČČM 1875, s. 26 + Některé listy z roku 1622 a 1623, ČČM 1875, s. 286, 388; *Pět a třicet mocných, znamenitých a slušných důvodů neb příčin*... (1898, ed. J. Müller, in J. A. Komenského na spis proti jednotě bratrské od S. M. z D. sepsaný ohlášení); *Induciae Martinianae* (1902, ed. J. T. Müller, in Jana Felina Rozebrání obrany S. M., J. A. Komenského Cesta pokoje, *Induciae Martinianae*). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček in *Rukověť 2* (1876); Č. Zíbrt in *Bibliografie české historie 4* (1909, s. 558); *Knihopis č. 5368–86* (viz i č. 843, 2278, 2280, 6500, 6634, 14 882, 15 180, 16 687); in *Rukověť humanistického básnictví 3* (1969). ■ **LITERATURA:** C. Ch. Schröter in *Merkwürdige Exulanten-Historie* (Budyšín 1715); M. A. Voigt, F. M. Pelcl: *Effigies virorum eruditorum atque artificum Bohemiae et Moraviae 2* (1775); Ch. A. Pescheck in *Die böhmischen Exulanten in Sachsen* (Lipsko 1857); J. Čelakovský: *Návrat emigrace české r. 1631, Osvěta 1872*, s. 702 a 1873, s. 114; J. Jireček: *Literatura exulantův českých*, ČČM 1874, s. 190 + Některé dodatky k literatuře exulantův českých, tamtéž, s. 484 + in *Rukověť 2* (1876); J. T. Müller in *Spisy J. A. Komenského 2, 6* (1898, 1902); F. Hrejsa in *Česká konfese* (1912); Č. Zíbrt, A. Truhlář: *Dodatky a opravy k biografiiu starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii*, ČČM 1913, s. 184; J. Volf: *Krocínovského Promluvení k S. M. z D.*, ČČM 1914, s. 186 + *Palma vždycky se zelenající, pohřební kázání nad exulantem Š. Holomučanským r. 1635*, ČL 1914, s. 223; A. Kraus in *Husitství v literatuře barokní a osvícenské* (1918); G. Loesch: *Die böhmischen Exulanten in Sachsen, Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich* (Viedeň) 42–44, 1922–24; E. Winter in *Die tschechische und slowakische Emigration in Deutschland im 17. und 18. Jahrhundert* (Berlín 1955); K. Chyba: *Dobrovická tiskárna, Ročenka Univerzitní knihovny v Praze 1958* (1959); J. Martínek: *Průzkum zahraničních humanistických bohemik r. 1965*, LF 1966, s. 183 + *Souborná vydání exulantských spisů S. M. z D.*, *Zprávy Jednoty klasických filologů 8*, 1966, s. 15; in *Rukověť humanistického básnictví 3* (1969); J. Martínek: *Další průzkum humanistických bohemik*, LF 1970, s. 300 + *Nová humanistická bohemika*, LF 1971, s. 225.

jk

Maru

* 21. 4. 1888 *Skuteč* u Chrudimi† 1. 5. 1963 *Praha*

Prozaička pro dospělé i děti, zejména pak fejetonistka, sledující život ženy v rodině i ve společnosti.

Vl. jm. Marta Russová, roz. Jadrná. – Pocházela z rodiny učitele a posléze ředitele škol ve Skutči. Po základní škole absolvovala dva roky rodinné a obchodní školy Poettingeum v Olomouci, pak rok na Akademii umělkyní v Mnichově a rok dramatické školy J. Šmahy. 1909 se provdala, ale již 1916 ovdověla. 1920 pracovala jako sekretářka při českosl. plebiscitní komisi v Těšíně, 1921–24 působila na generálním konzulátu ČSR v Paříži, kde též soukromě studovala jazyky a umění. Pak byla krátce úřednicí na min. zahraničí v Praze, 1925 výpomocnou redaktorkou deníku *Tribuna*, 1926–29 vedoucí redaktorkou ženského časopisu *Hvězda* českosl. paní a dívek. Po M. Jesenské převzala 1929 v *Nár. listech* rubriku určenou ženám, kterou podstatně rozšířila a vedla až do zastavení listu 1941. Za války pracovala jako scenáristka a upravovatelka textů pro Lucernafilm. V květnu 1945 se stala spisovatelkou z povolání, 1947–48 pak řídila ve vydavatelství lidové strany časopis *MO-NO*. – Literární práci se věnovala i její sestra Marie Tippmannová.

Knižně debutovala M. prózou pro děti *Budulín*, určenou však „spíše rodičům“. Veselé příběhy malého chlapce, jenž tropí neplechý nikoli ze zlé vůle, nýbrž ze zvědavosti, si kladou totiž vedle prvohradé zábavné funkce ještě další úkol – přiblížit dospělým psychiku a vnitřní svět dítěte. Těžiště literární práce M. spočívá ve fejetonech a causeriích humorného, satirického i vážného rázu otiskovaných v *Národních listech*, a to i mimo přílohu, již autorka řídila. Obracejí se hlavně k ženám, tematicky se soustřeďují především na otázky rodiny, vztahu muže a ženy, výchovy, společenského chování, přátelství apod. Příznačný je pro ně lehký tón, žensky všetečný, nekonvenční pohled pod povrch věcí a důraz na toleranci. Výměchem autorka stíhá každý projev malichernosti, nesnášenlivosti a úzkoprsosti (výbory *Život bez líčidla* a *V zrcadle mládí a zralosti*). Próza *Začněte po čtvrté* je typem dobově rozšířeného románu pro ženy a dívky (děvče ze skromných poměrů se vypracuje vlastní odvahou a hou-

ževnatostí), jehož sentimentalitu M. překonává důrazem na psychologii hlavní postavy, moderní emancipované dívky, která s humorem zvládá strasti velkoměsta a zřetelem k praktickým stránkám života si vytváří vlastní osud. M. je též autorkou námětu pro filmovou veselohru z maloměstského prostředí *U pěti veverek* (1944, scénář M. Rutte, režie M. Cikán).

PSEUDONYM, ŠIFRA: Marka; -r. ■ PŘÍSPĚVKY *in*: *Hvězda* českosl. paní a dívek; *MO-NO* (1947–48); *Nár. listy* (1929–40); *Venkov* (1925). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Budulín* (P pro ml., 1937); *Život bez líčidla* (FF 1941); *Začněte po čtvrté* (R 1942); *V zrcadle mládí a zralosti* (FF 1944). ■ *REDIGOVALA časopisy*: *Hvězda* českosl. paní a dívek (1926–29), *Autolady* (1931), *MO-NO* (1947–48). ■

LITERATURA: jšk. (J. Š. Kvapil): ref. *Život bez líčidla*, *Naše doba* 49, 1941/42, s. 505; ● ref. *Začněte po čtvrté*: bs (B. Slavík), *LidN* 8. 11. 1942; V. T. (Tichý), *Nár. práce* 29. 12. 1942 ●; J. M. (Machoň): ref. *V zrcadle mládí a zralosti*, *LidN* 22. 8. 1944.

mu

Jiří Mařánek

* 12. 1. 1891 *Milevsko*† 4. 5. 1959 *Praha*

Autor groteskně hravých próz, později historických románů o vnitřně rozkolísaných hrdinech z feudálních Čech; autor próz pro mládež, operní libretista, dramatik a esejista.

Otec byl okresním hejtmánem. Do devíti let žil M. v rodišti, pak krátce ve Vysokém Mýtě a od 1901 studoval v Praze gymnázium. 1907 vstoupil do kapucínského řádu a pokračoval ve studiu na gymnáziu v Roudnici n. Lab.; klášter opustil půl roku před maturitou 1910. V Praze po pokusu na lékařské fakultě studoval pět semestrů na právnické a od 1914 pak na filoz. fakultě historii, dějiny umění, estetiku a hudební vědu. Zájem o hudbu ho přivedl ke studiu hudební teorie a skladby u kapelníka *Nár. divadla R. Zamrly*; v té době vydal i svou první skladbu. Byl švagrem skladatele O. Ostrčila, s nímž také spolupracoval. 1916 opustil studia a 1917 se stal úředníkem Zemského úřadu, kde setrval až do onemocnění a předčasného penzionování 1941. 1945–48 pracoval na filmovém odboru min. informací a s filmem spolupracoval

val externě až do 1955. Ve 20. letech patřil k okruhu avantgardních umělců: byl členem Uměleckého svazu Devětsil a stál u zrodu hudebního sdružení a letáku Tam-Tam.

V M. aktovkách a drobných prózách z 20. let se v poetistickém duchu prolíná groteskní nadšázka s ironií a satirou, telegraficky stručný způsob vyjadřování s duchaplnými dialogy; v tematické linii, která hraje druhotnou roli, se opakuje kritika přetvářky, zlišnosti, překultivovanosti a dalších slabín moderní civilizace (*Utrpení pětihřanného Boba*). První dva romány upouštějí od slovní ekvilibristiky, uchovávají si však námětovou bizarnost: *Pohřeb Rogera mladšího* především detektivními zápletkami, *Objev Diogena Franka* hravou fantaskností, která k vyjádření protikladu mezi čistým životem v přírodě a zkaženou civilizací využívá motivů utopických a pohádkových. Od všech těchto výrazně stylizovaných a konstruovaných próz se radikálně liší realismus historických románů, které M. publikoval od konce 30. let. Hned první z nich *Barbar Vok*, zachycující osudy Petra Voka z Rožmberka, přenáší do doby Rudolfa II. autorův oblíbený tematický kontrast: nespoutaný milenc života (a v aktualizujícím pojetí také příznivec lidu) je postaven proti úzkoprsé vypočítavosti oficiálního světa. Románový děj je pro M. příznačně rozehrán na vztazích mezi mužem a ženou, milostně vášně jsou hlavním zdrojem pletek a intrik. Následující *Romance o Závěšovi* ukazuje Závěše z Falkenštejna jako intrikána velkého stylu, jehož dobrodružnou ctižádostivost však podlamuje vnitřní slabost. Obdobný rozpor charakterizoval už Petra Voka a v třetím románě věnovaném rožmberskému rodu *Petr Kajčíník* nabývá tento protiklad podoby kolísání mezi rytířským životem a klášterní kajčností hrdiny z doby Jana Lucemburského. Vnitřní rozpornost titulních postav pojímá M. v nadčasové rovině a dějově ji rozvíjí se snahou o dramatický efekt. Zatímco tyto romány se volně držely osudů historických osob, do života hrdinů následujících dvou románů *Ohnivý déšť* a *Nezranitelný úsměv* zasahují historické osobnosti jenom epizodicky. M. tak získal volný prostor pro nečekané obraty a kombinace čtenářsky poutavých milostných příběhů. Na milostných námětech jsou založeny také novely z doby rudolfínské a tereziánské *Živé návraty*; romantizující ladění mají M. historické prózy pro mládež s výjimkou povídky z doby husitství *Zrádci*

neuniknou, která jednoznačným pojetím Oldřicha z Rožmberka jako nepřítele lidu vytváří protiklad k jeho někdejší románům o Rožmbercích. Celoživotním M. zájmem byla hudba, především scénická; podle cizích předloh napsal libreta ke třem operám a sám v mládí komponoval. Ve svých literárních začátcích po dramatických pokusech uveřejnil patetické eseje o Smetanovi, k němuž se vrátil na konci života podrobnou beletristickou rekonstrukcí jeho uměleckých a kulturněpolitických zápasů (*Píseň hrdinného života*). Autorovsky se M. podílel na scénářích k filmům *Zvony z rákosu* (1950) a *Psohlavci* (1955).

PSEUDONYM: M. Jíra. ■ PŘÍSPĚVKY in: sb. Básníkův rok (1936); Čes. hudba (od 1935); Čes. svět (1929); Dalibor (od 1920); sb. Dvanáct poutí světem (1941); sb. Fronta (1927); sb. Kamenný orchestr (1941); Kmen (1918–19, hudeb. recenze); Kulturní zpravodaj (1926); Květy (1951); Lid. demokracie; Lid. noviny (1931–40); Lípa (1918–19); Lit. noviny (1939); Lumír (1932–39); Magazin DP (1935); sb. Matka (1943); sb. Milostný kruh (1941); Nár. a Stavovské divadlo, pokr. Nár. divadlo (1923, 1948); Nár. osvobození (1925–29); Nár. práce (1941); Naše cesta; Nové Čechy (1922); Nový život (1950); alm. Orloj (1945); sb. Památce O. Ostrčila (1935); Panoráma; Práce; Program D; Prospekt; ReD; Rozhledy (1934); Rozpravy Aventina (1927–29); Rudé právo; Smetana (1926); Tam-Tam (1925); Tvorba (1929, 1948); Vitřinka. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Člověk překážel (D 1919); Hydra (D 1921, i prem.); Smetanovská meditace (EE 1924); Výstřel na slepo (P b. d., 1926); *Utrpení pětihřanného Boba* (P 1926); Amazonka a břichomluvec (PP 1928); Kouzelný deštník (P 1928); Ještěrka v červeném bludišti (1928); *Pohřeb Rogera mladšího* (R 1930); *Honzovo království* (D podle pohádky L. N. Tolstého, text opery O. Ostrčila, 1934, i prem.); *Objev Diogena Franka* (R 1934); *Barbar Vok* (R 1938, přeprac. jako D 1939); *Romance o Závěšovi* (R 1940); *Petr Kajčíník* (R 1942; s předchozími dvěma R jako Rožmberská trilogie); *Živé návraty* (PP 1944); *Ohnivý déšť* (R 1944, přeprac. vyd. 1955); *Nezranitelný úsměv* (R 1945); *Neviditelný rytíř* (P pro ml., 1947); *Učeň tajného umění* (R pro ml., 1948); *Zrádci neuniknou* (P pro ml., 1952); *Píseň hrdinného života* (P 1952). – *Ostatní práce*: Poslední interview. Na paměť Otakara Ostrčila (1935). ■ SCÉNICKY. *Libreta*: Srdec na prázdninách (1931, pro operu J. E. Zelinky podle novely É. Zoly); *Enšpígl* (1949, pro operu O. Jeremiáše podle prózy Ch. De Costera). ■ REDIGOVAL časopis: Tam-Tam (1925–26, s jinými). ■ UPRAVIL A VYDAL: M. Dačický z Heslova: Paměti (1940, an.). ■

LITERATURA: V. Havel: *Rozběhy i zakotvení* J. M. (1940). ■ K-ček (J. Kodíček): ref. Hydra, Tribu-

na 25. 1. 1921 + polemika s M. dopisem 28. 1. 1921; O. Š. M. (Štorch-Marien): ref. Výstřel na slepo, Utrpení pětihřanného Boba, RA 2, 1926/27, s. 84; vz (V. Zelinka): ref. Amazonka a břichomluvec, Zvon 28, 1927/28, s. 502; B. V. (Václavěk): ref. Kouzelný deštník, ReD 2, 1928/29, s. 71; ● ref. Ještěrka v červeném bludišti: B. F. (Fučík), RA 4, 1928/29, s. 264; jh. (J. Hora), RP 27. 1. 1929 ●; ● ref. Pohřeb Rogera mladšího: M. M. (Majerová), Čin 1, 1929/30, s. 1034; B. V. (Václavěk), Index 1930, s. 55 ●; ● ref. Objev Diogena Franka: K. Sezima, Lumír 61, 1934/35, s. 267; o. k. (O. Králík), LUK 1935, s. 408 ●; K. J. Beneš: Honzovo království, Magazín DP 3, 1935/36, s. 10; ● ref. Barbar Vok: V. Vančura, Panoráma 1938, s. 244 → Řád nové tvorby (1972, s. 428); V. Jirátko, KM 1939, s. 73; A. Novák, LidN 10. 4. 1939 ●; ● ref. Romance o Závěšovi: K. Sezima, Čtete 2, 1939/40, s. 189 (též o Barbaru Vokovi); V. Jirátko, KM 1940, s. 367; F. Götz, NL 17. 3. 1940 (též o Barbaru Vokovi) → Literatura mezi dvěma válkami (1984) ●; J. Šnobl: K padesátinám J. M., Panoráma 1941, s. 7; J. H. (Hertl): ref. ed. Paměti M. Dačického z Heslova, Řád 1941, s. 106; ● ref. Petr Kajjník: bs (B. Slavík), LidN 20. 6. 1942; J. Šnobl, Panoráma 1942, s. 62; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 50, 1942/43, s. 91 ●; V. T. (Tichý): ref. Živé návraty, Nár. práce 23. 7. 1944 + ref. Ohnivý déšť, Nár. práce 27. 12. 1944; J. Dolanský: ref. Ohnivý déšť, Panoráma 21, 1945/46, s. 15; ● ref. Neznatelný úsměv: G. (F. Götz), NO 14. 3. 1946; F. H. (Hampel), Práce 19. 3. 1946 ●; F. D. Bulánek: ref. Neviditelný rytíř, Zeměd. noviny 14. 1. 1947; ● k šedesátinám: K. Konrád, LidN 12. 1. 1951 → Perokresby (1953, s. 104) a Nevzpomínky (1963, s. 124); E. F. Burian, LidN 12. 1. 1951 ●; ● ref. Píseň hrdinného života: E. F. Míšek, LitN 1952, č. 40; st. (F. Stuchlý), LD 31. 7. 1952 ●; ac (A. Císařová): ref. Zrádci neuniknou, Kostnické jiskry 1953, č. 17; J. M.: Mých deset let v literatuře, LitN 1955, č. 17; J. Sekera: J. M. k pětadesátinám, LitN 1956, č. 2; ● nekrology: Z. Vavřík, LitN 1959, č. 19; J. Plavec, Hudební rozhledy 1959, s. 480; -petr. (J. Petrmichl), RP 6. 5. 1959 ●; H. Kučerová: Cesty a hledání J. M., ČLit 1979, s. 133; V. Viktora: Autor jihočeské trilogie, Pravda (Plzeň) 4. 5. 1989.

pb

Ruda Mařík

* 22. 6. 1878 *Písek*

† 2. 4. 1933 *Praha*

Dramatik, praktikující převážně v rozmanitých žánrech zábavného lidového divadla; herec, režisér, kapelník, skladatel.

Křtěn Antonín Rudolf. Ojedinele podepsán Pavel Ruda Mařík (Ruda Mařík Šumavský je

jiný autor). – Pocházel z herecké rodiny Filipa a Anny M. a v podstatě celý život strávil u divadla. Už v sezóně 1885–86, kdy jeho matka působila na scéně brněnského Nár. divadla, hrál tam dětské role. Děťství a mládí patrně strávil s rodiči u kočovných společností F. Pokorného, V. Prokopové, E. Rotta, V. J. Suka a J. Rotta, asi 1904 se natrvalo usadil v Praze, kde pokračoval v dráze herecké a režisérské a později působil i jako kapelník a skladatel. 1904–05 byl angažován v Lid. divadle Uranie, 1905–07 v Novém lid. divadle v Libni (U Deutschů), 1907–08 ve Švandově Aréně na Smíchově, poté – s výjimkou 1915–16, kdy sloužil jako sanitní šikovatel v záložní nemocnici na Smetance – v Pištěkově lid. divadle na Král. Vinohradech, 1922 v Divadélku Adria, pak v Tylově divadle v Nuslích; oženil se 1919. Od 1929 byl dramaturgem smíchovské Arény a karlínského Varieté.

M. začal blasfemickými básněmi a vážnými sentimentálními hrami sociálního ladění, ale už koncem prvního desetiletí století se specializoval na texty pro zábavné lidové divadlo, původní i překládané (a vždy adaptované); výjimku tvořily hry těžcí po převratu 1918 své látky z aktuální historie (rozpad Rakouska-Uherska, 28. říjen 1918 a poměry po něm, ruské legie). Jeho psaní bylo od počátku výraznou součástí jeho všestranné aktivity výkonného divadelního umělce, a proto se také bezvýhradně přizpůsobovalo jak vkusu lidového publika, tak potřebě ustavičné obměny repertoáru. Pohotoví, rutinovaný a neobyčejně výkonný, produkoval M. své komedie postupně v celé žánrové šíři a stále častěji také s písňovým doprovodem (veselohry, frašky, jednoaktovky, skeče, monology); operetní libreta psal zejména pro K. Moora a R. Piskáčka, dále též pro P. Faltýse, A. V. Kudelu, V. Mühlbacha, E. Starého a J. Wilkonského (sám napsal hudbu k četným svým písňovým textům a vlastním operetám i k dvěma operetám na cizí libreto: Jedna „od Benedek“, 1906, Cirkus Barnum-Bailey aneb Bláznivá noc v Praze). Komických efektů s oblibou docíloval demaskováním rozporů mezi zdáním (předstíráním) a skutečností nebo rozpoutáváním „zmatků“ zaviněných lavinovitě se šířícími záměnami osob. Vedle situační komiky pracoval běžně i s komikou jazykovou: s parodií profesních jazyků, lechtivými slovními narážkami a vykořisťováním aktuálních průpovědek a módních ter-

minů, což byl také prostředek, jak dodat aspoň jistou časovost jinak nečasovým hrám na obli-
gátní témata láska, rodina, peníze. Se stereoty-
py pracoval M. běžně i ve figurální rovině.
Úspěch některých (poněkud prostoduchých)
hlavních postav podněcoval M. k seriálovému
tvoření dalších her obsazených týměž protago-
nistou (pantáta Vohnout z Namrzlé Lhoty).
K nim se řadí i 19 samostatných M. her s po-
stavou Švejka, k nimž se cítil oprávněn hlavně
svým podílem na první, jen Longenovi připiso-
vané drammatizaci Osudů dobrého vojáka Švej-
ka za světové války (Hašek, vzpomínaje jejich
už předválečného přátelství, mu 1922 před-
mluvou dedikoval svazek Dobrý voják Švejk
před válkou a jiné podivné historky); Švejk
(u M. krajánek Jan Švejk) je v nich zjednodu-
šeně pojat jako vypočítavec, ba intrikán star-
jící se jen o vlastní prospěch za jakýchkoliv po-
měrů.

PSEUDONYMY: A dur, Dr. J. Krása, Charles Blan-
chenoir, Paul de Rouge, Pavel Marčan, Richard
Mar, Ruda-Ruda; dub.: Křmám A. (divad. činnost),
Ruda Podzim (alm. Z nejmladších). ■ PŘÍSPĚVKY
in: alm. Z nejmladších (Písek 1902, verše). ■ KNIŽ-
NĚ. *Beletrie* (až na prvotinu vesměs texty pro diva-
dlo): Z potulek herce (BB b. d., 1904); Maska Čer-
vené smrti (b. d., 1907, i prem.); Sny Štědrého večera
(1908, prem. 1907); Masky dolů! (1918, i prem.); Ve
spárech rakouského orla (Den svobody 28. říjen)
(b. d., 1919); Tragédie korunního prince Rudolfa
(b. d., 1919, i prem.); Z nařízení bytové komise (b. d.,
1921, i prem.); Hvězda veletrhu (b. d., 1922); Když
služebnictvo stávkuje (b. d., 1923); Náhražkový sň-
atek (Pantáta Vohnout v Praze) (b. d., 1923, hráno též
s tit. Zamotaná historie); Vesnická čarodějka (b. d.,
1923, pseud. Richard Mar); Boj o Ameriku (b. d.,
1923, prem. 1919); Co způsobil zákon o ochraně ná-
jemníků (b. d., 1924, i prem.); Manžel putička (Man-
želská zed') (b. d., 1924); Otec bez dítěte (b. d., 1924,
hráno též s tit. Celý papá); Pantáta Vohnout poprvé
v divadle (ze hry Trampoty pantáty ze Lhoty, b. d.,
1924); Mumie Tu-Tan-Kamenova (1924, později ja-
ko operet. libreto pro hudbu E. Starého); Pašerák
(b. d., 1924, pseud. Richard Mar); Dáma v černých
koupacích (b. d., 1925, s autorovou hudbou); Má
milénka – kinohvězda (Don Juan a kinohvězda)
(b. d., 1925, pseud. Pavel Marčan); Pepi, mluv pravdu!
(b. d., 1925); Čtveráctví krajánka Švejka (b. d.,
1925, prem. 1924 s tit. Švejk krajánkem, s autorovou
hudbou); Švejkova vejplata a psí život (b. d., 1925,
i prem., s autorovou hudbou); Švejk má dvojčata
(b. d., 1925, i prem., s autorovou hudbou); Švejk ru-
kuje (b. d., 1925); Anděl, čert a Švejk aneb Švejk Mi-
kulášem (b. d., 1925, pseud. Ruda-Ruda); Švejkův
silvestr (b. d., 1925, pseud. Ruda-Ruda); Pantáta
Vohnout v pasti (b. d., 1925); Moje milá paní tchyně

(b. d., 1925, pseud. Pavel Marčan); Zasnoubení po-
tmě (b. d., 1925, s autorovou hudbou); Můj přítel
fotbalista (1926); Pantáta Vohnout spiritistou (Spiri-
tistická seance v Namrzlé Lhotě) (b. d., 1926); Strý-
ček lidožrout (b. d., 1926); Starý rok jde do penze
(b. d., 1926, pseud. Pavel Marčan); Kupte si rádio!
(Na krásné vyhlídce) (b. d., 1926); Adámku náš...
(b. d., 1926, pseud. Pavel Marčan, hudba V. Nezval);
Chyťte zloděje! (Pokoj čís. 23) (b. d., 1926, podp. Pa-
vel Ruda Mařík); Křížovka lásky (Jak si motýl kříd-
la spálil) (1927); Moderní ženu za každou cenu
(1927); Rádiový Mikuláš (b. d., 1927, pseud. Pavel
Marčan); Když se čerti žení (b. d., 1929); Na frontě
klid! (Odzbrojte!) (b. d., 1930, i prem.); Ustříhni si
mikádo (b. d., 1930); Ta naše Máry (Máry plná pá-
ry!) (b. d., 1930, s autorovou hudbou); Je pan Ino-
cenc Mikuláš vinen? (1931); Bláznivý silvestr
(1931); Povídání sv. Mikuláše (b. d., 1931); Pepíček
Nohejlů vypravuje... (b. d., 1931); Já chci jen Mikulá-
še (1931); Když mužiček žárí (1931); Jeden den krá-
lem (1931, hudba V. Nezval; prem. 1919, pod pseud.
A dur, hudba autor); Neviděli jste Áloise? (b. d.,
1931); Ochrana nájemníků (b. d., 1931); Bruck kon-
tra Spitz (Moricek se žení) (b. d., 1931, i prem., hu-
dba R. Piskáček); Štědrovečerní překvapení (Vánoč-
ní dárek) (1932, hudba R. Piskáček); Můj syn, tvůj
syn (b. d., 1932); Befěl je befěl (b. d., 1932); Revolu-
ce v domácnosti (b. d., 1932); Mnislav a Běla (b. d.,
1932); Vojska jako řemen! (Na vojně a za Rakouska,
to nám byla kůže ouzká) (b. d., 1932); Švejk před
soudem (b. d., 1932); Třetí do mariáše (b. d., 1932);
Mládenci, nežeňte se! (b. d., 1932); Jindy a nyní
(b. d., 1932); Zkouška k divadlu (b. d., 1932); Posluš-
né dítě (b. d., 1932); Švejk na vartě (b. d., 1932); Ze-
mědělský rozhlas (b. d., 1932, pseud. Ruda-Ruda);
Mařenku si neber! (1933); Náš zákazník – náš pán
(1933); (dále b. d.) Máme zloděje; Moric v úzkos-
tech (hráno též s tit. In flagrantisimo); Noc před
popravou; Recept proti chřipce; Heluška – svěhla-
vička; Kocourek paní Gábinky; Dejme se ozvěst!;
Když se čáp splete...!; Satanova svatební cesta;
Trampoty pantáty ze Lhoty (s autorovou hudbou);
Návrat pantáty ze Lhoty (pokr. předchozí hry, s au-
torovou hudbou); Pantáta ze Lhoty dědečkem; Pan-
táta ze Lhoty na veletrhu; Kristuška z myslivny
(pokr. operety G. Jarna a B. Buchbindera Krista
z myslivny, s autorovou hudbou); Silvestr Silvestra
Pampelišky; – posmrtně: Tulák (1940, prem. 1924,
s E. Brožíkem, hudba R. Piskáček). – *Adaptované
překlady*: P. Ollop: Americký souboj (b. d., 1923);
Fanfaron, H. Lutz: Manžel na výpomoc (Rytmistr
Prskavec) (b. d., 1923); F. Lunzer: Můj mužiček ne-
božtíček (Její nebožtík) (b. d., 1923). ■ SCĚNICKY.
Hry: Oběť (1906); Ubohý Žanýnek (1906, hráno též
s tit. Komponista nebo Tichý byt k pronajmutí);
Princ Narcis (1911, hudba K. Moor); Výlet pana
Broučka do Měsíce (1911, s V. Merhautem, hudba
K. Moor); Pouze pro pány (1914, s autorovou hu-
dbou); Když vlasy padají (1914, s autorovou hu-
dbou pod pseud. A dur); Parfém dámy z polosvěta (1918,

s autorovou hudbou pod pseud. A dur); Malý legionář (1919); Tajemství dámské toalety (1922, s autorovou hudbou, hráno též s tit. Slečna vychovatelka nebo Neběhej mi tady v negligé; později též s hudbou A. V. Kudely); Švejk jede do Janova (1922); Švejk ve frontě (1922, s A. Fenclem); Švejk v Oстен- (1922); Švejk proti Kolčakovi (1922); Švejk fotbalistou (1922, dub.); Stázička se vdává (1923, hudba R. Piskáček); Švejk na Marsu (1924); Švejk zase v Čechách (1924); Když už, tak už (1929); Manželství naruby (1930, hudba R. Piskáček); Pardon, madame...! (1930, pseud. Paul de Rouge, fiktivní překl. R. Mařík); Dobrý voják Švejk (1931, s K. Vaňkem); Líbánky pana profesora (1931, hudba R. Piskáček); Očekává Tě Vlasta! (1931, hudba R. Piskáček); Švejk v Rusku (1932); Pokojíček na hodinu (1933, hudba R. Piskáček); (dále b. d.) Bartoloměj Prokop Strakonický aneb Město Volyně roku 1632; Divadelní ředitel a jeho členové (dub.); Strejce Vohnout poprvé v kabaretu; – posmrtně: Laviny lásky (1940, s E. Brožfíkem, hudba R. Piskáček; hráno též s tit. Slečna stenotypistka). – Hry dochované v agenturních opisech a tisících a patrně provozované: A byla tam papírová zem... (pro ml., hudba K. Moor); A strýček to spalal...; Amerika o nás ví!; Až budou ženy strážníky; Brankář; Bratří Schafskopf; Břišní tanečnice; Cerhenský vaz; Černá ruka v Praze (pokr. her Trampoty pantáty ze Lhoty a Návrat pantáty do Lhoty); Děvče se stěhovavým srdcem; Dobrodružství baronesy Helly (hudba V. Mühlbach); Dobrodružství pana Bumbříčka (s autorovou hudbou pod pseud. A dur); Dobrodružství Pepička Nohejlů (pro ml.); Dobrodružství strážce Křópala; Domáci šotek; Dopis nevěrné ženy; Dvě svatební noci; Expresní vlak do Paříže; Honba za nevěstou (hudba J. Wilkowský); Host; Chcete dědit milion?????; Jak baronet Karel pěstoval hyacinty; Jak Nohejlů Pepiček s Ančou chroustal perníček (pro ml.); Janin návrat; Kdo je zloděj?; Když dítě mluví (Roztomilé dítě); Když poupě rozkvétá (hudba K. Moor); Když srdce promluví...; Komtesa Svěhlavička (hudba K. Moor); Košilatá historie o malém Robertovi; Královna vzduchu (Aerovála); Manžel světec; Masérka; Matčina oběť; Mimón a Luneta; Modrý podvazek; Moje svatební noc (pseud. Paul de Rouge, fiktivní překl. pseud. Dr. J. Krása); Mokrá exekuce; Nebezpečná žena (pseud. Charles Blanchenoir, fiktivní překl. pseud. Ruda-Ruda); Noc s vrahem; Páni lupiči (pseud. Richard Mar); Pantáta Vohnout v Edenu (s autorovou hudbou); Pohádka o hastrmáncovi (pro ml., též s tit. V říši hastrmánka); Recept proti nevěře aneb Rub světec; Reduta; Tatínkem snadno a rychle; To nejlepší rádio; V moci bolševiků; V říši Čin-Čun-Čána (hudba A. V. Kudela); Zasnoubení s překážkami (Nebezpečná žena); Ženská vojna (podle J. K. Tyla, hudba P. Falts). – *Adaptované překlady*: E. Eysler (hudba), J. Wilhelm, L. Stein, B. Bäckers (libreto): Noc v Paříži (1908, s M. Langerovou); G. Jarno (hudba), B. Buchbinder (libreto): Krista z myslivny (1908, s M. Langerovou); F. Leh-

ner (hudba), F. Wagner, H. Reichert (libreto): Postel s nebesy (1910, s M. Langerovou); J. Snaga (hudba), L. Kastner (libreto): Zimní román (1910); G. Verö (hudba), V. Minaud (libreto): Světová subreta (1910, s M. Langerovou); J. Bittner: Stříbrná tanečnice (1930); H. Meilhac: Kasaři (1930); (dále b. d.) Beda: Hysterická žena; K. Farkas: Král budoáru; A. Friedmann: Červený škrť (hráno též s tit. Cenzurní škrť nebo Krvesmilstvo); N. Garai, R. Arvay: Casanovo-va noc lásky; K. Goetz: Vzteklna (hráno též s tit. Pes v mozku); A. Lederer: Blahoslavený první manžel; B. L. (F. Lunzer): Její přítel pobuda (hráno patrně též s tit. Její přítel apač); F. Metz, H. R. von Nack: Muž s maskou; F. Wallisch: Poslední noc. – Překlady dochované v agenturních opisech a tisících a patrně provozované: O. Blumenthal (hudba), G. Kadelburg (libreto): Dvojitá tvář; F. Bonn: Mořský kocour; Conclin: Ples lumpů (Americká groteska) (přel. pod pseud. Dr. J. Krása); R. Coolus, M. Hennequin: Když na nás láska sedne; E. Eysler (hudba), R. Blum, A. Ullreich (libreto): Naše Máry kandiduje; B. Rehs: Kdo je otec? (Povedená rodina); R. Scheu: Úhoř + Vepřové hody. ■ REDIGOVAL *časopis*: Deník divadelní, sportovní, společenský a umělecký (vycházel 1.–30. 10. 1913, od 13. 10. s tit. Deník); *knižnice*: (b. d., vl. nákl.): Jednoaktové žerty, Maříkova knihovna aktovek. ■ USPOŘÁDAL A VYDAL (cyklostyl. sb. silvestrovských výstupů, b. d.): Každému něco 1, 2; Pro dobrou náladu. ■

LITERATURA: ● ref. Z potulek herce: -Až-, Máj 3, 1904/05, s. 190; V. Kol., Zvon 5, 1904/05, s. 219 ●; ● ref. Sny Štědrého večera: an., NL 15. 12. 1907; š (J. Kuffner), NL 5. 1. 1908; -br-, Divadelní list Máje 1908, s. 80 ●; J. J. Paulík: ref. Když už, tak už, RA 4, 1928/29, s. 282; an.: R. M., Švejdův divadelní věstník 1929, č. 4; nr. (A. C. Nor): ref. Na frontě klid!, Telegraf 21. 8. 1930; fk (F. Kocourek): ref. Bruck kontra Spitz, LidN 5. 7. 1931; -es- (E. Synek): ref. Dobrý voják Švejk, Telegraf 28. 12. 1931; ● nekrology: an., Polední list 8. 4. 1933; M-ý, Demokrat 8. 4. 1933; ej.: Proti budoucnosti lidového divadla, Českosl. divadlo 1933, s. 145 ●.

jo

Emanuel Masák

* 25. 12. 1883 *Lazinov* u Letovic

† 24. 9. 1964 *Brno*

Prozaik a básník, překladatel z polštiny, literární kritik a historik, organizátor katolického literárního života na Moravě v první polovině 20. století.

Narodil se v písmácké mlynářské rodině, trojtřídku vychodil v Křetíně. 1895–1903 studoval na Prvním čes. gymnáziu v Brně (1900–02 redigoval rukopisný měsíčník brněnského chla-

peckého semináře Zora, kam psal své první literární pokusy, zvláště prózy). Za studií bohosloví v Brně (1903–07) byl též členem polského kroužku, 1906 se stal předsedou bohosloveckého literárního spolku Růže Sušilova a redaktorem s ním spjatého časopisu Muzeum. Po vysvěcení na kněze (1907) byl krátce kaplanem v Benešově u Boskovic, pak v Brtnici u Jihlavy (1907–08) a v Rouchovanech u Mor. Krumlova. Když se připravovalo založení brněnského katolického deníku Den, byl M. jako jeho spolupracovník ustanoven od října 1911 katechetou v Židenicích (Brno-Ž.), kde učil na obecných a později na měšťanských školách. Podnikl cesty do Polska (1913 a 1927), Itálie (1925) a Francie (1926). Od 1922 byl členem výboru a od 1924 předsedou Družiny literární a umělecké (do zastavení činnosti 1949); působil jako redaktor katolických časopisů Archa (od 1924) a Náš domov (od 1930); 1937–51 byl starostou Dědictví sv. Cyrila a Metoděje. 1942 byl penzionován, po osvobození (do 1950) vyučoval náboženství na reálném gymnáziu v Brně-Židenicích.

M. vyrůstal v ovzduší dozrívání moravské katolické literatury 19. století (V. Šťastný aj.) a rozvoje Katolické moderny. Začal drobnokresebnými prózami s mravním zaměřením, ovlivněnými povídkami F. Pravdy, V. Kosmáka a J. Š. Baara, poté na jeho tvorbu působila polská novelistika (zvláště E. Orzeszkowa). Od 1910 vystupoval v M. prózách do popředí psychologický akcent: v románu *Blouznivci* podal obraz rozpadu rodiny v rodném kraji na pozadí 1. světové války. Autentickým dokumentem různých názorových směrů v bouřlivém popřevratovém roce zůstává přes stylovou nevýraznost román *Šimon Stylita*, zachycující vnitřní zápas českého kněze, stoupence reformem katolické církve, který se však nakonec podřizuje církevní autoritě a obětuje osobní touhy svému kněžskému poslání. Větší význam než M. původní melodická přírodní i meditativní lyrika a žánrové obrázky (verše publikoval vesměs pod pseud. v časopisech Muzeum, Nový život, Obzor ad.) měly jeho překlady modernou uctívaných polských romantických básníků J. Słowackého, Z. Krasińskiego, C. Norwida (kterého k nám uvedl jako první) aj., z prozaiků překládal M. Konopnickou, E. Orzeszkowou, W. S. Reymonta, A. Świątochowského, S. Żeromského aj. Vztah k dětem, podněcovaný katechetskou činností i redigováním časo-

pisu Anděl strážný a dětského koutku v Lidových listech (od 1922), jej přiváděl k tvorbě básní a povídek pro děti i k psaní poučných statí životopisných a zeměpisných. – M. práce kritická a literárněhistorická se vyznačovala tradicionalistickým stanoviskem a soustavně sledovala českou a polskou literaturu a dětskou četbu. Vyvíjela se od kritiky dojmové přes důraz na náboženskovýchovné zaměření k zájmu o otázky ideově-psychologické (vliv G. Lansonova). Studie o polských básnících vyvrcholily knihou *K branám věčnosti* o klikatě cestě J. Słowackého a Z. Krasińskiego k mravním ideálům křesťanským a k osobnímu Bohu. Z podnětu V. Bitnara pak M. obrátil pozornost k literárnímu vývoji na Moravě v 19. století, aby jej (na rozdíl od J. Kabelíka a M. Hyska) pojal z hlediska katolického. Osvěttil především osobnost estetika, literárního kritika a historika K. Šmídka; bohatý materiál o národněkatolickém hnutí na Moravě a jeho literárních snahách shromáždil v knize *Dějiny Dědictví sv. Cyrila a Metoděje v Brně*.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: B. Jasnov, Bohumil Jasnov, František Ždánický, J. Veselský, V. Tresor; E. M., J. B., J. R. S., K. L., M., M. E. ■ PŘÍSPĚVKY in: Anděl strážný (Brno); Archa (Olomouc, od 1914, i lit. referáty); Archiv literární (Olomouc 1918–22; 1918 překl. G. Lanson: Metoda v literární historii, 1920 studie Šmídkova estetika dramatu, 1921 Karel Šmídek jako literární historik a kritik); Budoucnost (Brno, od 1908); Den (Brno, od 1912; lit. referáty, 1912–14 referáty o činohře Nár. divadla v Brně aj.); Eva (Olomouc, od 1911); Hlas (Brno); Hlídkka (Brno, od 1908; od 1912 referáty o polské literatuře a kultuře, 1920 Kněžské problémy v novější beletrii české, 1924 Šmídkova filozofie literárních dějin); Hlídkka lit. a umělecká (1912); Hrvatska straža (Krk, Chorvatsko 1907); Kazatelna (Pelhřimov, od 1910); Lid. listy (od 1922); Meditace (1908–11; 1909–11 překl. BB J. Słowackého, C. Norwida, W. Gomulického aj., 1910 P Bolest smířitelka); Mor. orlice (Brno); Muzeum (Brno, od 1904; 1907 stať Účast brněnského alumnátu na národním a literárním probuzení Moravy); Náš domov (Olomouc, Brno, od 1910); Našinec (Olomouc, od 1908); Neděle (Brno 1904); Nové ilustrované listy (Brno 1903, debut); Nový obzor (Olomouc, od 1912, i lit. referáty); Nový věk (od 1907); Nový život (od 1906); Občanské noviny (Brno, od 1920; 1921 R Návrat, cyklus statí Ohlasy války i převratu v katolické poezii české, stať Karel Šmídek a Karel Havlíček aj.); Obrození (1912); Obzor (Brno, od 1906); sb. Poselství (Olomouc 1938); alm. Ratolesť olivová (Olomouc 1917); Rodina a škola (Olomouc, od 1932, příl. Průvodce literaturou); Stráž (Třebíč, od 1908); Studentská hlíd-

ka (1910); Věstník Jednoty katol. duchovenstva (Brno, od 1908); Vlast; Vychovatelské listy (Olomouc, Brno, od 1906; 1906 stať Literatura pro mládež). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: K branám věčnosti. Náboženské touhy v životě a díle Julia Slowackého a Zygmunta Krasiňského (EE 1918); Blouznivci (R 1921); Petřík putuje do Říma (P pro ml., b. d., 1926); Šimon Stylita (R 1929); Dějiny Dědictví sv. Cyrila a Metoděje v Brně (1932). – *Překlady*: N. Wiseman: Ukrytá perla (1910); E. Orzeszkowa: Z prachu cest (1911); H. Haduch: O základ života (b. d., 1929). – *Ostatní práce*: Jan Tenora (1938). ■ REDIGOVAL časopisy: Muzeum (1906–07), Anděl strážný (1920–41), Archa (1924–40; 1934–35, č. 1, s A. Gajdošem, 1939–40 s F. Dohnalem, O. Svozilem a S. Vrbíkem), Náš domov (1930–41); *kalendáře*: Moravan (roč. 1936–45), Kalendář pro mládež 1941–1942 (1941, s J. Kratochvílem); *knižnici*: Bod (1933–35). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Matka Boží v české poezii (výbor, 1928, 2. doplň. a upr. vyd. edice J. Vévody). ■

LITERATURA: Sborník Družiny literární a umělecké k padesátým narozeninám P. E. M. (Olomouc 1933, ed. A. Gajdoš; přísp. V. Bitnara, J. Hlouška, B. Slavíka aj.). ■ L. Zamykal in E. M.: K branám věčnosti (1918); ● ref. K branám věčnosti: J. N. (Novák), Archa 1918, s. 395; J. Matouš, MR 1918/19, sv. 34, s. 118; Bka (J. Bečka), ČČM 1919, sv. 1, s. 76 ●; an.: ref. Blouznivci, Hlídka 1921, s. 456; A. N. (Novák): ref. Šimon Stylita, LidN 23. 11. 1929 + ref. Dějiny Dědictví..., LidN 1. 4. 1933; V. Bitnar: E. M. spolupracovníkem Dne, Den 24. 12. 1933; an.: P. E. M., sb. Poselství (1938); B. Slavík: ref. Jan Tenora, LidN 15. 9. 1938; hjk (Z. Hájek): P. E. M. šedesátníkem, LidN 28. 12. 1943; an.: k 75. narozeninám, Archa (Mnichov) 1959, č. 1–2; A. G. (Gregor): nekrolog, VVM 1966, s. 143.

pp

Jan Miroslav Masák

* 16. 5. 1884 *Královské Vinohrady* (Praha-V.)
† 18. 9. 1970 *Praha*

Básník, dramatik a prozaik, zpracovávající převážně milostnou tematiku se sklonem k sentimentálnosti.

Narodil se v rodině úředníka. Na Vinohradech vychodil základní školu a od 1894 studoval na reálném gymnáziu. Po maturitě (1902) se stal zaměstnancem státních drah v Praze, posléze působil jako železniční úředník v Lounech.

Do literatury vstoupil M. 1903 lyrickými verši (čas. Jitřenka) reflektujícími mladické nálady. Záliba v prostém a sentimentálním vy-

jádrění duševních stavů, pocitů opojení nebo zklamání a zejména milostných tužeb charakterizovala celé jeho nevelké dílo. Knižně debutoval dramatickými texty situovanými do prostředí měšťanské domácnosti (jednoaktovka *Za duší*) a venkovského železničního úřadu (tragédie *Oběť lásky*), v nichž rozvíjel příběhy osudových citových vztahů s klasickými překážkami a následným naplněním či tragickým koncem; hra s názvem *Odveta* zůstala v rukopise. Ve verších sbírky *Mladá krev* se pokusil formou sonetu vyjádřit první milostné okoulení a erotické rozehvěvání. M. sklon k sentimentálnosti se projevil také v souboru sociálně a moralistně laděných drobných próz *Stíny*, v němž se zároveň ozvaly i tlumené ironické tóny, především v deníkových zápiscích parodujících snahy měšťácké úřednické rodiny posílit svou společenskou prestiž (*Skulinou*).

PSEUDONYM: J. M. Lanus. ■ PŘÍSPĚVKY in: Jitřenka (1903). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Za duší* (D b. d., 1903, pseud. J. M. Lanus); *Oběť lásky* (D 1904, pseud. J. M. Lanus); *Mladá krev* (BB b. d., 1905); *Stíny* (PP 1906); *Skulinou* (P b. d., 1906, z předchozí knihy). ■

LITERATURA: ● ref. *Mladá krev*: -a., Máj 4, 1905/06, s. 223; J. R. (J. Bačkovský), Lumír 34, 1905/06, s. 194; V. Kol. (V. Červinka), Zvon 6, 1905/06, s. 492 ●.

pš

Tomáš Garrigue Masaryk

* 7. 3. 1850 *Hodonín*
† 14. 9. 1937 *Lány* u Kladna

Filozof, sociolog a literární kritik uplatňující vůči literatuře eticky podložená měřítká. I ve svých odborných pracích se často opíral o znalost světových literatur a využíval je na podporu svých stanovisek. Demokraticky a realisticky orientovaný politik, za 1. světové války vůdce protirakouského odboje; jeden ze zakladatelů Československé republiky a její první prezident.

Vl. jm. Tomáš M. Po svatbě s Ch. Garrigue si připojil k jménu i příjmení své manželky. V mládí se podepisoval i Th. Vlastimil M. a Dr. Th. Vlastimil M. – Otec byl Slovák, zaměstnanec císařských velkostatků, matka pocházela z české, ale značně poněmčelé rodiny. M. vyrůstal na různých místech jižní Moravy, kde jeho

otec sloužil. Do školy začal chodit 1856 v Hodoníně (německá triviální škola), pokračoval v Čejkovicích a 1861–63 na dvoutrídni reálce v Hustopečích. Krátce pracoval v zámečnické dílně ve Vídni a učil se kovářem v Čejci. Na přímluvu místního učitele a kaplana byl přijat jako pomocný učitel na školu v Čejkovicích, po úspěšné zkoušce vstoupil 1865 přímo do druhé třídy německého gymnázia v Brně, 1869 odešel na gymnázium ve Vídni, kde 1872 maturoval. Na tamější filoz. fakultě pak studoval klasicou filologii, později filozofii, estetiku, psychologii; vliv na něj měli profesori F. Brentano, Th. Gomperz, R. Zimmermann a další. 1876 byl na základě disertace *Das Wesen der Seele bei Plato* prohlášen doktorem filozofie. V témž roce publikoval svou první práci v Moravské orlici a 1877 v almanachu Zora. 1876–77 studoval na univerzitě v Lipsku u G. Curtiuse, G. T. Fechnera ad. Zde se také seznámil s Američankou Ch. Garrigueovou, s níž se 1878 oženil. Po návratu do Vídne krátce učil na gymnáziu, 1878 se habilitoval prací *Der Selbstmord als soziale Massenerscheinung der Gegenwart* (knižně 1881 s poněkud pozměněným názvem). Přednášel na filoz. fakultě jako nehonorený docent a živil se soukromým vyučováním. Obtížnou M. osobní situaci vyřešilo až 1882 jmenování mimořádným profesorem filozofie na vznikající české univerzitě v Praze (řádným profesorem až 1897). Ve svých přednáškách se M. orientoval především na filozofii anglickou a francouzskou (první přednáška byla o D. Humovi). V Praze pro zvelebení české vědy založil 1883 vědecký časopis *Athenaeum* a stal se jeho prvním šéfredaktorem. Společně s J. Gebauerem v něm dal impuls k novému ověření RKZ. Vědecký problém přerostl v politický konflikt, v němž proti pochybovačům vystoupila zvláště nacionálně orientovaná žurnalistika i část starší vědecké generace. V důsledku toho muselo *Athenaeum* opustit Ottovo vydavatelství, M. se vzdal funkce vedoucího české encyklopedie, připravovaného Ottova slovníku naučného, dočasně mu byla také odmítnuta řádná profesura na univerzitě. Koncem 80. let se sblížil s J. Kaizlem, A. Rezkem a později i K. Kramářem a rozhodli se vstoupit společně jako realistická skupina do politiky. Po neúspěšném jednání se staročeskou stranou byl 1891 zvolen poslancem říšské rady a 1892 také čes. zemského sněmu za mladočechy. Pro rozpory s vedením strany se 1893 poslanectví

vzdal a věnoval se převážně odborné činnosti. V 90. letech napsal M. své největší práce o filozofii českých dějin (*Česká otázka, Naše nynější krize, Karel Havlíček, Palackého idea národa českého*), o sociálních a náboženských problémech (*Otázka sociální, Moderní člověk a náboženství*) a začal pracovat na obsáhlé studii o duchovních proudech v Rusku 18. a 19. století (*Rusko a Evropa*). Některé z těchto prací mají počátek ve studiích otiskovaných ve vědecké revui *Naše doba*, kterou M. založil 1893 společně s F. Drtinou a J. Kaizlem. Do politického dění M. znovu zasáhl 1899 v souvislosti s polenským procesem, kdy vytrvale čelil antisemitským pověrám o rituální vraždě. Studium náboženských otázek mu vyneslo obžalobu katechetů, zájem o sociální otázky ho přivedl do blízkosti soc. demokracie a mezi zastánce všeobecného volebního práva. 1906 inspiroval založení *Čechische Revue*, časopisu pro kontakty se zahraničním duchovním světem. Pomocí soc. demokratů byl 1907 znovu zvolen do vídeňské poslanecké sněmovny, kde 1909 odhalil pozadí tzv. záhřebského velezrádného procesu, jímž měla být ospravedlněna anexe Bosny a Hercegoviny. Když počátkem 1. světové války poznal, že není naděje na vyrovnání se Rakouska-Uherska s Čechy, rozhodl se vystoupit proti habsburské monarchii otevřeně v zahraničí. V prosinci 1914 odjel do Itálie, pak dále do Švýcarska a v září 1915 se usadil v Londýně, odkud ve spolupráci s E. Benešem a M. R. Štefánikem organizoval boj za nezávislý stát Čechů a Slováků. Využíval k němu svých znalostí a kontaktů navázaných za svých studijních cest do USA, Ruska a dalších zemí. V květnu 1917 odjel do Ruska, v květnu 1918 přibyl přes Sibiř, Japonsko, Tichý oceán a Kanadu do USA, kde ho 28. 10. zastihla zpráva o vyhlášení Českosl. republiky i o volbě (14. 11.) jejím prezidentem. Do Prahy se vrátil v prosinci 1918. Po opakované volbě (1920, 1927, 1934) odstoupil 15. 12. 1935 pro nemoc a zbytek života prožil v ústraní v Lánech. V době svého prezidentství vydal jednu ze svých rozsahem největších prací *Světová revoluce*. 1924 podpořil značným finančním obnosem vznik Peroutkovy Přítomnosti. – Měl čtyři děti, z nichž Alice (1879–1966) byla socioložka a autorka rodinných memoárů, syn Herbert (1880–1915) malíř, Jan (1886–1948) diplomat a Olga (1891–1978) pomáhala otci za 1. světové války organizovat protirakouský odboj.

M. se v převážné většině svých filozofických a sociologických studií a úvah knižních i časopiseckých zabýval literaturou, vycházel z ní a hodnotil ji. Celkově příznačná pro M. přístup k literatuře je nedokončená úvaha *Moderní člověk a náboženství*, obracející se proti vyhraněnému subjektivismu, titanismu a nadčlověčenství jako chorobám moderního věku, které vznikly tak jako sebevražedná mánie ztrátou náboženského citění. Jako doklad posloužila M. literární tvorba A. Musseta a J. W. Goetha, okrajově se přitom dotýkal i prací G. G. Byrona, F. M. Dostojevského, A. Mickiewiczze a dalších. V těchto myšlenkách, především nad díly ruských spisovatelů, pokračoval M. až do vysokého stáří, jak o tom svědčí posmrtně vydaný 3. díl spisu *Rusko a Evropa*. Svůj názor na umělecké dílo vyslovil v práci *O studiu děl básnických*. Umění je podle něho samostatným druhem poznání, není napodobováním přírody, jeho podstatou není tedy ortodoxní realismus a tím méně naturalismus, je všelidské, nemá za účel bavit, je podloženo odbornou i citovou úrovní tvůrce. Bezprostředně do problematiky české literatury M. radikálně zasáhl, když 1886 spolu s J. Gebauerem vyvolali spor o pravost RKZ. Masarykovi, který odpůrcům pravosti poskytl prostor v Athenaeu a boj organizoval, šlo především o etický postoj vědce k poznání skutečnosti. Po odborné stránce pak do sporu přispěl několika studii a polemikami sociologického a paleografického charakteru. Účast na rukopisných bojích byla předehrou k M. hlubšímu zájmu i o soudobou českou literaturu, kterou recenzoval především v Herbenově Času a v Naší době (v čas. Athenaeum sledoval především literaturu odbornou). Tehdy se také sblížil s kritickou generací České moderny (J. S. Machar, F. V. Krejčí, F. X. Šalda); jeho kritický zájem o českou literaturu trval zhruba do 1897, poté se objevují M. kritiky a recenze spíš ojediněle. Literární dílo považoval M. za doklad společenského vývoje, představovalo mu nejvýraznější projev života dané společnosti. Přistupoval k jednotlivým uměleckým dílům jako odborný sociolog, ale také jako praktický politik, který v literárním díle spatřoval dokumenty vhodné pro vlastní reformní činnost; opustil tedy zásady, jež proklamoval ve své ranější práci *O studiu děl básnických*. Výběr recenzovaných knih je rozmanitý (E. Čenkov, A. Jirásek, J. V. Sládek, K. Světlá aj.), k několika autorům však M. při-

stupoval cílevědomě, aby na jejich dílech dokumentoval své názory. Odmítal dílo J. Vrchlického (zejména drama *Exulanti* a básnickou skladbu Twardovski) pro eklekticismus, nedostatek jasné básnické ideje, nadprodukcí a přehlížení historické věrohodnosti, na románu V. Vlčka *Zlato v ohni* zase prokazoval, co umělecký realismus je a zejména co není. Výhrady však vyslovil nejen vůči Vlčkovu ideálnímu realismu, ale i Zolovu naturalismu. Mírou skutečného realismu se mu pro českou literaturu stalo především básnické i prozaické dílo Macharovo. Z literatur cizích národů v tomto smyslu vyzvedl umělecké práce L. N. Tolstého a F. M. Dostojevského, překlady jejich prací do češtiny bedlivě sledoval a komentoval. Osobní obranou před mladou generací se stala obsáhlá kritika Dykova románu *Konec Hackenschmidův*. Pro M. stále živá otázka slovenská našla svůj ohlas v recenzích románu S. Hurbana *Vajanského Kotlíka* a E. Šoltésové *Proti prúdu*. Předznamenáním filozofických knižních prací o náboženství a smyslu života, o národní filozofii a slovanstvu je obsáhlá studie *Jana Kollára Slovanští vzájemnost*. V knize *Česká otázka* se M. pokusil odhalit smysl českých dějin a zasadit ho do světových souvislostí. Podle M. skrývá život jednotlivce i celého národa určitý duchovní smysl, pro český národ je to humanitní myšlenka, která našla své nejpřesnější vyjádření v české reformaci. Po období útlu, způsobeném domácí slabostí i cizími vlivy, se tato idea objevila v plné síle v obrození a jejími představiteli se stali především vědci a spisovatelé, J. Dobrovský, J. Kollár, F. Palacký a K. Havlíček Borovský. Její vyznění je podle M. protiromantické a protinacionalistické. Jiným způsobem se M. přibližuje literatuře ve své poslední rozsáhlé práci *Světová revoluce*, která je úvahami a především vzpomínkami tvůrčího politika. Líčení vlastních osudů od 1914 prokládá M. myšlenkami o smyslu českých dějin, o charakteru 1. světové války a o poválečném uspořádání v Evropě. Kniha, zvláště ve své první polovině, má výrazné beletristické rysy a patrně měla být doplněna zvláštní kapitolou o vývoji české a slovenské literatury, která však zůstala zachována pouze v rukopisné pozůstalosti.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Anonym (Nár. osvobození 1924), Český legionář (Čas 1920), Čtenář (Naše doba 1897–98), F. O. Pisarevský (Čas 1887), Fra Lorenzo, G. Žalud, Hradecký, Lorenzo, Masařík,

Masaryk

Redaktor, Skála O., Sursum, Sursum!; A., A. S., As, B., -bb-, B. L., B-r, C., Č., Č. Fr., Č. P., D., D. R., Dr. V. S., E., E. D., Ep, F., f. g., Fr., Fr. N-ý, F. S., G., GG., -G. G.-, H., J., J. F., J. S., J. V., K., L., Lb., M, M., -M.-, M. T. G., N., O., Og., P., Ph., Pr., P-t., R., Red., Rh., Rk., R. K., R. St., R. V., R-ý, S., s., Sl., Sp., St., T, T., T. G., TGM, T. G. M., Th., V., V. Č., V. J., V. K., V. R., V-s, V-s, V. S., V. St., W., Z., Ž., žý. M. především v Naší době užíval některých značek, případně i pseudonymů zároveň s jinými přispěvateli, např. M = Masaryk, ale také J. S. Machar, R. Morawetz, S = Masaryk, ale také J. Gruber, J. Koloušek, Sursum = Masaryk, ale i F. V. Krejčí, J. S. Machar. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach na oslavu 70. narozenin A. V. Šembery (1877); Archiv für slawische Philologie (Berlín 1887); Athenaeum (1883-93; 1886 Příspěvky k estetickému rozboru RK a RZ, i sep.); Athenaeum (Londýn 1884); Besedy Času (1900-11; 1902 P Psychologie na ulici, 1911 P Naš pan Fixl); Čas (1887-1920); Časopis čes. studentstva (1889); Českoslovák (Petrohrad 1917); Čes. mysl (1902, 1932); Českosl. samostatnost (Paříž 1915-18); sb. Československé vzpomínky na Jasnou Poljanu (1925); Čes. učitel (1900); Dělnická osvěta (1925); Demokratický střed (1926); Die neue Zeit (Viedeň 1900); Die Zeit (Viedeň 1894-1905); Dokumente der Frauen (Viedeň 1900); Goethův sborník (1932); Hlas (1898-99); sb. Intelligence a náboženství (1907); Jedinstvo (Moskva 1917); Journal de Genève (Ženeva 1921); Květy (1890); La Nation Tchèque (Paříž 1915-19); La revue française de Prague (Praha-Paříž 1921-36); Lid. noviny (1912-38); Lit. listy (1885); Lumír (1884, O studiu děl básnických, i sep.); Masarykův sborník 1-3 (1925-29); Mor. orlice (Brno 1876, 1899); Mor. revue (Brno 1899); Nár. listy (1886-91); Nár. osvobození (1924-30); Naše doba (1893-1918; 1894 Jana Kollára Slovanská vzájemnost); sb. Naše revoluce (1923); Naše vojsko (1928); Neues Wiener Tagblatt (1907); Niva (Brno 1896); Novina (1908); Obzor (Mělník 1908); Oesterreichische Rundschau (Viedeň 1904-06); Paedagogium (1879); Philosophische Monatshefte (Lipsko 1891); Pokrok (1886); Politik (1885); sb. Politika česká 1 (1906); Prager Presse (1921-35); Právo lidu (1911-29); Pražská lid. revue (1906); sb. Proč intelligence odpadá od církve (1907); Přítomnost (1924-27); Rjetch (Petrohrad 1917); Rozhledy; Rozpravy Aventina (1925); Ruskije vědomosti (Moskva 1917); Sborník historický (1883, 1893); Slovanský přehled (1936); Slovenské hlasy (Petrohrad 1917); Služba (1923); Studentská revue (1911); Studentské směry (1901); Světozor (1876); The New Europe (Londýn 1916-18); The Slavonic Review (Londýn 1922); Tribuna (1925); sb. Učitel a škola ve službách lidu (1900); Večer (1926); Venkov (1924-25); Volja Rossii (Praha 1923-25); Vorwärts (Berlín 1924); Zeitschrift für Politik (Berlín 1912); Zeitschrift für Sozialwissenschaft (Berlín-Lipsko 1904-09); alm. Zora (1877); Ženský obzor (1901-02); - posmrtně: Lit. noviny (1993, P Hráči).

Dále interviewy, projevy, poselství aj. v různých domácích i zahraničních novinách, časopisech i publikacích (viz BIBLIOGRAFIE). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře a studie, v nichž literatura sloužila jako opora pro filozofické a politické úvahy*: Slovanské studie 1. Slavjanofilství I. V. Kirejevského (1889); J. A. Komenský (1892); Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození (1895); Naše nynější krize. Pád strany staročeské a počátkové směrů nových (1895); Jan Hus. Naše obrození a naše reformace (1896); Karel Havlíček. Snahy a tužby politického probuzení (1896); Mistr Jan Hus a česká reformace (1910); Russland und Europa I/1, I/2 (Jena 1913, česky v seš. Praha 1913 s tit. Rusko a Evropa; česky rozšíř. I/1 1919, I/2 ve 2 kn. 1921; I/1 1930 s dodatkem J. Slavíka, I/2 1933; další, tzv. třetí díl The Spirit of Russia, Londýn 1967, ed. G. Gibian a R. Bass, orig. něm. znění Polemiken und Essays zur russischen und europäischen Literatur- und Geistesgeschichte, ed. P. Demetz, Viedeň - Kolín n. R. - Výmar 1995, česky 1996 s ozn. Díl 3, část 2, 3, přel. J. Horák, ed. V. Doubek, F. Kautman); O studiu děl básnických (1926, ed. M. Hýsek); Studie o Dostojevském (1932, ed. J. Horák); Moderní člověk a náboženství (1934, ed. V. K. Škrach); - *posmrtně*: Můj poměr k literatuře - Šaldův český román (1994). - *Překlad*: Ch. G. Masaryková: Listy matky (dceři Alici do vídeňského vězení 1916; 1933, an.). - *Ostatní práce*: O hypnotismu (1880); Der Selbstmord als soziale Massenerscheinung der modernen Zivilisation (1881, 1904 česky s tit. Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty); Počet pravděpodobnosti a Humeova skepse (1883); Blaise Pascal, jeho život a filozofie (1883); Teorie dějin dle zásad T. H. Bucklea (1884); Základové konkrétné logiky. Třídění a soustava věd (1885); Otevřený list panu dr. Janu Kvíčalovi, zemskému poslanci a členu zemského výboru... (1886); O nynější filozofii evoluční (1896); Jak se staví v nynější době socialisté k etice (1896); Palacký's Idee des böhmischen Volkes (1898, 1912 česky s tit. Palackého idea národa českého); Otázka sociální. Základy marxismu filozofické a sociologické (1898); Nutnost revidovati proces polenský (1899); Hus českému studentstvu (1899); Mnohoženství a jednoženství (1899); Osm hodin práce. O boji hospodářském a sociálním (1900); Význam procesu polenského pro pověru rituální (1900, též něm.); Právo historické a přirozené (1900); Ideály humanitní (1901); Naše politická situace (1901); Dezorganizace mladočeské strany (1903); V boji o náboženství (1904); O svobodě náboženské a volnosti přesvědčení (1904); Studentům o studentství (1905); Národnostní filozofie doby novější (1905); Přehled nejnovější filozofie náboženství (1905); O alkoholismu (1906); Politická situace (1906); Zrcadlo katechetům (1906); Přednášky profesora T. G. M. (Chicago 1907, Praha 1929 s tit. Americké přednášky); O klerikalismu a socialismu (1907); Věda a církve (1908); Oko za oko neboli Politická komedie s Wolfem (1908); Za svobodu svědomí a učení (1908); Student

a politika (1909); Tak zvaný velezrádný proces v Záhřebě (1909); Rakouská zahraniční politika a diplomacie (1911); Dnešní politická situace (1911); O etice a alkoholismu (1912); Demokratism v politice (1912); Nesnáze demokracie (1913); Přejchod ze střední školy na školu vysokou (1913, s B. Odstrčillem); Svět a Slované (1916); L'Europe Nouvelle (1918, česky 1920 s tit. Nová Evropa. Stanovisko slovenské); Budoucí Čechy (1919); Rusko a my (1920 → Cesta demokracie 1, 1933); Zur deutschböhmischesen Ausgleichsfrage (1920); O bolševictví (1921); Slované po válce (1923); O socializaci (1924); Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918 (1925); Jak pracovat? (1926); Problém malých národů v evropské krizi (1926); O ženě (1929); Problémy demokracie (1930); Abstinence a alkoholism (1930); Cesta demokracie 1–4 (1. 1933, 2. 1934, obojí ed. V. K. Škrach, 3. 1994, 4. 1997, obojí ed. V. Fejlek); O výchově dorostlých (1935); – posmrtně: Problém malého národa (1937); Juvenilie z l. 1876–81 (1993, ed. S. Polák). – *Výbory*: M. čítanka (1911, rozšíř. vyd. 1921, ed. K. J. Obrátil); M. projevy a řeči za války 1, 2 (1919, 1920, ed. J. Papoušek); M. osvoboditel (1920, ed. K. Velemínský a V. K. Škrach); Myšlenky M. z jeho spisů a řečí (1920); M. o socialismu, zvláště marxismu (1920, ed. P. Váša); M. slova (1921, ed. F. O. Barton); M. a revoluční armáda (1922, ed. J. Papoušek); Politické myšlenky (1922, ed. V. K. Škrach); M. české mládeži (1922, ed. E. Caha); Mravní názory (1923, ed. Z. Franta); V boji za samostatnost (1927, ed. P. Maxa); Slovanské problémy (1928, ed. A. Černý); M. o sobě a svém díle (1928, ed. A. Caha); Projevy prezidenta T. G. M. k vojsku (1929, ed. E. Moravec); M. práce (1930, ed. J. B. Kozák s jinými); M. myšlenky (1930, ed. A. Macht); Výbor ze spisů T. G. M. (1930, ed. J. Tvrďý); M. mládeži (1930, ed. V. K. Škrach); Vybrané eseje (1930, ed. V. K. Škrach); Program prezidentův (1930, ed. P. Maxa); Československý stát v předstávách T. G. M. za války (1930, ed. K. Stloukal); Vůdcové a tradice (1932, též práce K. Havlíčka a F. Palackého, ed. J. Fischer); Kniha duší člověka (1937, ed. V. K. Škrach); Národu (1947, ed. O. Odstrčil); M. abeceda (Curych 1976, Praha 1990, ed. J. Dresler); Slovo má poslanec M. (Mnichov 1985, Praha 1991, ed. J. Kovtun); O demokracii (1991, ed. K. Gajan). – *Souborná vydání*: Spisy T. G. M. (nakl. Čin, 1926–36, 6 sv., ed. V. K. Škrach); Vybrané spisy T. G. M. (nakl. Melantrich, od 1990); Spisy TGM (Ústav T. G. Masaryka, od 1993). ■ **KORESPONDENCE**: V. Vlček: J. Herben & Cie (V. Vlčkovi z 1875), Osvěta 1899, s. 636; an. (F. X. Šalda): List prof. T. G. M. (F. X. Šaldovi z 1908), Novina 1908, s. 203; Masaryk o bolševicích (G. V. Plechanovovi z 1917; Pacov 1919; pův. v petrohradském čas. Jedinstvo 15. 11. 1917 → in T. Syllaba: T. G. Masaryk a revoluce v Rusku, 1959); an.: Pan prezident T. G. M. o Standard Library, Angloamerické knihovně Aventina (O. Štorch-Marieni a O. Vočadlovi z 1926), RA 1, 1925/26, s. 67 → Cesta demokracie 3 (1994, s. 125); M. Hýsek: Masarykovy

dopisy Leandru Čechovi (z 1875–81), LF 1929, s. 136, 258; an.: Sedmadvacetiletý M. (Z. Šemberové z 1877), Čin 1, 1929/30, s. 434; J. Loukota: Moje styky s profesorem M. v nakladatelství Ottově (J. Ottovi z 1887), Památník Světozora k 80. nar. prvního prezidenta Českosl. republiky T. G. M. 1 (1930, s. 43); J. Jirásek: Z korespondence T. G. M. L. N. Tolstému (z 1887–1910), Bratislava 1932, s. 610 + Z ruské korespondence T. G. M. (L. F. Pantělejevovi z 1908 a M. M. Kovalskému z 1909), Bratislava 1933, s. 337; L. T.: Unbekanntes über und von Tolstoj (N. N. Strachovovi z 1890), Prager Presse 20. 11. 1935; an.: Neznámý dopis T. G. Masarykův o tom, jak propukl spor o Rukopisy (G. Grabovskému z 1888), Čes. slovo 1. 5. 1936; Dva lístky T. G. M. a několik dopisů z prvních dnů světové války (E. V. Voskovi z 1914–15; 1937, soukromý tisk, ed. E. V. Voska); in M. – Beneš – Hrad (z 1926–33; Mnichov 1984, Praha 1996, ed. J. Pecháček); M. a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919 1, 2 (1993, 1994, ed. Z. Šolle); Nechte mne zapomenouti na sny mé. Korespondence T. G. M. se Zdenkou Šemberovou (z 1875–86; 1996, ed. M. Krulichová; dále značné množství příležitostných dopisů vyplývajících z politických aktivit a prezidentské funkce. ■ **REDIGOVANÉ časopisy**: Athenaeum (1883–88), Naše doba (1893–1915; 1893/94 s F. Drtinou a J. Kaizlem, 1915 s E. Benešem). ■

BIBLIOGRAFIE: an.: T. G. M. Ústřední knihovna hl. města Prahy (1925); K. Nosovský: Některé literárněkritické práce a spisy s literárněkritickými statemi Ph. Dr. T. G. M., Lit. rozhledy 14, 1929/30, s. 194; an.: Masarykova literatura 1850–1930 (1930); F. Pokorný: Bibliografie literárních prací T. G. M. a monografií o něm, Naše kniha 1930, č. 6–9; M. a F. Laichtrovi: Bibliografie M. článků z předválečné Naší doby, Naše doba 42, 1934/35, s. 358, 409, 480; J. Král in Českosl. filozofie (1937, s. 310; literatura předmětu); J. Doležal: T. G. M. Soupis tisků v cizích jazycích (1938); O. Berkopec: T. G. M. a Jihoslované (1938); K. Svoboda: Soupis M. kritik, sb. O českou literární kritiku (1940); G. Kovtun: T. G. M. 1850–1937 (Washington 1981); M. Pojar: Masarykovská bibliografie, Masarykův sborník 7 (1992); T. G. M. Bibliografie k životu a dílu 1, 2 (1992, 1994, ed. O. Vochoč, Z. Pechalová). ■ **LITERATURA**: sb. T. G. M. k 60. narozeninám (1910, ed. E. Beneš, F. Drtina, J. Herben, F. Krejčí; zde též J. Laichter: M. jako literární kritik); J. Herben: T. G. M., nástin životopisný (1910); E. Štern: Názory T. G. M. (1910); J. Herben: M. sekta a Gollova škola (1912); J. Pekař: Masarykova česká filozofie (1912); sb. M. o jeho životě a práci (1918); F. Veselý: M., jeho život a dílo (1918); I. A. Bláha: T. G. M. (1919); K. Štech: T. G. M. (1919); P. Váša: T. G. M., jeho život a práce (1919); G. Opočenský: T. G. M. Jeho život, práce a význam (b. d., 1919); E. Rádl: T. G. M. (1919); R. Flieder: T. G. M. (1920); J. Doležal: M. cesta životem 1, 2 (1920, 1921); A. Novák: T. G. M. (pro ml., 1920); E. Rádl: M. ideál moderního hrdiny (1920); A. Štefánek: M. a Sloven-

Masaryk

- sko (1920); J. Werstadt: Od České otázky k Nové Evropě (1920); sb. M. osvoboditel (1920, ed. K. Veleminský); A. Černý: M. a Slovanstvo (1921); F. Drtina: M. filozofie a osvobozovací dílo (1921); P. Váša: M. o socialismu, zvláště marxismu (1921); A. Hajn: Životní dílo prezidenta M. (1921); E. Chalupný: Přední tvůrčové národního programu: Jungmann, Havlíček, Tyrš, M. (1921); Masarykův sborník 1–9: 1. 1924–25 (1925, ed. V. K. Škrach, zde J. L. Hromádka: M. a Dostojevskij), 2. 1926–27 (1927, ed. V. K. Škrach), 3. 1928–29 (1929, ed. V. K. Škrach; zde P. Fraenkl: M. a Vrchlický), 4. (1930, nové vyd. sb. T. G. M. k 60. narozeninám z 1910), 5. jako Vůdce generací 1, 1930–31 (1931; zde mj. P. Fraenkl: M. a moderní titanismus, O. Fischer: M. a německá literatura, F. Tetauer: M. a anglická literatura, V. Tille: M. a francouzská literatura, F. Götz: Dostojevskij a M., J. Mukařovský: M. jako stylist → Kapitoly z české poetiky 2, 2. vyd., 1948, R. Jakobson: Jazykové problémy v M. díle, poslední dvě práce též in J. Mukařovský, R. Jakobson: M. a řeč, 1931), 6. jako Vůdce generací 2, 1930–31 (1932), 7. (1992, ed. M. Machovec, P. Pithart, M. Pojar, inedit. 1980), 8. (1993), 9. (1997); J. B. Kozák: M. filozof (1925); V. Beneš: M. dílo v Americe (1925); sb. T. G. Masarykovi (1925, ed. F. Pražák); J. Papoušek: M. a naše revoluční hnutí v Rusku (1925); J. Herben: Chudý chlapec, který se proslavil (1926) + T. G. M. 1–3 (1926–27, 2., dopln. vyd. 1928–30, 3., dopln. vyd. 1938); K. Horký: M. redivivus? (1926); L. Kunte: Boj o Hrad (1926); Z. Nejedlý: M. a revoluce (1926); A. Stašek: Boj o M. (1926); F. Krejčí: O Masarykovi (1927); J. Pilnáček: Rodokmen a vývod T. G. M. (1927); K. Čapek: Hovory s T. G. M. 1–3 (1. Věk mládosti, 1928, 2. Život a práce, 1931, 3. Myšlení a život, 1935) + Mlčení s T. G. M. (1935), souhrnně 1936; J. Slavík: Pekař kontra M. Ke sporu o smysl českých dějin (1929); P. Fraenkl: M. a literatura (1930 ← Lit. rozhledy 14, 1929/30, s. 189); J. Herben: Skizzář k M. životopisu (1930); J. L. Hromádka: M. (1930); K. Krofta: M. a jeho dílo vědecké (1930); K. Stloukal: Československý stát v představách T. G. M. za války (1930); O. Sedlmayrová: T. G. M. (1930); sb. Slovensko Masarykovi (1930); J. Vozka: M., dělnictvo a socialismus (1930); J. Zatloukal: M. a Rusko (1930); V. Zmeškal: T. G. M. a Lužice (1930); Z. Nejedlý: T. G. M. 1–4 (1930–37); J. Horák: T. G. M. a slovenská literatury (1931) + M. a Dostojevskij (1931); E. Chalupný: T. G. M. (1931); sb. M. a židovství (1931); J. Bidlo: M. studie Ruska (1931); Sborník přednášek o T. G. M. (1931); přísp. J. Král, J. B. Kozák, J. Horák, J. Bidlo, M. Paulová, A. Štefánek; P. Fraenkl: M. a moderní titanismus (1932 ← sb. Vůdce generací 1, 1931); B. Markalous: Eidický princip u T. G. M. (1934); A. Pražák: M. a československá literatura (1935); E. Beneš: M. pojetí ideje národní a problém jednoty československé (Bratislava 1935); E. Svoboda: Životní moudrost T. G. M. (1935); J. Halla: T. G. M. na Slovensku (1935); I. Dérer: Otázka československá (1935); J. Pekař: O T. G. Masarykovi (1935); M. Weingart: M. slovanství a slovenská filologie (1935); S. Zavadskij: Život a dílo T. G. M. (1935); E. Ludwig: Duch a čin (1935, přel. F. K., tj. Kubka, a V. K. Š., tj. Škrach); sb. Hrst vzpomínek na dobu poslanecké činnosti T. G. M. na Valašsku (Val. Meziříčí 1935); sb. Univerzita Karlova T. G. Masarykovi (1935); B. Bělohávek: M. a hudba (1936); sb. In memoriam T. G. M. (UK 1937); A. Pražák: T. G. M. a Slovensko (1937) + T. G. M. K jeho názorům na umění, hlavně slovesné (1938); Z. Nejedlý: T. G. M. (1938); J. Werstadt: Skrytý M. (1938); M. Paulová: T. G. M. a Jihoslované (1938); sb. T. G. M. (1945); H. Siebenschein: M. a Goethe (1946); A. Císařová-Kolářová: Komenský a M. (1947); J. Král: M., filozof humanity a demokracie (1947); Čtyři studie o T. G. M. (1947; J. Fischer, V. Jankovec, V. Pasák, V. K. Škrach); I. Hálek: Vzpomínání na T. G. M. (1948); Z. Nejedlý: T. G. M. ve vývoji české společnosti a československého státu (1950); V. Kopecký: T. G. M. a komunisté (1950); O. Odložilík: T. G. M. (Chicago 1950); sb. TGM (Chicago 1950); J. Křížek: T. G. M. a naše dělnická třída (1958) + T. G. M. a česká politika (1959); J. Dolanský: M. a Rusko předrevoluční (1959); T. Syllaba: T. G. M. a revoluce v Rusku (1959); O. Odložilík: T. G. M. His Life and Thought (New York 1960); L. Nový: Filozofie T. G. M. (1962); sb. T. G. M. 1850–1937–1962 (Washington 1962); O. Loužilová: M. filozofie člověka (1967); M. Machovec: T. G. M. (1968); sb. Čtení o T. G. M. (1969, ed. M. Halík); Z. Zeman: The Masaryks (Londýn 1976); sb. T. G. M. and Our Times (Hannover 1986); I. Gantar-Godina: M. in masarykovstvo na Slovensku (Lublaň 1987); J. Opat: Filozof a politik T. G. M. 1882–1893 (Kolín n. R. 1987, Praha 1990); J. Kovtun: M. triumf (Toronto 1987, Praha 1991); sb. On Masaryk. Texts in English and German (Amsterdam 1988, ed. J. Novák; mj. přísp. R. Jakobson, R. Wellek, J. Fronek, A. Měšťan); R. J. Hoffmann: T. G. M. und die tschechische Frage 1 (Mnichov 1988); sb. T. G. M. (1850–1937) 1–3 (Londýn 1989–90); F. Kautman: T. G. M., F. X. Šalda, J. Patočka (1990); sb. Odkaz T. G. M. (1990, ed. J. Boháč); J. Patočka: Tři studie o M. (1991); sb. T. G. M. Européen et humaniste (Paříž 1991); A. Vaněk: T. G. M. Poselství (1992); K. Čapek: Nové hovory s T. G. M. (pro ml., 1992, ed. M. Dandová); sb. T. G. M. und die Brentano-Schule (Praha – Štýrský Hradec 1992, ed. J. Zumr, T. Binder); J. Opat, M. Tomčík, Z. Urban: T. G. M. a Slovensko (1992); sb. T. G. M. a československé vztahy (Hodonín 1992); E. Havelka: S T. G. M. 1 (Hodonín 1993, ed. J. Šimeček); sb. M. idea československé státnosti ve světle kritiky dějin (1993); sb. M. praktická filozofie (1993); J. Opat: Masarykiana a jiné studie 1980–1994 (1994); sb. O Čapkových Hovorech s T. G. M. (1994, ed. F. Daneš, S. Čmejrková); L. Nový: Filozof T. G. M. (1994); D. Truhlar: T. G. M. Philosophie der Demokratie (Frankfurt n. M. 1994); J. Kovtun: Tajuplná vražda. Případ Leopolda Hilsnera (1994); H. G. Shilling: T. G. M. Against the Current. 1882–1914 (Londýn 1994, česky 1995 s tit. T. G. M. Proti proudu, přel. V. Svátek);

S. Polák: Za ideálem a pravdou 1–3 (1994) + Masarykovi rodiče a antisemitský mýtus (1995); sb. První světová válka, moderní demokracie a T. G. M. (1995); A. Gašparíková-Horáková: U Masarykovcov (Bratislava 1995); sb. T. G. M. a střední Evropa (1995, ed. R. Pražák); M. Kučera: Pekař proti M. (1995); sb. T. G. M. na Vysočině (1996, ed. V. Janáček); J. Smetanová: TGM: „Proč se neřekne pravda?“ Ze vzpomínek dr. Antonína Šenka (1996); A. Horáková-Gašparíková: Z lánského deníku 1929–1937 (1997); J. Syllaba: Mé vzpomínky na prezidenta T. G. M. (1997); sb. Sto let Masarykovy České otázky (1997, ed. E. Broklová). ■ ● ref. Naše nynější krize: F. X. Šalda, *Rozhledy* 4, 1894/95, s. 641 → KP 2 (1950); J. Pelcl, *Rozhledy* 5, 1895/96, s. 10 a 95 ●; an. (A. Procházka): ref. Naše nynější krize, *Česká otázka*, *Lit. listy* 17, 1895/96, s. 119; ● ref. Česká otázka: P. Šup, *Hlídky lit.* 1895, s. 138, 177; 2. vyd. F. X. Šalda, *Novina* 1908, s. 640 → KP 7 (1953) ●; F. X. Šalda: T. G. M. v moderní kultuře české, *Novina* 3, 1909/10, s. 257 → *Časové i nadčasové* (1936); J. Herben: M. dětství a jinošství, J. Vančura: Vliv M. na dějinné nazírání u nás, J. Vodák: Stará knížka (O studiu děl básnických), *ves Čes. mysl* 1910, s. 81, 135 a 164; an. (J. Vodák): ref. Rusko a Evropa, *Čas* 4. 1. 1914; F. X. Šalda: M. jako tvůrce kulturní, *Venkov* 21. 12. 1918 → KP 10 (1957); J. Laichter: Co chce T. G. M. na české krásné literatuře a jaký měl na ni vliv, *Naše doba* 27, 1919/20, s. 377; A. Novák: T. G. M., *Venkov* 21. 12. 1919 + T. G. M. jako kritik literární, *Venkov* 7. 3. 1920, oboje → *Krajané a sousedé* (1922) a *Česká literatura a národní tradice* (1995); J. Hora: T. G. M. a česká literatura, *PL* 7. 3. 1920; O. Fischer: M. a drama, *Jevišťe* 1920, s. 66; jv. (J. Vodák): *Nauky M. vzhledem k divadlu*, tamtéž, s. 68; J. Jakubec: M. a česká literatura, *Slavia* 1, 1922/23, s. 84; O. Buttler: M. a umění, *Volné směry* 23, 1924/25, s. 253; F. X. Šalda: M. poměr ke krásné literatuře, *Nová svoboda* 1925, s. 140; ● ref. Světová revoluce: F. X. Šalda, *Tvorba* 1925, s. 1 → KP 13 (1963); A. Novák, *Lumír* 1926, s. 5 → *Nosiči pochodní* (1928) a *Česká literatura a národní tradice* (1995) ●; V. Dyk in *Vzpomínky a komentáře* (1927); F. Peroutka: M. a inteligenec, *Přítomnost* 1927, s. 705, 721; J. S. Guth-Jarkovský in *Paměti* (1929); V. Brtník: M. a krásné písemnictví, *Zvon* 30, 1929/30, s. 357; J. Herben: M. – umělecký zjev, *Volné směry* 27, 1929/30, s. 282; J. B. Kozák: *Demokratický myslitel*, *Naše doba* 37, 1929/30, s. 335; F. Peroutka: M. osobnost, *Přítomnost* 1930, s. 161 a pokr. → *Ano a ne* (1932); Š. Krémery: T. G. M. a Slováci, *Slovenské pohľady* 1930, s. 175; J. Herben in *Kniha vzpomínek* (1935); J. B. Čapek: *Dílo – činitel*, *Rozhledy* 1935, s. 37 → *Záření ducha a slova* (1948); A. Novák: T. G. M., *LUK* 1937, s. 294; A. Grund: M. podněcovatel, tamtéž, s. 318; F. Peroutka: *Dědictví po něm*, *Přítomnost* 1937, s. 577; W. Schlamm: *Nejzralejší plod 19. století*, tamtéž, s. 596; J. Werstadt in *O filozofii českých dějin*. *Palacký – M. – Pekař* (1937 ← *Přítomnost* 1937, s. 374 a pokr.); F. Novotný: M. a Platon, *Naše věda* 1938,

s. 157; K. Svoboda: M. estetika, tamtéž, s. 14 + T. G. M., sb. *O českou literární kritiku* (1940); čmi: *Vztah T. G. M. k české literatuře*, *Rovnost* 7. 3. 1946; J. Tk: M. a písemnictví, *Obrana lidu* 14. 9. 1946; O. Odstrčil: M. a kniha, *Čes. osvěta* 1946, s. 206; J. Ludvíkovský: *Dvojí setkání... M. a Platon*, *LF* 1948, s. 244; J. Dolanský: M. a ruská literatura, *Praha–Moskva* 1948, s. 68 + M. cesta k Rusku, tamtéž, 1950, s. 190, 200 + M. a Slovensko, *Slovanský přehled* 1950, s. 126 + M. a Rusko, *Sovětská literatura* 1955, s. 28 + M. a slavjanofilství I. V. Kirejevského, *Časopis pro slovanské jazyky* 1956, s. 230; F. Peroutka: T. G. M., *Zápisník* (New York) 1958, březen; V. Černý: F. X. Š. a T. G. M., *HD* 1967, č. 12; L. Radimský: M. a Dostojevskij, *Proměny* (New York) 1968, č. 1 + ref. *Rusko a Evropa* 3, *NŽ* (Řím) 1968, s. 149; O. Sus: *Debut české duchovědné estetiky*: F. X. Šalda a T. G. M. a německé myšlení, *SPFF* Brno, ř. filoz., 1968, č. 17; L. Lantová in *Hledání hodnot* (1969); J. Karola: *Ke kritice počátků české sociologie umění*. M. umělecké názory, *Estetika* 1970, s. 81; V. Černý: *Dvě studie masarykovské*. *Svědectví* (Paříž) 1978, č. 56, s. 665, totéž 1990, č. 89–90, s. 7; R. Wellek: *Úvod k anglickému překladu výboru z M. spisů o smyslu českých dějin*, *Proměny* (New York) 1979, č. 1; E. Hostovský: *Věk M. a věk atomický*, *Čes. slovo* (Mnichov) 1980, č. 3; J. Šimsa: *Nedokončené zamyšlení nad M.* *Českou otázkou*, *Studie* (Řím) 1980, s. 373; R. Preisner: T. G. M. v zrcadle F. X. Šaldovy kritiky let devadesátých, *Svědectví* (Paříž) 17, 1981/83, č. 66, s. 283; K. Hrubý: M. a Nietzsche, *Proměny* (New York) 1987, č. 3; J. Galandauer: T. G. M., *RP* 14. 9. 1987; A. Měšťan: M. o Tolstém a Gorkém, *Proměny* (New York) 1988, č. 1; P. Čornej: *Zdeněk Nejedlý a Česká otázka*, *ČLit* 1988, s. 289; M. Pohorský in K. Čapek: *Hovory s T. G. M.* (1990); L. Nový: *Literatura v M. myšlení*, *ČLit* 1990, s. 405; E. Schmidtová-Hartmannová: T. G. M. a lidová demokracie, *ČCH* 1990, s. 867; L. Hlaváček: M. estetika, *Estetika* 1990, s. 129, 207; M. Sobotka: K M. pojetí německé filozofie, *Přítomnost* 1990, č. 3; A. Mikulášek, M. Zelenka: T. G. M. a dětská kniha, *ZM* 1990, č. 6 a 7; F. Ryčl: *Masarykovské kapitoly*, *Mor. noviny* 8. 3.–18. 10. 1990; F. Daneš: T. G. M. a jazykověda, *SaS* 1990, s. 185; I. Němec: M. výrazy spjaté s budováním demokratického státu, *NŘ* 1990, s. 169; L. Řezníček: *Garborg a M.* (o korespondenci), *Listy* 1991, s. 88; J. Císar: *Příznaky krize* (H. G. Schauer a T. G. M.), *Divadelní revue* 1991, č. 4; J. Skutil: M. pohled na literaturu v jeho Světové revoluci, *VVM* 1992, s. 305; J. Mrákavský: M. a literatura, *Čtenář* 1992, s. 267 a pokr.; L. Hejdánek: *Patočkovy kritické vidění M.*, *Reflexe* 1992, č. 5–6; J. E. Karola: M. diagnóza religiozity F. M. Dostojevského, *Tvar* 1992, č. 48 + M. a beletrie, *Filoz. časopis* 1993, s. 584; O. Kolaříková: *Několik pohledů na osobnost T. G. M. prostřednictvím metody psychologické analýzy osobních dokumentů*, *Českosl. psychologie* 1993, s. 97; S. Polák: T. G. M. (na beletristických záletech), *LitN* 1993, č. 35; J. E. Karola: M., *zedsnáři a RKZ*, *Tvar* 1993, č. 47–48; R. Palouš: M. fi-

Mastičkář

lozofické mládí, in Česká zkušenost (1994, inedit. 1985); J. Brabec: H. G. Schauer a T. G. M., M. Pauza: H. G. Schauer a T. G. M., oboje sb. Hubert Gordon Schauer – osobnost, dílo, doba (1994); L. Nový: Fischerův svár s M., sb. Hledání řádu skutečnosti (1994); M. Petrusek: T. G. M. sociologie mezi vědou a uměním, S-obzor 1994, č. 1; F. Kautman: Problém sebevraždy u F. M. Dostojevského a T. G. M., Labyrinth 1994, č. 8; M. Krulichová in T. G. M.: Nechte mne zapomenouti na sny mé. Korespondence T. G. M. se Zdenkou Šemberovou (1996); M. Bednář in České myšlení (1996); B. Janát: M. a Nietzsche, Filoz. časopis 1996, s. 179; F. Kautman: M. a Šalda, Čas 1997, č. 20; O. M. Malevič: O dopisech T. G. M. K. Čapkovi, tamtéž, č. 21.

vf

Mastičkář

První polovina 14. století

Česká a česko-latinská dramatická scéna z okruhu velikonočních her, jedna z nejstarších a nejvýznamnějších památek českého středověkého dramatu.

Památka se zachovala ve dvou variantách (starší, tzv. *M. muzejní* – 431 veršů, mladší, tzv. *M. drkolenský* – 196 veršů); obě jsou neukončené (kratší verze je fragmentární i na začátku) a naznačují, že šlo patrně o tradovaný výstup začleňovaný do velikonočních her a předváděný s různými významovými odstíny, jež byly určovány jak rozdílností představitelů (žáci a drobní klerikové, u nichž se mohly spíše uplatnit intelektuálně náročnější rysy M., potulní profesionální žakéři, preferující prvky drastického humoru), tak rozmanitostí publika.

Hra je dokladem divadelního rozvíjení liturgického dramatického obřadu tří Marií (Hry tří Marií), nakupujících masti cestou ke Kristovu hrobu, exponováním světských postav: dryáčnického prodavače mastí, jeho ženy a dvou sluhů. Neliturgické profánní motivy hry (mastičkářovo najímání sluhy Rubína a hádky s ním, Rubínovo groteskní vychvalování a nabízení mastí, kříslení mladého žida Izáka parodující vzkříšení Kristovo, mastičkářův spor se ženou, hádka mezi dvěma sluhy o urozenost) mají podle různých interpretací zdroj buď ve spojení liturgických výstupů se samostatnou světskou fraškou, nebo v uplatnění rituálního velikonočního smíchu, čerpajícího i z předkřesťanských magických obyčejů spjatých se

slavnostmi jarní obnovy života a plodnosti. V M. se sakrální i světsky humorné, skatologické a obscenní prvky seskupily do divadelně působivé celistvosti, uplatňující v několika veršových různotvarech (bezrozměrném větě orientovaném verši, osmi- a desetislabičném verši) na jedné straně provokativní vulgarismy, na druhé straně rafinované narážky na starší česká literární díla (Alexandreis aj.). V skladbě se bohatě uplatnilo míšení a prostupování posvátnosti s přízemní profánností, příznačné pro středověký vztah k světu. V obou verzích se střídají mluvené a zpívané dialogy: v M. muzejním mluví Marie a mastičkář česky, ale zpívají latinsky, mastičkářovi pomocníci Rubín a Pustrpalk zpívají makaronskou česko-latinskou píseň a epizodicky – stejně jako v M. drkolenském, jinak výlučně českém – je s parodickým záměrem užito němčiny. Podobné (někdy i textově příbuzné) výstupy v středověkých německých velikonočních hrách dosvědčují, že šlo ojev společný středoevropskému divadelnímu vývoji; český M. představuje v této souvislosti svou parodií na vzkříšení nejrozvinutější známou podobu mastičkářského výstupu.

EDICE: in Starobylá skládanie 5 (1823, ed. V. Hanka); in Výbor z literatury české 1 (1845); LF 1880, s. 90 (ed. J. Gebauer); ČČM 1889, s. 122 (ed. A. Patera); in Staročeské skladby dramatické původu liturgického (1908, ed. J. Máchal); M. (1920, ed. F. Krčma); in Nejstarší české hry divadelní (1941, ed. F. Oberpfalcer); in Staročeské drama (1950, ed. J. Hrabák); in V. Černý: Staročeský M. (1955, ed. F. Svejkský); in Denkmäler der altschechischen Literatur (Berlín 1955, ed. H. Kunstmann); in Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957); in J. F. Veltrusky: A Sacred Farce from Medieval Bohemia (Ann Arbor 1985, s. angl. překl.). ■

LITERATURA: V. Černý: Staročeský M. (1955); J. F. Veltrusky: A Sacred Farce from Medieval Bohemia (Ann Arbor 1985). ■ J. M. Schottky: Beiträge zur Geschichte der frühesten Prager Schauspiele, Monatsschrift der GMB 1828, s. 393; V. B. Nebeský: M., ČČM 1847, s. 325; I. J. Hanuš in Die lateinisch-böhmischen Osterspiele des 14.–15. Jahrhunderts (1863); J. Gebauer: A. Šemberas Einwendungen gegen den altböhmisches Quacksalber (M.), Archiv für slawische Philologie (Berlín) 1880, s. 549 + Staročeský M. a páně A. Šemberovy námitky proti jeho přesnosti, LF 1880, s. 90 + Rozhodnutí pana A. V. Šembery o staročeském M., tamtéž, s. 259, vše → Stati literárnědějepisné 1 (1941); A. Patera: Drkolenské zbytky staročeských her dramatických 14. století, ČČM 1889, s. 122; J. Truhlář: O staročes-

kých dramatech velikonočních, ČČM 1891, s. 3, 165; Z. Nejedlý in Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách (1904) → Dějiny husitského zpěvu 1 (1954); J. Máchal: Drkolenský zbytek staročeských her dramatických, LF 1906, s. 24 + in Staročeské skladby dramatické původu liturgického (1908); A. Polak: Die altböhmische Quacksalberbruchstücke, Jahresbericht der Oberrealschule in Neutitschein (Nový Jičín) 1910/11; J. Máchal in Dějiny českého dramata (1917); R. Stumpf in Kultspiele der Germanen als Ursprung des mittelalterlichen Dramas (Berlín 1936); F. Pujman in Zhudebněná mateřština (1939); J. Janko: Pustrpalk, NŘ 1947, s. 78; P. Trost: K staročeskému M., SVŠP Olomouc, Jazyk a literatura 3, 1956, s. 103 → Studie o jazycích a literatuře (1995); W. Schmidt: Der altschechische M. und sein Verhältnis zu den deutschen Osterspielen, Zeitschrift für Slawistik (Berlín) 1957, s. 223; R. Jakobson: Medieval Mock Mystery, The Old Czech Unguentarius, sb. Studia philologica et litteraria in honorem L. Spitzer (Bern 1958) → Selected Writings 5, s. 2 (Berlín – New York – Amsterdam 1985), čes. Divadelní revue 1991, č. 3 a in R. J.: Poetická funkce (1995); W. Schmidt: Die Sprache des altschechischen M., Zeitschrift für Slawistik (Berlín) 1959, s. 199; V. Černý: Od bonifantů k mastičkářům, Sborník historický 9, 1962, s. 95; F. Svejkský: Dvě verze M. – dva typy středověké frašky, ČLit 1963, s. 473; V. Černý in Středověká dráma (Bratislava 1964); F. Svejkský in Z dějin českého dramatu (1966) + in sb. Dějiny českého divadla 1 (1968); W. Schamshula: The Place of the Old Czech Mastičkář – Fragments within the Central European Easter Plays, sb. American Contributions to the Eighth International Congress of Slavists, Zagreb and Ljubljana, September 3–9, 1978, sv. 2: Literature (Columbus-Ohio 1978); J. Kolár: ref. J. F. Veltrusky: A Sacred Farce from Medieval Bohemia, sb. Husitský Tábor 9, 1986–87, s. 393 + Český M. v dějinách vědy o kultuře, Divadelní revue 1991, č. 3; V. Just: Oráč, M. a Smrt – to celé z Čech, Divadelní revue 1996, č. 4; J. F. Veltrusky: The Old Czech Apothecary as Clown and Symbol, sb. Festive Drama (Cambridge 1996).

jk

Jan L. Mašek

* 28. 2. 1828 *Pohorovice* (Křtětice) u Vodňan
† 9. 1. 1886 *Smíchov* (Praha-S.)

Spisovatel pro mládež, autor učebnic a pedagogických spisů.

Pokřtěn Jan Ladislav, podepisoval se též jen Jan Mašek. – Základní školu navštěvoval

v sousedních Skočicích a ve Střížově u Čes. Budějovic, piaristickou hlavní školu (poté, co osiřel) od 1842 v Čes. Budějovicích a 1846 učitelskou přípravku v Písku, pak krátce působil jako učitelský pomocník ve Vlachově Březí u Prachatic. Od 1847 studoval v Praze: nejdřív na varhanické škole (muzikant od mládí), od 1848 na učitelském ústavu Budeč, po jehož absolvování se ještě vzdělával na polytechnice v přírodopise a chemii. Učil od 1853 v Kostelci n. Orlicí, od 1860 v Čáslavi, od 1867 na Smíchově, naposledy jako ředitel průmyslové školy. Byl mimořádně činný v učitelských organizacích a jako redaktor knižnic a časopisů pro mládež; 1870 spoluzaložil Matici Komenského, po účasti na sjezdu slovanského učitelstva v Záhřebu 1871 vydával k pěstění slovanské vzájemnosti časopis *Slovanský pedagog*, 1884 byl zvolen místopředsedou Ústřední matice školské, byl i předsedou Ústředního spolku učitelského a při Jednotě pedagogické založil odbor pro slovanské jazyky (nazývaný *Maškova škola slovanských jazyků*). Zabýval se problematikou průmyslového a pokračovacího školství (1882 studijní cesta do Německa, Belgie a Holandska) a záloženství. – Pohřben byl na Vyšehradském hřbitově.

M. všestranná literární činnost byla pouze jedním z projevů jeho neúnavné aktivity pedagoga a reformátora národního školství i hospodářského života, jeho beletrie pro mládež (verše, povídky, pohádky, črty, portréty osobností, drobné překlady z polštiny, ruštiny a srbocharvátštiny) pouze jednou složkou této činnosti, vedle prací naučných, učebnic a příruček pro dospělé i mládež. Svou beletrii M. jednoznačně sledoval výchovné cíle; s tímto užitkovým pojetím literatury korespondovala jak častá adaptace cizích námětů (německého, charvátského a srbského původu), tak silná vnější motivace jeho beletrie, vznikající nainože z potřeby zaplňovat časopisy a knižnice, které redigoval (všecky své beletristické útlé knížky vydal v jediném ročníku *Obrázkové knihovny pro mládež i dospělé* a v zahajovacím ročníku *Laciné bibliotéky pro mládež*). V pohádkách situovaných do Čech s oblibou zpracovával krakonošovské látky, a to s příznačným důrazem na poslušnost vůči Krakonošově autoritě. Příběhem pohádky *Anděl na zemi* si posteskl nad tím, že dospělí, tj. sociálně diferencovaná česká společnost, nejsou s to dosáhnout potřebné svornosti národa, nápra-

vu si však sliboval od včasné výchovy mládeže. V povídkách, charakteristických častou citací přísloví, průpovědí a životních naučení, ilustroval M. prospěšnost křesťanských mravních zásad.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: J. L. Pohorovský, Pohorovský; J. L. M. ■ PŘÍSPĚVKY in: Budečská zahrada (1871–85); Čes. škola; Čes. noviny (1881); Hospodářské noviny; alm. Kytice (1881); Nár. listy; Nár. škola; Nederlandsche Dichten Kunsthal (Amsterdam 1884); Paedagogium; Posel z Budče; Slovanský pedagog; Svoboda (1871); Štěpnice. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie pro mládež*: Pohádky z Krkonoš (1875); O Verunce (pohádka, 1875, pod šifrou J. L. M., podle H. Wachenhusena; spolu s P. S. Podlipské Kouzla na horách); Tři pohádky z Krkonoš (1875, spolu s pověstí Ilja Muromec); Anděl na zemi (pohádka, 1875, spolu s pohádkou F. Andrla Tři stužky); Šťastní umělci, Splácej zlé dobrým (PP 1875); Žebrák (pohádka, b. d., 1881, podle M. Stojanoviče); Bratři a poklad, Moudrá hlava (pohádky, b. d., 1881, podle M. Stojanoviče); Kmotr (P b. d., 1881); Kobilič a Vous na loket, muž na píd' (pohádka, b. d., 1881); Krásná Vasilija, Turci a pasáček (pohádky, b. d., 1881); Otec a děti, Soudilové (PP b. d., 1881); Bělínka a Růženka, Kdo chce chleba, pracuj, co třeba! (pohádky, b. d., 1881); Timoleon, Všem nelze se zachovati (PP b. d., 1881). – *Ostatní práce*: O zvířatech hospodářských (1869); Záložny, jich zřízení, správa a účetnictví (1870, s J. Kačírkem); Evropské Rusko (1871); Obrázky z dějin slovanských 1 (pro ml., 1875); Obrazy z přírody 1–3 (pro ml., 1. 1875, 2. 1876, 3. 1878); O vývoji průmyslového školství... (1882); dále učebnice, cvičebnice a čítanky pro obecné a hlavní školy (pro obory česká a německá mluvnice, pravopis, kreslení, psaní, zeměpis, dějepis, přírodopis). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Budečská zahrada (1871–79), Slovanský pedagog (též verze v azbuce Slavjanskij pedagog) (1872–74), Paedagogium (1883–86, s J. Lepařem); *knížnice*: Laciná bibliotéka pro mládež (1875–78), Knihovna průmyslnická (1876–79), Obrázková knihovna pro mládež i dospělou (1881), Knihovna Komenského (1882–84, s P. Durdíkem); *naučný slovník*: Encyklopedie pedagogická (1. 1886, s jinými; sešitové vyd. od 1883). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Zpěvy pro opatrovny a školy mateřské (1886, s B. Ledvinkovou). ■

LITERATURA: L. Strahl: J. L. M., Budečská zahrada 1885, s. 6, 26, 43; an.: J. L. M., Zlatá Praha 1885, s. 14; ● nekrology: an., Lit. listy 7, 1885/86, s. 47; an., Světozor 1886, s. 126; V. Prokop, Jarý věk 1886, s. 86 ●.

jo

Jiří Mašek

* 26. 3. 1905 *Ohrazenice* u Turnova

† 8. 4. 1959 *Praha*

Básník, satirik v próze i poezii.

Otec byl řídícím učitelem. Obecnou školu M. navštěvoval od 1911 v rodišti, 1912–14 v Bílé u Čes. Dubu, 1915–16 v Osečné u Kunratic (něm. škola). Od 1916 studoval na gymnáziu v Ml. Boleslavi, tercii absolvoval v arcibiskupském semináři tamtéž (mat. 1924). V zimním semestru 1924/25 studoval na Filoz. fakultě UK v Praze hispanistiku a filozofii, 1925–29 absolvoval právnickou fakultu (JUDr. 1935); tehdy začal příležitostně referovat hlavně o španělské literatuře, přičemž ze španělštiny také překládal. Na justiční správě krajského soudu civilního v Praze působil 1931–35 jako soudcovský čekatel, v soukromých advokátních kancelářích pracoval 1935–43 jako advokátní koncipient (mj. u dr. K. Reslera), pak jako advokát. 1945–51 vykonával soukromou advokátní praxi, 1951–52 zastával funkci vedoucího advokátní poradny, posléze pracoval jako její řadový zaměstnanec.

Z pocitu ztráty mládí a iluzí, navozujícího tíseň a pesimismus, vyrůstá M. prvotina *Žaltář*, v níž je zklamání osobní i ze světa provázeno ironickým pohledem na život a sebeironií a vize možné příští válečné zkázy na okamžik zastíňována zjevením krásy. Formálně jsou pro M. verše charakteristické jazykové a sémantické hříčky vycházející z poetismu a pokusy o zvukomalbu a rýmy až dominující lexiku. Prožitek rozpolcenosti, světobolu a metafyzické nostalgie je v další sbírce *Žal věrný* ještě výrazněji a zjevněji vztahován k osobě a dílu K. H. Máchy (převozem jeho ostatků byl vznik sbírky motivován), což se projevilo v námětech a básnických sceneriích, veršových parafrázích i narážkách. Satirická tvorba, již se M. věnoval již od studentských let, zahrnuje v sobě epigramy, veršované parodie českých literátů i parodie jejich stylů, jako např. současných českých prozaiků v kriminalistickém příběhu *Vánoční povídka*. Z cenzurních důvodů nebyla provedena M. hra *Ahasver* v Praze, kterou připravil E. F. Burian pro své divadlo D 38.

ŠIFRY: J. M., M. K., Mk. ■ PŘÍSPĚVKY in: sb. Básníkův rok (1936); Cesta (1924–28); Čin (1931–32);

Dikobraz; sb. Dni žalu (1937); Dobrý den (1928–29); Hlas osvobozených (1945); Host (1927–29); sb. K počtě zbraň praporu! (1945); Kmen (1928–29); Kritický měsíčník (1940–48); Kultura doby (1937–39, zde ukázka z D Ahasver v Praze); Lid. noviny (1928–40); Lit. rozhledy (1928–33); sb. Mahe-novi (1933); Nár. osvobození (1927); sb. Nový realismus (1940); Panoráma (1928, 1934); Pestrý týden; Práce; Pramen (1924–25); Právo lidu (1925–38, 1946); Prospekt; Ranní noviny (1935–38); Rozhledy (1932–34); Rozpravy Aventina (1927–32); Rudé právo (1945); sb. Strom (1924); Studentský časopis (1922–24); Trn; sb. U vrbiček (1934); sb. Verše na zeď (b. d., 1937). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Žaltář (BB 1929); Vánoční povídka (1933); Kalendář čtenáře na rok 1935 (s F. Bidlem); Žal věrný (BB 1940). – *Dramatizace*: A. Jirásek: Skály (1957). ■ SCÉNICKY. *Úprava*: L. Holberg: Bez básně a hany (1945). ■ REDIGOVAL *knižníci*: Zeměžluč (1941–47). ■

LITERATURA: ● ref. Žaltář: V. Černý, Host 8, 1928/29, s. 217; B. V. (Václavek), Index 1929, č. 7; -jef- (J. Fučík), Tvorba 1929, 2. sv., s. 143; -a. (J. Hora), LitN 1929, č. 11; Kp. (J. Knap), Venkov 25. 6. 1929; AMP (A. M. Piša), PL 14. 7. 1929; -pa- (F. S. Procházká), Zvon 30, 1929/30, s. 15; J. B. Č. (Čapek), RA 5, 1929/30, s. 192; L. Š. (Štoll), Signál 2, 1929/30, č. 4; K. J. (Juda), Střední škola 10, 1929/30, s. 76 ●; m. n. (M. Novotný): ref. Vánoční povídka, LidN 29. 1. 1933; ● ref. Kalendář čtenáře...: s. (J. Seifert), Ranní noviny 5. 1. 1935; pfr (P. Fraenkl), NO 11. 1. 1935 ●; ● ref. Žal věrný: AMP (A. M. Piša), Nár. práce 24. 11. 1940; B. Fučík, Akord 8, 1940/41, s. 226; P. (J. J. Paulík), LitN 1941, s. 93; rč. (V. Renč), Řád 1941, s. 158 ●; fs (F. Soldan): nekrolog, Plamen 1959, s. 269.

mn

Karel Mašek

* 29. 12. 1867 *Praha*

† 12. 10. 1922 *Praha*

Básník z okruhu následovníků J. Vrchlického, prozaik a překladatel zejména z italštiny, autor satir a parodií, dramát, loutkových her a operních libret.

Publikoval zejména pod pseudonymem Fa Presto. – Po maturitě na malostranském gymnáziu (1886) vystudoval práva na pražské univerzitě. Od 1892 působil jako soudní vyšetřovatel, od 1896 byl nejprve konceptním úředníkem, později radou na pražském magistrátu, kde od 1900 redigoval Věstník obecní král. hl. města Prahy. Do literatury vstoupil 1890 ještě jako student příspěvky v časopise

Švanda dudák a stal se (pod četnými pseudonymy) jeho kmenovým autorem. Trvale spolupracoval i se Zlatou Prahou, byl spoluzakladatelem Volných směrů. Mnoho sil věnoval českému loutkářství. Od 1911 autorsky spolupracoval s Teátrem u matky Bóží, soukromým divadélkem rodiny Fričovy (majitelé továrny na měřicí přístroje), kde měla premiéru většína jeho her pro marionety, 1913 se stal dramaturgem divadla Umělecké výchovy, byl rovněž zvolen místopředsedou a čestným členem Umělecké loutkové scény. Hojně cestoval, 1899 získal stipendium Svatoboru na cestu do Itálie, italskou literaturu a divadelní hry pak také hojně překládal. Pracoval v Matici české (od 1884), v Umělecké besedě (od 1892), ve výboru spisovatelského spolku Máj (od 1896).

Do literatury vstoupil M. jako satirik. Původně časopisecky otiskované literární parodie shrnul do své prvotiny *Utíkej, Káčo!*, v níž motivy známé lidové písně rozvedl ve stylu soudobých českých básníků. V následující satirické i sebeironické sbírce *Kyselé hrozny* M. vyjádřil životní pocit osamělého trpícího nenaplněnou touhou po plnosti citového života a zároveň se s posměchem distancujícího od pokrytectví a deformovaných hodnot českého společenského života. Proti nim postavil naivní, ale nepředstíranou poezii předměstského cirku a sám se identifikoval s postavami klaunů. V melancholických a sentimentálních verších knihy *Popěvky tulácké* se lyrický subjekt zase ztotožnil se společenskou nezakotveností vojáků a tuláků a v milostných verších vytvořil obraz zklamané, nenaplněné lásky. Pocity zmarnění a smutku vyslovil M. i v autobiografické sbírce *Pierotova loutna*, prohlubující básníkovu krizi o trýznivé vědomí ztráty Boha a spějící k jeho rezignaci v „karnevalu života“. M. básně nevynikají obrazností, popisně rozvádějí základní téma; rytmicky pravidelné verše jsou seskupovány do pevných, tradičních strofických forem; autorův neproměnný styl se pohybuje mezi písňovou prostotou na jedné a patosem na druhé straně. Způsobem veršové výstavby se M. hlásí k ruchovsko-lumírovské generaci. Satirický odstup od současnosti a ztotožnění se s výjimečnými, často společensky okrajovými a zmarněnými existencemi se staly již od M. prozaického debutu *Domky z karet* také základním tématem většiny jeho próz. *Pohádky špatně končící* jsou zčásti ironickými kontrafakturami a dopracováními tradičních pohádkových syžetů: v roz-

poru s pravidly žánru se konflikty odehrávají v nitru postav trpících neschopností vzájemného porozumění, marnou touhou po citové spontaneitě a autentičnosti. Tragédie citového života zklamanych žen líčí *Královny bez království*. Alegorické tendence převládly v knize *Mír*, sbírce textů s žánrovým označením legendy, pokoušející se postihnout základy lidské psychiky, jak se projevují zejména ve vztahu k víře a umění. Téma společenského románu *Břehy věčného jara* tvoří vnitřní konflikt hlavního hrdiny, nacházejícího životní jistotu v jednoduchosti, prostotě a povinnosti a odřikajícího se atraktivního, ale duševně prázdného světa společenské smetánky i nemanželského poměru k emancipované „femme fatale“. Posmrtně vydané *Tajemství mlsné kočky* je ostrou satirou na popřevratový český společenský život, utápějící se v proklamacích, ostantativních gestech, ale neschopný skutečného činu. V M. prózách dominuje vnější vyprávěcí perspektiva, zdůrazněna je role vyprávěče glosujícího obsáhle děj i postavy jazykem, jenž vychází z dobové salonní varianty spisovné češtiny a neodlišuje se od jazyka postav. M. se brání náhlým dějovým zvrátům a dává přednost plynulosti vypravování. Soustředěním na detail na jedné a na psychologii postavy na druhé straně navazují M. prózy na tradici žánrového obrázku ze společnosti a na psychologizující prózy konce 19. století. Naproti tomu pozornost, kterou M. věnoval divadlu marionet, souvisí s dobovým kultem loutky, datujícím se od nástupu symbolismu (snový lyrický proverb *Loutky*), a současně i s tehdejšími rozšířením malých rodinných divadel. Ač M. hry byly prostým dějem i tradiční postavou Kašpárka adresovány dětskému divákovi, vtípem, ironií i užitím intelektuálních postupů, jako je parodie a karikatura, oslovovaly převážně dospělé publikum tehdejších seancí. Kromě operních libret (*Kunálovny oči* pro O. Ostrčila ad.) a příležitostných prací pro divadlo (*Poutník*, alegorizující očištnou sílu umění) psal M. i hry ve stylu vypointovaných komorních veseloher (*Bílý lístek*). Myšlenkově nejzávažnější je M. drama *Král*, domýšlející tragické důsledky sociální revoluce: proti ušlechtilosti ducha, představované králem, stojí hrubost a primitivnost zástupu bojujícího pouze za hmotný zisk a živého nenávisť ke všemu ušlechtilějšímu. Hra vrcholí pesimistickým obrazem světa rozvrácených hodnot jako důsledku vítězného převratu.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. M. Zloch, Budulín Krasocitný, Douška sazečova, Fa Presto, Fa presto, Farfarello, Fix-Nix, Fr. Čtrnáctý, Horymír, Kofétua II., Silorád Vokurka; F. P., Kaz., K. M., Prst. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čas (1910); Čas. Beletristická příl. k politickému týdeníku (1896); Čes. divadlo (1918); Čes. loutkář (1912); Čes. svět (1922); Humorist. listy; Květy (1907–08); Lípa; Loutkář (1917–20); sb. Majáles (1899); Malý čtenář (1894–98); sb. Merendní vzpomínky (1898); sb. Morava svým Maticím (Brno 1897); Nár. listy (hlavně 1917, divad. ref.); Niva (Brno 1892–93); sb. Nůše pohádek 3 (1920); sb. Od kolébky Riegrovy (1908); Petrklíče (1898); Pramen (1920–21); Právo lidu (1910); Přehled (1910); Příležitostný list k šibřinkám Sokola malostranského (1892, 1902); sb. Pštroší krok (b. d.); Radikální listy (1898–1900, divad. ref.); Slovo; Sokolská čítanka (1901); Světozor (1908, 1920); Švanda dudák (1890–1902); Telefon (1911); Topičův sborník (1916–20); Venkov (1918); Vesna (1893); Věstník obecní hl. města Prahy (1919); Vilémův Humoristický kalendář (od 1895); Volné směry (1897–98); sb. Z malých začátků (1918); Zlatá Praha (1894–1916, divad. ref.; 1896 Nezařazený román); Zvon (1908, 1913–22). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Utíkej, Káčo! (BB 1894); Kyselé hrozny (BB 1895); Domky z karet (PP 1896); Hrůza (D 1897); Pohádky špatně končící (PP 1897); Studenti (D 1897, i prem.); Královny bez království (PP 1898); Konec mládí (D 1899); Popěvky tulácké (BB 1900); Bílý lístek (D 1902); Nestřežené chvíle (PP 1903); Pierotova loutna (BB 1904); Dceruška hostinského (D 1904, i prem., též libreto k opeře J. E. Zelinky, prem. 1925); Betléh (D pro ml., 1905, i prem.); Indická princezna (libreto k opeřetě K. Bendla, 1906); Sen lesa (úprava textu a verše k hudební básni Ladislava Prokopa, tj. L. P. Procházky, 1907); Kunálovny oči (libreto k opeře O. Ostrčila dle J. Zeyera, 1908); Poutník (D 1909, i prem.); Král (D 1909, i prem.); Mlýn na samotě (PP 1909); Loutky (D 1910); Otázka (úprava textu a verše k opeře Ladislava Prokopa, tj. L. P. Procházky, 1910); Malíř Rainer (libreto k opeře F. Picky dle J. J. Kolára, 1911, i prem.); Kašpárek hvězdářem (D b. d., 1912); Ženy, které potkáváme (D 1913, i prem.); Mír (PP 1916); Břehy věčného jara (R 1917); Pestrý záhon lásky, hněvu a smíchu (PP 1917); Krasocitný Budulín (D 1918); Pohádkový zákon (D b. d., 1919); Kašpárkova maminka (D 1919, i prem.); Pyrokles, král tyrský (D 1919, dle W. Shakespeara); Malby do kronik (PP 1920); Jsme svobodní! (výklad sletové scény, 1920); Prstény (D 1921, prem. 1911); Tři léta s Mánesem (vzpomínky, b. d., 1922); – posmrtně: *Tajemství mlsné kočky* (P 1925). – *Překlady*: H. Sudermann: Starost (1902); H. Ch. Andersen: Pohádky a povídky 1–5 (1902–15); B. Dowsky: Zlaté časy (1906); E. T. A. Hoffmann: Slečna ze Scudery (1909); F. Poccí: Soví hrad (1912) + Šípková Růženka (1917, in Výbor loutkových her); R. Bracco: Pravá láska (b. d., 1913); E. Hardt: Blázen Tantris (1914); M. M. Bandello: Milostné novely (1921). ■ SCÉNICKY.

Hry: Jitro (1898); Kámen mudrců (asi 1911); Faust na Šibířkách (1914, pseud. Budulín Krasocitný); České Sibyly (1918). – *Překlady*: P. Apel: Cesta do pekla (1912); F. Molnár: Liliom (1914); R. Bracco: Konec milování (1914); F. Pastouchi: Gianettiny slzy (1914); G. B. Fernald: Co máme rádi (1915); V. Alfieri: Merope (1921). ■ KORESPONDENCE: Korepondence Leoše Janáčka s libretisty Výtětů Broučkových (A. Rektorysovi z 1908 a L. Janáčkoví z 1908; 1950, ed. A. Rektorys). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Volné směry (1896–99, beletr. část), Věstník obecní král. hl. města Prahy (1900–10, 1910 s K. Hellerem); *sborníky*: Majáles (1899, s E. Čenkovem), Od kolébky Riegrovy (1908, s J. V. Šimákem a L. Suchým); *kalendář*: Vilímkův Humoristický kalendář (1895, 1898–1900). ■

LITERATURA: ● ref. Utíkej, Káčo!: F. V. V. (Vykoukal), Světozor 28, 1893/94, s. 216; E. z Čenkova, Lit. listy 1894, s. 204; J. Karásek, Rozhledy 1894, s. 526; P. Vychodil, Hlídkka lit. 1894, s. 187 ●; ● ref. Kyselá hrozny: -a- (F. V. Vykoukal), Světozor 29, 1894/95, s. 612; J. Karásek, Lit. listy 1895, s. 377; K. Dostál, Hlídkka lit. 1895, s. 324 ●; ● ref. Pohádky špatně končící: A. Procházka, MR 1897/98, sv. 7, s. 158; F. V. V. (Vykoukal), Světozor 32, 1897/98, s. 236; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 15, 1897/98, s. 562; F. X. Šalda, Lit. listy 1898, s. 197 → KP 4 (1951) ●; ● ref. Konec mládí: Jiří K. (Karásek), Rozhledy 8, 1898/99, s. 915; -al., Lit. listy 1899, s. 321; F. Zákrejs, Osvěta 1899, s. 940; jv. (J. Vodák), Obzor lit. a umělecký 1899, s. 167 ●; O. Šimek: ref. Královny bez království, Lit. listy 1899, s. 195; v. (J. Vodák): ref. Studenti, Obzor lit. a umělecký 1899, s. 133; ● ref. Bílý lístek: F. X. Zdařil, Srdce 1, 1901/02, s. 285; K., LidN 14. 11. 1902; -rach-, Moderní život 1902, s. 45 ●; ● ref. Dceruška hostinského: ech (V. Štech), Máj 2, 1903/04, s. 557; J. Lý (Ladecký), Zvon 4, 1903/04, s. 490; -s-, Lumír 32, 1903/04, s. 285; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 21, 1903/04, s. 371; an. (J. Vodák), Čas 18. 5. 1904 ●; ● ref. Pierotova loutna: K. Z. Klíma, Rozhledy 14, 1903/04, s. 1158; L. (J. Ladecký), Zvon 4, 1903/04, s. 530; V. O., Přehled 2, 1903/04, s. 747 ●; ● ref. Betlém: r. (F. V. Krejčí), PL 8. 12. 1905; an. (J. Vodák), Čas 9. 12. 1905; O. Theer, Pražská lid. revue 1905, s. 298; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 23, 1905/06, s. 130; KMČ (K. M. Čapek), Zvon 6, 1905/06, s. 221 ●; ● ref. Král: O. Theer, Čes. revue 2, 1908/09, s. 507; F. X. Šalda, Novina 2, 1908/09, s. 280 → KP 7 (1953); O. Fischer, Přehled 7, 1908/09, s. 518; KMČ (K. M. Čapek), Zvon 9, 1908/09, s. 443; J. Karásek, MR 1908/09, sv. 21, s. 412; jm (J. Mahen), LidN 6. 4. 1909 ●; ● ref. Mlýn na samotě: ALAP (A. Procházka), MR 1908/09, sv. 21, s. 472; B. B.-ová (Benešová), Novina 2, 1908/09, s. 410; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 503; Tristan (S. V. Friedl), Zvon 9, 1908/09, s. 621 ●; ● ref. Ženy, které potkáváme: J. Kodíček, Přehled 11, 1912/13, s. 361; O. Fischer, Čes. revue 6, 1912/13, s. 384; A. P. (Procházka), MR 1912/13, sv. 19, s. 278; an. (J. Vodák), Čas 11. 2. 1913; K. (F. V. Krejčí), PL 11. 2. 1913; H. Jelínek, Sa-

mostatnost 11. 2. 1913 ●; ● ref. Pestrý záhon lásky, hněvu a smíchu: F. Sekanina, Zvon 17, 1916/17, s. 602; Delta (E. Konrád), Kmen 1, 1917/18, č. 23 ●; ● ref. Mír: F. V. Vykoukal, Osvěta 1917, s. 250; K. Sezi- ma, Lumír 1917, s. 320; K. (F. V. Krejčí), PL 18. 2. 1917; Beneš Musil (E. Konrád), Kmen 1, 1917/18, č. 7 ●; -o-: K. M. padesátníkem, Topičův sborník 5, 1917/18, s. 235; ● ref. Břehy věčného jara: J. F. (Folprecht), Zvon 18, 1917/18, s. 546; K. Sezi- ma, Lumír 1918, s. 363 ●; K. Fišer: Loutkové hry K. M., Loutkář 4, 1919/20, s. 101; ● ref. Malby do kronik: -btk- (V. Brtník), Zvon 20, 1919/20, s. 350; J. Folprecht, Čes. revue 13, 1919/20, s. 392; J. Krecar, MR 1919/20, sv. 35, s. 446; J. Vrba, Pramen 1920, s. 180 ●; ● nekrology: K. Č. (Čapek), LidN 14. 9. 1922 → O umění a kultuře 2 (1985); -jvs- (J. V. Sedlák), Tribuna 15. 9. 1922; Sk. (F. Skácelík), Lumír 1922, s. 448; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 23, 1922/23, s. 27; -i (A. Wenig), Topičův sborník 10, 1922/23, s. 42; Loutkář 7 (9), 1922/23, č. 4 (K. Engelmüller, M. Gebauerová, J. Gotthard, V. Havelková, L. Odstrčilová, V. Skála, J. Šváb-Malostranský, J. Veselý, V. Zákrejs) ●; A. P. (Procházka): ref. Tři léta s „Mánesem“, MR 1922/23, sv. 38, s. 45; vz. (V. Zelinka): ref. Tajemství mlsné kočky, Zvon 28, 1927/28, s. 699; V. Hánek: Básník své doby, Venkov 4. 4. 1941; J. Kvapil in O čem vím 2 (1947, 3. vyd., s. 29); V. Skála: Vzpomínáme K. M. – Fa Presto, Českosl. loutkář 1957, s. 280; H. Lamková in K. M.: Pohádkový zákon (1959); rM (V. Müller): Dě- dičný omyl, LD 24. 12. 1966 + (VM) Přezíraný divadelník, LD 12. 9. 1972.

dt

Václav Jan Mašek

* 2. 6. 1795 *Vodokrty* u Preštice
† 10. 7. 1847 *Vodokrty*

Písmák-kronikář, autor historických povídek a veselohry.

Vychodil farní školu v Dolejší Lukavici (Dolní L.) u Preštice a dál se samostatně vzdělával četbou, údajně se učil také latinsky. Žil jako sedlák ve Vodokrtech, od 1827 byl rychtářem obce. Od mládí si zapisoval rodinné, místní i významnější světové události (rkp. kroniky Pamětní knížka, Pamětní události) a vedl pravidelné hospodářské záznamy (rkp. Rejstřík na hlavní obsah celoročně pořádnosti aj.), sbíral místní pověsti a písně, opisoval modlitební knížky a doplňoval je vlastními ilustracemi, kreslil mapy apod. Ze svých knižních sbírek (asi 300 sv.) založil ve Vodokrtech obecní knihovnu.

Kromě uvedené kronikářské činnosti se M. pokusil také o beletristickou tvorbu. Napsal krátkou veselohru Vondra se bude ženit (rkp. 1828), v níž kritizuje rodinné a selské poměry, a dvě povídky, které patří k prvním českým obrozenským historickým prózám s domácím námětem. Obě se odehrávají na Vodokrtsku a časově jsou lokalizovány do 10. (*Historická povídka o původu a konci hradu vodokrtského...*, rkp. 1827) a 17. století (*Vícov aneb Bolerod a Milína*, rkp. asi 1842). Historická problematika a prostředí těchto dob se však v M. prózách odrážejí jen stopově; mnohem více těží autor ze znalosti místních pověstí a lidové etymologie spojené se jmény hradů, kaplí apod. Historický rámec vytváří statickou kulisu pro příběhy ve stylu rytířských povídek, na něž M. prózy svou stavbou odkazují (dobrodružný, spleťový děj plný náhodných zápletek a drastických scén, prostředí hradů, kaplí, pastoušek uprostřed lesů, postavy hradních pánů, loupežných rytířů, hrdinové s tajemným původem apod.). Kromě rytířské povídky se v M. pracích uplatnil vliv rokokové přírodní idyly, sentimentální prózy a humanistického cestopisu (*Vícov*). Příznačný je nábožensky tendenční ráz povídek. – Z literárněhistorického hlediska je zajímavá drobná rukopisná práce Krátké napomenutí jednoho Čecha (1824), původně snad určená pro některý časopis, v níž M. volá po založení speciálního periodika pro lid a dokládá, že soudobý preromantický styl se značně odcizil širokým čtenářským vrstvám.

EDICE: in J. F. Urban: Západočeský písmák V. J. M. (1948: Pamětní knížka; Historická povídka o původu a konci hradu vodokrtského, též tam ležící vesnici Vodokrty aneb Ladislav a Růženka; *Vícov aneb Bolerod a Milína*; P *Vícov* zkráceně). ■

LITERATURA: J. F. Urban: Západočeský písmák V. J. M. (1948). ■ Květinový: Z Přeštic. Rychtářova knihovna..., Květy 1844, s. 484; J. F. Urban: Osvícený rychtář a písmák V. J. M., Pravda (Plzeň) 12. 7. 1947; Ktr. (F. Kutnar): ref. F. J. Urban: Západočeský písmák V. J. M., ČL 1948, s. 235; F. Vodička in Počátky krásné prózy novočeské (1948); J. Kopš: O životním díle západočeského písmáka V. J. M., Beseda Naší vesnice 1972, č. 47 a 1973, č. 1 a 15.

lk

Leontina Mašínová

* 16. 3. 1882 Plzeň

† 10. 2. 1975 Lázně Bělohrad

Autorka historických románů z období reformace a veršů, próz, dramát a pověstí pro mládež.

Podepisovala se též Leontýna (Leontína) M. – Otec byl lékárník; před narozením dcery žili rodiče sedm let v Zaidenu v Sedmíhradsku. 1884 se rodina přestěhovala z Plzně do Prahy, 1888 do Zbraslavic na Kutnohorskou, kde M. t. r. začala chodit do obecné školy. Po otcově smrti (pro M. znamenala celoživotní trauma stejně jako bratrova sebevražda 1898) se matka s dětmi přestěhovala v prosinci 1891 do Kutné Hory, odkud oba rody pocházely. Zde M. navštěvovala půl roku klášterní obecnou školu, 1892 přestoupila na veřejnou dívčí školu ve Vlašském dvoře, kde absolvovala i školu měšťanskou. Rozhodující vliv na ni měla odborná učitelka, pedagogická publicistka a významná pracovnice v ústředních učitelských organizacích M. Vítková, která se později stala její přítelkyní a spolupracovnicí (v pozůstalosti M. v LA PNP je uloženo kolem 500 dopisů od M. V.). Po ukončení školní docházky (1897) a po neúspěšném pokusu o přijetí na učitelský ústav u sv. Anny v Praze opakovala M. v K. Hoře poslední ročník měšťanky a od 1898 studovala na klášterním učitelském ústavu (s právem veřejnosti) u voršilek (mat. 1902). 1902–04 učila ve Velkém (Hrubém) Jeseníku u Nymburka, 1904–09 v blízké Loučeni a 1909–23 jako odborná učitelka v Pečkách u Kolína, kde zahájila svou loutkářskou, literární i veřejnou činnost. Po 1. světové válce zde dvakrát přerušila své působení, když v zimě 1919/20 pracovala v plebiscitní komisi na Těšínsku (zde se sprátelila se svou spolupracovnicí B. Neumannovou, ženou S. K. Neumanna) a když ve šk. roce 1920/21 učila v rámci akce pomoci slovenskému školství v Liptovském Sv. Mikuláši na měšťanské škole a na škole spolku Živena. Od 1923 působila v Lázních Bělohrad, kde žila i po svém předčasném penzionování ze zdravotních důvodů 1930. Pracovala v kulturní a sociální komisi města, v městském muzeu, vedla obecní knihovnu a věnovala se ochotnickému divadlu a přednáškové činnosti. Od počátku 20. let byla ve výboru Společnosti přátel literatury pro mládež, cestovala po Itálii

a Jugoslávii; od 30. let byla aktivní členkou československé církve evangelické. Za 2. světové války byla sledována a vyslýchána gestapem, a proto často měnila místa svého pobytu. Literární práci a intenzivní studium historické literatury a archiválií doplňovala častými cestami do míst děje svých historických děl (mj. 1957 Polsko, 1963 NDR). 1967 navštívila Bethlehem v Pensylvánii, kde jí univerzita Moravian College udělila čestný doktorát. Byla pohřbena v Lázních Běláhrad (čestné občanství od 1945).

M. debutovala pohádkovými a historickými loutkovými hrami, v nichž přes jejich nenáročnost osvědčila porozumění pro dětské vidění světa a smysl pro čistý a poetický jazyk, vlastnosti, které pak zúročila ve svých četných básnických knížkách pro nejmenší (především s přírodní tematikou). Jejich výchovná a vzdělávací tendence je skryta ve vtipném a rytmickém verši, blízkém J. Kožíškovi a lidové poezii, s přibývajícím tituly však verše pozbývaly originality a svěžesti. M. básně pro děti byly často zhudebnovány. Pro mládež napsala M. též řadu pohádek, historických próz a autobiografickou knihu *Uletělo jaro*, kde zobrazení Prahy konce minulého století a života v ní má i cenu kulturněhistorickou. Starším dětem jsou určeny sbírky pověstí, založené na látkách sebraných samou autorkou, na pověstech z kronik (Kosmas, V. Hájek z Libočan aj.) a na textech ze sbírek a pozůstalostí jiných autorů a sběratelů. Další oblastí tvůrčího zájmu M. byly náboženské dějiny, hlavně období reformace a jednoty bratrské. Odtud čerpala témata románů *Milíč z Kroměříže*, *Hořící sloup* s ústřední postavou V. Budovce a především trilogie o J. A. Komenském *Nesmrtelný poutník*, k jejímuž napsání přistoupila po dlouholetém intenzivním studiu archiválií, historických reálií i dobového jazyka. Lpění na detailu a na prostudovaném materiálu bez koncepčního výběru i časté odbočky do oblastí nesouvisejících s dějem a hlavní postavou vedly však k roztržitému kompozice a bránily komplexnímu zobrazení dramatu doby i osobnosti a jejího myslitelského zápasu v intencích románu historického a životopisného. Po 2. světové válce publikovala M. časopisecky i překlady z polštiny. V rukopise zůstala hra pro mládež *Tábor na Lopeníku*, do současného jazyka převedená Komenského díla *Nedobytný hrad* a *Praxis pietatis* a obsáhlý slovník synonym (ukázka uvedena ve sb. V krajině mateřštiny).

PŘÍSPĚVKY in: sb. Bělohradsko (Lázně Běláhrad 1934); kal. Blahoslav; sb. Čarovná zahrada (1944); Časopis učitelství; Českosl. loutkář (1957); Českosl. svět (1972); Čes. bratr; Čes. lid (1931); Čes. zápas (1951–52, 1962); Dětský svět (Nymburk); Hořicko, příl. Pod Zvičinou (1946–48); Jednota bratrská (1947, 1951–52, 1967); Kalich; sb. Karel Václav Rais (Lázně Běláhrad 1959); Kostnické jiskry (od 1934); Křesťanská revue (1967); Květy (1964–68, též překl. z polštiny); Lázně Běláhrad (1934); Lid. noviny, příl. Dětský koutek (1929–35; 1932 B pro ml. Honzův automobil); Lípa; Listy (1968); Malý čtenář; Matka a dítě (od 1934); Mladý hlas, příl. Sedmihlásek (1947–48); Mladý hlasatel (1937); sb. Národ legiím (1921); Nové knihy (1961); O knihách a autorech (1957); Ohníček (1955–58); Poupě (1934–38); Právo lidu, příl. Dětský svět (od 1925); Předvoj (1972); Rádost; Rudé právo (1956); Růžový palouček; sb. Spící zámek (1971); Stráž lidu (1945); Učitelství noviny (1957); Úhor (od 1918; 1935 Jak vznikly mé knížky); Venkov, příl. Venkov dětem a Dětská zahrádka (1926–42); Vzkříšení (1930–32); Zlatá brána (1926); sb. Zlatě doma (1972). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Kašpárkova chalupa (D pro ml., b. d., 1917, i prem.); Prsten (D pro ml., b. d., 1920, i prem.); Velešovský poklad (D pro ml., b. d., 1920, i prem.); Mlynářova Zuzka (D pro ml., b. d., 1922, i prem.); Hýta a Batul na pouťi, Hýta a Batul doma (BB pro ml., 1925); Nejmilejší zvířátka (BB pro ml., b. d., 1925); Uletělo jaro (P pro ml., 1925; část 1949 s tit. Sluníčkem i bouří); Milíč z Kroměříže 1, 2 (R 1926); U zvířátek (BB pro ml., 1927); Kouzelná čapka (D pro ml., 1928, prem. 1927); Obrázky a veršičky pro nejmenší dětičky (b. d., 1928); Na trávníčku (BB pro ml., 1931); Od svítání do šera (BB pro ml., 1931); O zlatých ovečkách a jiné pohádky (b. d., 1931); Z Popelčinych oříšků (BB pro ml., 1933); Stříbrné kuličky (D pro ml., b. d., 1933, i prem.); Zvířátka a děti (BB pro ml., b. d., 1934); Se zvířátky do zahrádky (BB pro ml., b. d., 1935); Hořící sloup (R 1936); S poutnickou holí (P pro ml., 1936); Násobilce v malé chvíli (BB pro ml., 1936); Za dědictvím (P pro ml., b. d., 1936); Malá máma (BB pro ml., b. d., 1937, an.); Z tajemné studánky (pověsti, 1937); Tiší v zemi (P pro ml., 1940); Abeceda (BB pro ml., 1941); Jdou muzikanti pohádkou (pohádka, 1941); Staré pověsti a legendy (1941; 1954 výbor s tit. Ze starých pověstí a legend, upr. vyd. 1959, rozšíř. vyd. 1970); Moje zvířátka 1, 2 (BB pro ml., b. d., 1941); Janíkův přírodopis (BB pro ml., 1942); Z teplých pelíšků (BB pro ml., 1942); Děti a zvířátka (BB pro ml., b. d., 1942); V mrákotách i jasu (BB 1947); Vrabčí písničky (BB pro ml., 1947); Věneček povídek (pro ml., 1954); Mladá léta Jana Amose (R 1957, 1. d. trilogie); Do labyrintu světa (R 1958, 2. d. trilogie); Planoucí pochodeň (R 1961, 3. d. trilogie; 1969 pod společným tit. Nesmrtelný poutník); Staré zkazky (pověsti, 1962); Moravané (R 1967, s R. Kalfusem); Z dávných dob (pověsti, 1969); Skřítek Hrášek (BB pro ml., 1972); Ze slovenských legend a pověstí (1975); – posmrtné: Ta-

jemný věků hlas (pověsti, 1976); Za oponou paměti (memoáry, pohádky a P, 1982, ed. R. Kalfus). – *Ostatní práce*: Dějiny vzdělanosti pro odborné školy ženských povolání 1, 2 (1925, 1926); Umíte stonat? (b. d., výt. nezjišt.). ■ SCÉNICKY. *Hry*: Penězokazi (1941, s hudbou K. Moora); Medvědářův bubínek (pro ml., 1951, autorčin tit. Troji Krakonoš). ■ RE-DIGOVALA *sborník*: Karel Václav Rais (1959, s jinými). ■ USPOŘÁDALA A VYDALA: Liptovské zábavky a rozprávky (1923, slovensky); Komenský maminkám (1940, Informatorium školy mateřské převedené do souč. jazyka); Bratrský zpěvník (1954, s R. Kalfusem). ■

BIBLIOGRAFIE: H. Ryšánková: L. M. (Plzeň 1971). ■ LITERATURA: sb. V krajině mateřštiny (1972, k devadesátinám L. M.); K. Bílek: L. M. Literární pozůstalost (LA PNP 1984). ■ ● ref. Uletělo jaro: O. Pospíšil, Úhor 1925, s. 179; V. F. S. (Suk), Střední škola 33, 1925/26, s. 119 ●; ● ref. Milíč z Kroměříže: J. B. Čapek, Kritika 1926, s. 41; J. Herben, Nár. práce 1927, č. 30 a 31; V. F. S. (Suk), Střední škola 11, 1930/31, s. 189 ●; V. Brtník: ref. Dějiny vzdělanosti..., Venkov 29. 4. 1926 a 21. 7. 1927; ● ref. U zvířátek: J. H. (Hloušek), Úhor 1927, s. 160; Promyk (H. Sedláček), Pedagogické rozhledy 1928, č. 2 ●; ● ref. Od svítání do šera, Na trávníčku: m. n. (M. Novotný), LidN 9. 12. 1931; fvm. (F. V. Mokry), Venkov 9. 12. 1931 ●; O. Pospíšil: ref. O zlatých ovečkách..., Úhor 1931, s. 206; J. Hloušek: k padesátinám, Úhor 1932, s. 124 + ref. Z Popelčinych oříšků, Úhor 1932, s. 247; Topol (Š. Polášek): ref. U zvířátek (2. vyd.), Úhor 1932, s. 249; J. Kroftová: ref. S poutnickou holí, Duchovní a náboženská kultura 1936, č. 3; ● ref. Hořící sloup: F. Sekanina, Nár. politika 28. 6. 1936; M. G., Kostnické jiskry 1936, č. 50; K. Sezima, Lumír 63, 1936/37, s. 225 ●; ● ref. Násobilce v malé chvílce: M. Majerová, LidN 29. 11. 1936; J. Hloušek, Úhor 1936, s. 183 ●; D. Filip: ref. Z tajemné studánky, Úhor 1938, s. 116; ● ref. Tiší v zemi: J. B. Čapek, Naše doba 48, 1940/41, s. 473; F. Tichý, LidN 3. 2. 1941; V. T. (Tichý), Nár. práce 26. 2. 1941 ●; ● ref. Komenský maminkám: V. Cháb, Naše zprávy 1941, č. 22; -č-, Čes. bratr 1941, č. 4 ●; Pchč.: ref. Abeceda, Úhor 1942, s. 14; D. Filip: ref. Staré pověsti a legendy, Úhor 1942, s. 37; he (J. B. Heller): ref. Z teplých pelíšků (další vyd.), Štěpnice 1, 1946/47, s. 121; ● ref. V mráčkách i jasu: -rt-, Křesťanská revue 1948, s. 31; M. V. (Vítková), Jednota bratrská 1948, s. 10 ●; an.: Chvíle s autorkou Hořícího sloupu, Čes. zápas 1954, č. 35–37; J. Svoboda: ref. Věneček povídek, Ze starých pověstí a legend, Kostnické jiskry 1955, č. 22; ● k 75. narozeninám: J. Sekera, LitN 1957, č. 11; R. K. (Kalfus), Jednota bratrská 1957, s. 37; ac (A. Císařová), Kostnické jiskry 1957, č. 11; V. Štěpař, Křesťanská revue 1957, s. 72 ●; ● ref. Mladá léta Jana Amose: M. Jungmann, LitN 1957, č. 23; M. Hanuš, NŽ 1957, s. 562; Z. Kožmín, HD 1957, s. 226; L. Dedinská, Jednotná škola (Bratislava) 1957, s. 514; ac (A. Císařová), Kostnické jiskry 1957, č. 12 ●; ● ref. Do labyrintu světa: M. Jungmann, LitN 1959, č. 27; Z. Kožmín,

HD 1959, s. 326; V. T. Miškovská, Křesťanská revue 1959, s. 250; tčz (T. Č. Zelinka), Kostnické jiskry 1959, č. 16 ●; ● ref. Planoucí pochoděň: M. Jungmann, LitN 1961, č. 29; dk (K. Dobeš), Socialistický směr 1961, č. 10; V. T. Miškovská, Křesťanská revue 1961, s. 248; B. Uher, Komenský 86, 1961/62, s. 314 ●; ● k osmdesátinám: M. Jungmann, LitN 1962, č. 11; R. Kalfus, Jednota bratrská 1962, s. 33; B. F. S. Janovský, tamtéž, s. 37; M. Kaňák, Čes. zápas 1962, č. 10; J. Mánek, tamtéž; K. Reichel, Kostnické jiskry 1962, č. 9 ●; J. Kramařík in L. M.: Staré zkazky (1962); ● ref. Staré zkazky: Z. Vavřík, LitN 1962, č. 18; B. Klement, Komenský 87, 1962/63, s. 302 ●; ● k 85. narozeninám: R. Kalfus, Jednota bratrská 1967, s. 35; Z. Srp, Pochodeň (Hradec Král.) 16. 3. 1967; Šm, Kostnické jiskry 1967, č. 9 ●; ● ref. Moravané: (jk), LD 5. 8. 1967; Z. Flejberk, Pochodeň 26. 8. 1967 ●; H. Pecharová: ref. Nesmrtelný poutník, Rodina a škola 1970, č. 6; ● k devadesátinám: M. Kaňák, Čes. zápas 1972, č. 10; M. Plecháč, Jednota bratrská 1972, s. 32; M. Bajerová, Glosy ze Strahova 1972, č. 16 ●; J. Hilér: nekrolog, ZM 1975, č. 4; J. Hilér, R. Kalfus in L. M.: Za oponou paměti (1982); ● k 100. výr. narození: J. Hilér, (af) (A. Fetters): Nezapomenutelná, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1982, č. 1; M. Plecháč, Jednota bratrská 1982, s. 36, 69 ●; M. Procházka-Jičín: L. M., učitelka a spisovatelka, Komenský 119, 1994/95, s. 80.

sm

Miloslav Matas

* 5. 9. 1909 *České Budějovice*
† 23. 11. 1973 *Rychnov nad Kněžnou*

Básník ovlivněný poetismem a sociální poezií, spisovatel bohatě fabulovaných próz s četnými dobrodružnými a milostnými zápletkami.

Otec byl úředníkem na dráze. M. po maturitě na reálném gymnáziu v Plzni (1929) studoval na Právnické fakultě UK, kterou absolvoval složením státních zkoušek (1935). Vzdělání si později doplnil odbornou notářskou zkouškou (1945 v Praze). V době vysokoškolských studií 1930–32 vypomáhal v redakci plzeňského Čes. deníku; tehdy tam také založil efemérní spisovatelské sdružení Alfa (též předseda), kladoucí si za cíl etickou obrodu lidstva prostřednictvím literatury. V Plzni také po studiích působil 1936–44 jako notářský koncipient, poté až do konce války byl vězněn v koncentračním táboře v Terezíně a v Kálku v Krušných horách. Po válce pracoval nejprve na notářství v Chomutově, 1946–51 jako samostatný notář a pak

1952–53 byl zaměstnán v advokátní poradně. Sedm let (1953–60) strávil ve věznici v Leopoldově. 1961–64 byl ekonomem Státního statku Ahníkov u Chomutova, 1964–71 ředitelem Státního statku v Častolovicích (okr. Rychnov n. Kn.), od 1971 působil jako odborný pracovník Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje.

M. rané verše mají silně epigonský ráz. Jeho lyriku tvarově poznamenala nezvalovská uvolněná asociativní metaforika s pravidelným říkankovým nebo popěvkovým veršem, tematicky pak poetistické okouzlení projevy moderní civilizace a způsoby lidové zábavy, zejména prostředím cirkusu a jeho klaunským komediantským (*Verše do památníku, Bibelot, Píseň o čajové růži*). V epice zase pod Wolkrovým vlivem projevil M. snahu o jednoduchou fakturu verše vyjadřující chlapeckou pokoru i o sociální zaujetí v duchu soudobé poezie proletářské (*Legenda 1928*) a poté k tomu připojil i macharovsky vzdorné rouhačské gesto v úsečných verších hájících Kainův čin (*Lotr po levici posílá poslední pozdrav světu*). Výrazem rozpoložení vlastní generace se stal veršovaný etický manifest (*Poslání*), spíše rétorický než básnický, jímž M. doprovodil založení skupiny Alfa i její stejnojmenné edice (1930–31, 5 sv., převážně M. práce). Začátkem 30. let sebral M. své nejranější verše z 1925–28 do různorodé sbírky *Verše do památníku* a drobné skladby, již dříve zveřejněné v útlých knížkách, shromáždil spolu s novými verši v souboru *Skrytá vítězství*. V 2. polovině 30. let rozšířil M. okruh své poezie o témata, která v době národního ohrožení spíše aktualizovala než umělecky postihovala ideový odkaz husitské minulosti (rétorická oslava bitvy u Domažlic s titulem *1431*) a obzobující význam osobnosti českého národa (*Bedřich Smetana v Plzni, Jihočeské postavy*, tj. T. Štítný, J. Hus, J. Žižka, P. Chelčický). Tehdy začal M. psát i prózu. Mílostné zápletky a dobrodružné zvraty děje, jenž se odehrává buď v prostředí vyšší společnosti (společenské romány *Milovatí* a *Ivan a Oliva*), nebo v exotické cizině (povídky *Tulácká dobrodružství*), posloužily M. k ztvárnění jeho ideálu etické obrody lidstva. O jistou sociální typologii, ale hlavně o vyslovení apriorní didaktické výzvy usilovat o všelidskou mravnost, vyznívající optimistickou životní vírou, se M. pokusil v souboru fiktivních dopisů *Jenom den*; v deseti odpovědích se různé společenské

české typy zpovídají, co by udělaly, kdyby jim zbyval jediný den života.

PRÍSPĚVKY in: sb. Byl jednou jeden... (1941); Ces-
ta (1927–29); Čes. deník (Plzeň); sb. Plzeň Jugoslávii
(1938); sb. Poezie za mřížemi (1946); Rozhledy
(1932). ■ **KNÍŽNĚ.** *Beletrie:* Bibelot (BB 1927);
Legenda 1928 (B 1930); Poslání (B 1930); Konec dona
Juana (BB 1931); Lotr po levici posílá poslední po-
zdrav světu (B 1931); Píseň o čajové růži (B 1931);
Verše do památníku (BB 1934, obs. i Legenda 1928, Píseň o ča-
jové růži, Poslání, Lotr po levici posílá poslední po-
zdrav světu); Plzeňské písničky (BB 1935); 1431
(B 1936); Kniha lásky (BB 1937); Don Juan se vrátíl
(D b. d., 1938); Tulácká dobrodružství (PP 1939); Ji-
hočeské postavy (BB 1940, k dřevorytům O. Ma-
touška); Jenom den (PP 1940); Bedřich Smetana
v Plzni (B 1941); Milovatí (R 1943); Romancero
(BB 1943); Ivan a Oliva (R 1944). ■

LITERATURA: D. Oulehlová: M. M. Soupis po-
zůstalosti (LA PNP 1984). ■ -pa- (F. S. Procházka):
ref. Bibelot, Zvon 28, 1927/28, s. 349; ● ref. Legenda
1928: M. H. (Holás), RA 5, 1929/30, s. 240; -pa- (F. S.
Procházka), Zvon 30, 1929/30, s. 293; V. Brtník, Ven-
kov 11. 9. 1930 ●; ● ref. Poslání: G. (F. Götz), NO
21. 9. 1930; Th. (J. Thon), NL 28. 9. 1930; L. Khás, Čes.
deník 30. 10. 1930; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 31,
1930/31, s. 153 ●; ● ref. Píseň o čajové růži: -pa- (F. S.
Procházka), Zvon 32, 1931/32, s. 389; V. H. (Z. Kalis-
ta), Lumír 58, 1931/32, s. 167; B. N. (Novák), Čin 3,
1931/32, s. 519; Ant. Veselý, Českosl. republika 21. 2.
1932 ●; ● ref. Lotr po levici...: V. H. (Z. Kalista), Lu-
mír 58, 1931/32, s. 59; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 32,
1931/32, s. 125; -k., Čin 3, 1931/32, s. 88; jo-he (J. Hey-
duk), RA 7, 1931/32, s. 32; B. S. (Slavík), Studentský
časopis 12, 1932/33, s. 90 ●; J. S. Machar in M. M.:
Skrytá vítězství (1934); ● ref. Skrytá vítězství: Ant.
Veselý, Českosl. republika 1. 7. 1934; M. Hc. (Hu-
dec), Samostatnost 6. 9. 1934; F. Sekanina, Nár. poli-
tika 9. 9. 1934; jh. (J. Hora), Čes. slovo 23. 9. 1934;
J. B. Č. (Čapek), Naše doba 42, 1934/35, s. 379; jšr.
(J. Šnobr), Čes. osvěta 31, 1934/35, s. 162; B. P. (Pol-
lan), Čin 1935, s. 46; Ad. Veselý, NL 11. 1. 1935 ●; ●
ref. Skrytá vítězství a Verše do památníku: V. H.
(Z. Kalista), Lumír 61, 1934/35, s. 289; -pa- (F. S. Pro-
cházka), Zvon 35, 1934/35, s. 322 ●; ● ref. Plzeňské
písničky: M. Hc. (Hudec), Samostatnost 5. 12. 1935;
V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 62, 1935/36, s. 494 ●; ●
ref. 1431: jel., NO 29. 9. 1936; A. Č. (Černík), Rozhle-
dy 1936, s. 211; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 44,
1936/37, s. 185; -te, LitN 9, 1936/37, č. 5; jšr. (J. Šnobr),
Čes. osvěta 33, 1936/37, s. 172; J. Strnadel, Čin 1937,
s. 19 ●; ● ref. Kniha lásky: L. J. (Jehl), Rozhledy 1937,
s. 298; jč, Studentský časopis 17, 1937/38, s. 199; J. B.
Č. (Čapek), Naše doba 45, 1937/38, s. 315; V. Hrbek
(Z. Kalista), Lumír 64, 1937/38, s. 156; bs. (B. Slavík),
Zvon 38, 1937/38, s. 698; sl. (J. Strnadel), Ranní novi-
ny 24. 3. 1938 ●; B. Slavík: ref. Tulácká dobrodruž-

Matějka

ství, LidN 15. 8. 1939; ● ref. Jenom den: Q. M. V. (Vyskočil), Nár. střed 1. 6. 1940; J. Pilař, Venkov 19. 9. 1941 ●; ● ref. Milovati: P. Bojar, LidN 24. 8. 1943; V. T. (Tichý), Nár. práce 21. 9. 1943; J. M. Grossmann, Řád 1944, s. 96 ●; ● ref. Romancero: J. Skarlandt, Nár. střed 28. 8. 1943; hk, LidN 19. 10. 1943; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 51, 1943/44, s. 41 ●; kp (K. Polák): ref. Ivan a Oliva, Nár. práce 2. 2. 1945; M. Kolegar: M. M., básník i v civilním životě, Deník Jihočes. pravdy 9. 9. 1992, příl. Českobudějovické listy.

mn

Josef Matějka

* 29. 3. 1879 *Záluží* u Hořovic
† 30. 7. 1909 *Záluží* u Hořovic

Prozaik Dykovy generace, hledající svými romány východisko z krize české společnosti na rozhraní století a nalézající je v národním a selském mesianismu.

Pocházel ze selského rodu. Obecnou školu vychodil 1885–89 v rodišti, měšťanskou školu (jejímž ředitelem byl otec spisovatele K. Sezimy) 1889–93 v Hořovicích (opakoval poslední, tj. 3. třídu, protože nedosahoval věku předepsaného pro postup na střední školu), Československou obchodní akademii v Praze (mat. 1896). Pak byl úředníkem pražského magistrátu (vojenskou službu konal 1901–02). Byl členem Kruhu čes. spisovatelů a literárního odboru Umělecké besedy, literární přátelství ho pojilo zejména s K. Sezimou, H. a J. Malířovými, O. Šimkem, V. Dykem a J. Kamprem. Zemřel na vleklou ledvinovou chorobu, kvůli níž dostával od 1907 každé léto zdravotní dovolenou trávenou v *Záluží*. Pohřben byl v Cerhovicích u Hořovic. – Oženil se 1903, jeho žena ho přežila jen o půl roku (jejich beletristický portrét podala H. Malířová v románu *Popel* v postavách manželů Josefa a Heleny Staňkových).

Předčasně uzavřené M. dílo, v němž románové pokusy převyšují ostatní autorem pěstované žánry (povídky, jednoaktovky, eseje, literární i divadelní referáty), vzniklo v prvním desetiletí 20. století a výrazně se podílelo na generačním (V. Dyk, A. Novák, K. Sezima ad.) hledání „pozitivního“ východiska z bolestně prožívané krize české společnosti stejně jako na postupném směřování generace k barrèsovskému nacionalismu. Zatímco u kritiky propadlá, duchaplnická prvotina *Exotikové*

představovala lichý pokus překonat ubohost a prázdnotu běžného života dekadentním dandyovstvím a estetismem a řešení s pomocí „rýče a motyka“ v ní zaznělo pouze jako heslo, vyvedla už M. hlavní práce, román *Duše pramenů* (bez autorovy konečné redakce), své hledání z města na venkov. Třebaže M. nalézal současný venkov rozkolísaný agrárním pokrokem, měnicím sedláka v zemědělce, a třebaže byl kritický jak vůči minulostnímu „zhovadění lopotou“, tak vůči novodobé tržní ziskovosti (vždy se zajímal o ekonomický rozměr skutečnosti, vždy však také protestoval proti nadřazování hmotných cílů duchovním), byl mu rolnický stav pro jeho bytostné a celostní sepětí se zemí jádrem národní existence – proto objevil pak ruralismus 30. let v M. svého předchůdce. Slibuje si odvodit smysl jedincova života od nalezeného smyslu života národního, učinil M. ideovou pointou *Duše pramenů* filozofii rovnováhy (toužící zmatek v hodnotách vyvážit ideálem talentu, charakteru a práce) a mesianistickou důvěru ve schopnost českého národa znovu (tak jako v 15. století) uskutečnit velkou dějinnou myšlenku, tentokrát syntézu západního individualismu a východního altruismu. Autorovy ideové záměry často nenalezaly konkretizaci v románovém ději a spíše se přímočaře prosazovaly rozsáhlými debatami jednajících postav, interpretačně-hodnotícími charakteristikami hlavních figur a traktátovými pasážemi; souvislé epické fabulaci a motivaci nevycházel vstříc ani M. impresionismus, projevující se nejen v krajinomalbě, nýbrž i náznakovým, útržkovitým vyjevováním románového dění jakoby jen doteky, krátkými, eliptickými dějovými úseky nebo dialogy. Mezi oběma M. romány má své místo knižní a jen torzovitě dochovaná *Legenda o nedostavitelném chrámu*, aplikující M. příznačné téma jedincovy ztracené a hledané rovnováhy na oblast umění a vyslovující je spojenými postupy symbolistním a realistickým.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Josef Zeman, L'Etranger; J. M., M., M-a. ■ PŘÍSPĚVKY in: Divadlo (1905–06, divad. ref.); Květy (1901–03); Lit. listy (1899, 1903–04, lit. ref.); Lumír (1908–10; mj. 1909 E O zlatém teletu, posmrtně 1910 DD Před vysokou branou, Sen těžké hodiny); Moderní život (1903); Mor. revue (Brno 1899); Neruda (1906); Nový Neruda (1906); Prémie Umělecké besedy na rok 1908 (1908, úryvky z R *Legenda o nedostavitelném chrámu*); Salon odmítnutých (1897). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Exotikové* (R b. d., 1904); – posmrtně: Malý prorok

a jiná próza z pozůstalosti (PP, DD b. d., 1911, ed. K. Sezima; prem. Sen těžké hodiny 1905 pod pseud. Josef Zeman); Duše pramenů (R 1911, ed. V. Dyk; revid. vyd. 1941, ed. K. Sezima). ■ KORESPONDENCE: K. S. (Sezima): Z korespondence J. M. s mladším literátem začátečníkem (an., tj. F. Náprstkoví, lit. jm. J. Rudoví; b. d., úryvky), Čteme 1941, s. 125. ■

LITERATURA: ● ref. Exotikové: an. (A. Procházka), MR 1903/04, sv. 15, s. 356; E. Sokol, Rozhledy 14, 1903/04, s. 1033; F. X. Šalda, Lit. listy 21, 1903/04, s. 211 → KP 5 (1951); V. Zanáška, Srdce 3, 1903/04, s. 343; K. Z. K. (Klíma), LidN 17. 6. 1904; F. V. Krejčí, Přehled 3, 1904/05, s. 71 (k tomu polemika: Z., tj. J. Laichter, Naše doba 12, 1904/05, s. 152) ●; ● ref. Sen těžké hodiny (insc.): J. M. (Matějka), Divadlo 4, 1905/06, s. 202 (autoref. o hře provozované pod pseud. do M. smrti utajeným); -olh-, Máj 4, 1905/06, s. 334; O. Theer, Lumír 34, 1905/06, s. 190 ●; ● nekrology: A. Novák, Přehled 7, 1908/09, s. 816; an. (F. X. Šalda), Novina 2, 1908/09, s. 544 → KP 7 (1953); K. Sezima, Lumír 38, 1909/10, s. 1 → in J. M.: Malý prorok... (1911) a rozšíř. Z mého života 1 (1945); S. (K. Elgart Sokol), MSIR 6, 1909/10, s. 28 ●; V. Dyk: Vzpomínka, Samostatnost 1910, s. 490; K. Sezima: K pozůstalosti J. M., Lumír 40, 1911/12, s. 491; ● ref. Malý prorok...: V. Dyk, Samostatnost 17. 10. 1911; A. Novák, NL 29. 10. 1911 → Mužové a osudy (1914); A. Macek, PL 31. 12. 1911; K. Hikl, Přehled 10, 1911/12, s. 162; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 19, 1911/12, s. 145; F. Sekanina, Zvon 12, 1911/12, s. 173; O. Šimek, Novina 5, 1911/12, s. 123; Ant. Veselý, Čes. revue 5, 1911/12, s. 126; F. V. Vykoukal, Osvěta 1912, s. 71 ●; V. Dyk in J. M.: Duše pramenů (1911); ● ref. Duše pramenů: an. (J. Vodák), Čas 10. 12. 1911 (též o ostatních M. knihách); J. Rowalski (A. Bačkovský), Venkov 15. 12. 1911; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 29, 1911/12, s. 171; Ds. (J. D. Dostál), Máj 10, 1911/12, s. 432; O. Šimek, Novina 5, 1911/12, s. 248; Ant. Veselý, Čes. revue 5, 1911/12, s. 251; K. Hikl, Přehled 11, 1911/12, s. 327; A. Novák, NL 24. 3. 1912; J. Rzml. (Rozmahel), Nový obzor 1912, s. 89 ●; O. Šimek: Genetické a tradiční předpoklady v díle K. Sezimy (o jeho vztazích k dílu J. M.), Lumír 54, 1927/28, s. 269, 306; Jos. Poch: J. M., Lumír 55, 1928/29, s. 72 + J. M. a divadlo, Lumír 56, 1929/30, s. 396 + J. M. literárním kritikem, Lumír 59, 1932/33, s. 518 (k tomu šifra ne, tj. A. Novák, LidN 8. 10. 1933); A. Chaloupka: In memoriam J. M., Venkov 29. 7. 1934; A. N. (Novák): Tricet let od smrti J. M., LidN 2. 8. 1939; J. Knap: Literatura české půdy, LidN 12. 2. 1940; K. Sezima: Na paměť J. M., Lumír 66, 1939/40, s. 128 + in J. M.: Duše pramenů (1941) + Návrat ztraceného syna, Panoráma 1941, s. 54; ● ref. Duše pramenů (vyd. 1941): amp. (A. M. Píša), Nár. práce 16. 8. 1941; J. Čep, Akord 9, 1941/42, s. 115 → Rozptýlené paprsky (1993, s. 262); jšk (J. Š. Kvapil), Naše doba 49, 1941/42, s. 118; B. Slavík, LidN 22. 2. 1942 ●; K. Polák: K novým edicím starší literatury, KM 1942, s. 311; J. Š. Kvapil in Venkov v sou-

časné beletrii (1944, s. 7); F. Škvára: J. M. povídkář, Slovesná věda 3, 1949/50, s. 223; I. Slavík in Propadliště paměti (1995, s. 175).

jo

Pavla Maternová

* 14. 12. 1858 *Praha*

† 19. 4. 1923 *Praha*

Básniřka, autorka knih pro děti a mládež, překladatelka hlavně z polské literatury; pracovnice v ženském hnutí.

Roz. Škampová, podepisovala se též P. Škampová, Škampová-Maternová, Maternová-Škampová. – Sestra básníka Aloise Š. Pocházele z řemeslnické rodiny. Po studiích na ústavu pro vzdělávání učitelek v Praze učila 1878–79 ve Slaném, pak v Praze, kde též pracovala ve Spolku čes. učitelek. 1883 se provdala za učitele a později ředitele měšťanské školy V. Maternu. V té době opustila zaměstnání, ale později soukromě vyučovala v rodinách. Patřila k zakládajícím členům spolku Minerva: pracovala ve výboru, 1890–92 byla jeho sekretářkou a správkyní dívčího gymnázia, kde 1890/91 též vyučovala vychovatelství. Po narození třetího dítěte se věnovala překládání, ženskému hnutí (Minerva, Ústřední spolek českých žen), přednáškové činnosti a od 1907 též redaktorské práci (redigovala kalendáře Ústředního spolku žen českých Češka a 1908 převzala po T. Novákové redakci časopisu Ženský svět). Ke konci života se zajímala o teozofii.

Většina knížek M. je určena dětem. Dospělým věnovala jen básnické pohledy z pražského vltavského nábřeží na jeho okolí (Petřín, Vltava, vltavské jezy, kluziště, práce ledařů, městská zákoutí v různých obdobích), zveršované v duchu žánrové poezie a doprovobené někdy reflexí, zejména vlasteneckou (*Na nábřeží*). Výrazněji vlastenecký postoj uplatnila v básních a veršovaných proslovech určených k přednesu při slavnostních příležitostech. V tvorbě pro mládež se zaměřila na tradiční výchovu dětí ve vztahu k rodičům, k přírodě a k pracovní aktivitě i na posilování jejich národní orientace. Říkaná forma básní byla přiměřená hlavně knížkám pro děti předškolního věku, které se, doplněny četnými ilustracemi a bohatou dárkovou úpravou, podílely na

Maternová

proměnách podoby české dětské knihy. Svůj překladatelský zájem dělila M. mezi literaturu polskou, ruskou, francouzskou a anglickou (soustavnou pozornost věnovala literatuře polské a v jejím rámci zvláště veršům i próze M. Konopnické), o nichž sepsala též několik studií. Své překlady polské poezie provázela v Květech a v Ženském světě informativními statěmi (K. Przerwa Tetmajer, L. Rydel aj.). Domácí i překládanou literaturu i divadlo sledovala také jako recenzentka v Ženském světě a Ženském obzoru, přičemž ve středu jejího zájmu stála zejména tvorba ženských autorek. – Ottův slovník naučný a po něm i nekrolog ve Světozoru uvádějí ještě další tři svazky M. veršů pro mládež (Kresby, Našim miláčkům a Obrázky), jejich existenci se však nepodařilo potvrdit.

ŠIFRY: M., Pavla M., P. M., P. Š., P. Šk. ■ PŘÍSPĚVKY *in*: Beseda učitelská (1879–81); Budeč; Budečská zahrada (1879–87); E. G. Bulwer: Poslední dnové Pompejí 1–5 (1920–21, překl. veršů); ČČM (1902–03); kal. Češka (1907, 1908); Jarý věk (1883–88); Kalendář paní a dívek českých; Květy (1890, 1897–1908); Květy mládeže (1896–97); alm. Kytice (1884, 1893, 1905); Lumír (1882–97); Máj (1903–08); Malý čtenář (1895–98, 1913); sb. Morava svým Maticím (Brno 1897); Osvěta (1897–1904); Lyrická prémie spolku Máj na rok 1910; Rozhledy (1901–02); Slovanský přehled (1909, překl. T. Ševčenko: Jan Hus, zpěv 3–6); Světozor (1897–98, 1922–23); Švanda dudák (1897–1902); Venkov (1902–03, 1919); Zlatá Praha (1897–1907); Zlaté mládí; Zvon (1902–03); Ženské listy (1890, 1914–17); Ženský obzor (1914, posmrtně 1924); Ženský svět (1896–1921). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Dárek hodným dítkám (BB pro ml., 1889); Knížka od Ježíška (BB pro ml., b. d., 1889); Mladost – radost (BB pro ml., b. d., 1895); Mladost – radost (BB pro ml., b. d., 1896); České klasy (BB pro ml., 1897); České květy (BB pro ml., 1897); Kytice přání, nápisů a proslavení (BB pro ml., 1897); Malý přírodopis (BB pro ml., 1897); Na nábreží (BB 1897); Proslav na počest 1. sjezdu českých žen (B 1897). – *Překlady*: M. Konopnicka: Novely (1898) + Italia (1902) + Z dobré studánky (b. d., 1903) + Naše Ryzka (1912); K. Przerwa Tetmajer: Propast (1902); G. Franay: Zámek v lesích (b. d., 1905) + Můj rytíř (1912); A. N. Anněnskaja: Teta Věra (b. d., 1906); F. Montgomery: Tonouš (b. d., 1908); E. Orzeszkowa, J. Romski: Ad astra (1911); Památník výstavy práce ženy polské v Praze (1912); Quida (L. de La Ramée): Lili (b. d., 1915); A. Besant: Odvěká moudrost (1920); Bhagavad Gítá (1920); O. Z. Hanisch: Dech a zdraví (1921). ■ REDIGOVALA *časopis*: Ženský svět (1908–12); *kalendář*: Češka (1907, 1908); *knížnici*:

Dívčím srdcím (1902–23, s O. Petrovou). ■ USPOŘÁDALA A VYDALA: Památník výstavy práce ženy polské v Praze (1912, i překl.). ■

LITERATURA: B. P. (Patera): ref. Mladé štěstí, Beseda učitelská 1896, s. 38; F. V. V. (Vykoukal): ref. České květy a České klasy, Světozor 31, 1896/97, s. 59; F. A. Zeman: ref. Kytice přání..., Beseda učitelská 1897, s. 339; ● ref. překl. M. Konopnicka: Italia: E. Krásnohorská, Osvěta 1902, s. 112; A. N. (Novák), Ženský svět 1902, s. 234 ●; ● nekrology: an., Světozor 23, 1922/23, s. 438; an., LidN 21. 4. 1923; E. Krásnohorská, Ženský svět 1923, s. 129 ●.

dh

Bohumil Mathesius

* 14. 7. 1888 *Praha*

† 2. 6. 1952 *Praha*

Překladatel zejména z ruštiny, ale i z němčiny, francouzštiny a latiny, autor parafrází čínské a japonské poezie; básník, prozaik, dramatik a publicista, historik ruské a sovětské literatury.

Narodil se v početné rodině jirchářského dělníka; bratranec filologa a anglisty Viléma M. Od 1898 navštěvoval gymnázium v Truhlářské ul. v Praze (mat. 1906), 1906–12 studoval na pražské filoz. fakultě obory čeština a francouzština (žák F. Krejčího, V. Jarníka a J. Zubatého); soukromě se věnoval ruštině. Epizodou bylo 1908 studium na herecké škole K. Želenského, i když divadlo zůstalo M. celoživotním zájmem. Po získání absolutoria a jednoroční vojenské službě (1912–13) M. učil na gymnáziu v Praze-Smíchově. 1914 byl mobilizován a celou válku prožil na srbské a italské frontě (dvakrát raněn). 1919 odešel ještě jako voják dobrovolně na Slovensko, kde zůstal i po demobilizaci jako úředník min. školství, pověřený péčí o divadlo. 1921 se vrátil do Prahy, oženil se a po krátké úřednické kariéře v továrně svého tchána se stal nezávislým literátem, živícím se především publicistikou a překlady z ruštiny a němčiny, z nichž mimořádný (i ekonomický) úspěch měl překlad Remarqueova románu Na západní frontě klid. Různá občasná zaměstnání byla vesměs krátkodobá a často nehonoraná. 1925 se stal členem výboru Společnosti pro kulturní a hospodářské sblížení s Novým Ruskem, ve stejném roce byl tajemníkem delegace této společnosti do Sovětského svazu. 1927–28 redigoval Tvorbu

(s F. X. Šaldou a J. Fučíkem). 1927 se zúčastnil založení Literárních novin (nakl. Pokrok), 1934–36 vedl jako šéfredaktor Literární noviny (nakl. B. Janda). Ekonomicky pevné postavení získal M. až po osvobození 1945, kdy byl jmenován prvním profesorem sovětské literatury na Filoz. fakultě UK; t. r. se podruhé oženil. Katedru ruské a sovětské literatury vedl až do své smrti a vychoval zde řadu žáků. Jeho dějiny ruské a sovětské literatury však zůstaly pouze v podobě skript. Zemřel na rakovinu, pohřben byl v Praze-Strašnicích.

Svou literární činnost M. zahájil už před 1. světovou válkou, kdy se sblížil s extrémně slovansky orientovanou skupinou mladých umělců soustřeďujících se kolem časopisů *Průlom* a *Život a mýtus*. Ani za války nepřerušil M. svou literární práci a koncem 1918 vydal básnickou prvotinu *Verše o mamince, lásce a smrti*, jejíž nebojovné verše o smutku, utrpení a smrti nedobrovolných vojáků skutečně vznikly na frontě; válečná zkušenost se promítla i do pozdějšího M. dramatu *Brána pekla*. V nových poměrech po vzniku republiky se M. pokusil prosadit nejen jako básník, ale i jako prozaik a překladatel. Už v těchto prvních poválečných letech se objevily náznaky hlavního zaměření M. budoucí činnosti na překládání ruské a čínské poezie. Do obecného povědomí (i jako kulturní činitel) vstoupil 1925, kdy vydal tři překlady moderní sovětské literatury, básně Dvanáct od A. A. Bloka a 150, 000, 000 od V. Majakovského a prózu Taškent – chlebové město od A. S. Nevěrova. V témž roce vyšel i soubor převodů staré čínské poezie především z 8. stol. po Kr. *Černá věž a zelený džbán*, který však vyvolal minimální čtenářský zájem. Pro M. měla však tato kniha značný umělecký význam, neboť už v ní se dopracoval k specifickému tvaru přebásňování čínské lyriky – k parafrázi, takže většinu veršů z ní mohl zařadit do pozdějších *Zpěvů staré Číny*. Hlavním M. zájmem zůstala ruská sovětská literatura, záhy jej však rozšířil i o ruskou literaturu klasickou (A. S. Puškin, M. J. Lermontov, F. M. Dostojevskij). Překladatelskou práci podkládal i teoreticky, požadoval překlad sice přesný, ale mluvný a nikoliv doslovný, jaký do té doby byl, zejména pokud jde o ruštinu, dominující. Tím se u nás přiřadil k hlavním představitelům moderního uměleckého překladu, O. Fischerovi, J. Zaorálkovi, J. Hofejšímu aj. Jako znalec ruské literatury sestavoval básnické výběry

i z převodů jiných překladatelů a jako autor úvodů a doslovů, jimiž esejisticky přibližoval českému čtenáři autory ruské a sovětské literatury. Zvláštní pozornost věnoval M. divadlu, kde při překladu Gogolova *Revizora* důsledně uplatnil svou teorii aktualizace: zařadil překládané dílo do aktuálního dobového kontextu a snažil se nalézt v současné češtině obdobu někdejšího jazykového a literárního stylu (někdy až do krajnosti vnašel do textu současné realie). Později se v tomto smyslu umírnil, zejména za 2. světové války, kdy překládal německé klasické, demokraticky zaměřené dramatiky (G. E. Lessing, J. W. Goethe, F. Schiller). Podobně postupoval i ve svém posledním životním období, a to jak v překladech dramát (A. P. Čechov), tak i prózy (M. Šolochov). Vydáním sbírky *Zpěvy staré Číny* obnovil 1939 svůj zájem o čínskou poezii, jež ho neopustil do konce života a který později rozšířil i na poezii japonskou (*Verše psané na vodu*). Protože M. neovládal žádný z orientálních jazyků, vycházel vesměs ze starších překladů německých a ruských, ale i francouzských a latinských, později také z doslovných překladů českých orientalistů (J. Průšek, V. Hilská). M. při přebásňování postupoval velmi volně, což vyplývalo nejen z typologické různosti češtiny a čínštiny, nábřž i z M. uměleckých postupů. Mezi autory, které takto zpřístupňoval českému čtenáři, dominovali známí básníci Li-Po a Tu-Fu, byli však mezi nimi i básníci málo známí a někdy i zcela neidentifikovatelní. Jednotlivé autory řadil nikoliv chronologicky, ale podle vlastních uměleckých záměrů. Vytvořil tak svéráznou podobu české lyrické poezie ohlasové, která je velmi blízká i pozdním knížkám M. vlastní poezie *Lyrické intermezzo* a (posmrtně vyd.) *Babí léto*. V rukopise zůstala poslední M. sbírka *Symfonie světa*. – Osobnosti M., i jako určitému typu rozporuplného levicového intelektuála, byl věnován strojopisný sborník *Šedý vlk*, který 1988 uspořádali J. Franěk s J. Honzíkem a do něhož přispěli např. M. Drozda, B. Ilek, J. Franěk, V. Forst, O. Král; obsahoval též verše z pozůstalosti, netištěné překlady H. Heina, epigramy.

PSEUDONYM, ŠIFRY: František Syrový; B. M., bm, -bm., M., M-s, -s-, -s. ■ PŘÍSPĚVKY in: sb. Čo číst z literatur slovanských (1935); Čteme (1938–43); sb. Emanuela Lešehradovi k 15. listopadu 1937 (1937); sb. F. X. Šaldovi (b. d., 1932); Haló noviny (1935); Host (1924–25); Hovory o knihách

Mathesius

(1939); Index (1938); Jevišťe (1920); Kmen (1926–29); alm. Kniha mladých (1909); sb. Kniha o překládání (1953, o překl. Šolochovy Rozrušené země); Kritický měsíčník (1938–41); Kultura doby (1936); Květy (1951); Lid. noviny (1919–20, 1933–36, 1938–41); Lid. kultura (1947); Listy pro umění a kritiku (1934, 1936–37); Lit. noviny (1927–31, 1934–36); Lit. rozhledy (1928–31); Magazin DP (1936–37); Mladá fronta (1945); Nár. divadlo (1930, 1932, 1935–37, 1940); Nár. osvobození (1924–26, 1931–33, 1936–38); Nár. práce (1939, 1944); sb. Náš Gorkij (1952); Naše zprávy (1940); Nebojsa; Nové Rusko; Nový věk (1917, překl. z F. Villona a H. Heina); Panoráma (1931–37, 1942); Plán (1929–32); sb. Pocta a výzva (Brno 1934); Praha–Moskva; Právo lidu (1922, 1926, 1932, 1936–38); Program D 37; Prospekt; Průlom (1911); Q (1926); Reflektor (1926–28); Rozhledy (1936, 1938); Rozpravy Aventina (1925–27, 1933–34); Rudé právo (1924–28, 1930, 1949); Socialista (1923); sb. SSSR. Kniha delegace Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem... (1926); Studentská revue (1907); Svob. Československo (1945); Tramp; Tribuna (1921, 1923); Trn; Tvorba (1925–28, 1938, 1947); sb. Účtování a výhledy (1948); Venkov (1940–41); Život a mýtus (1914); – posmrtně: Sovětská literatura (1986, přednáška z 1951). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie, parafráze a práce o literatuře*: Verše o mamince, lásce a smrti (BB 1918); Brána pekla (D 1922); Černá věž a zelený džbán (parafráze, 1925); Zpěvy staré Číny (parafráze, 1939); Nové zpěvy staré Číny (parafráze, 1940); Písň moudrosti a dálek (parafráze, 1940); Lyrické intermezzo (BB 1940); Li-Po (parafráze, 1942); Verše psané na vodu (parafráze, 1943, s V. Hilskou); 30 let ruské literatury sovětské (přehled, 1947); Třetí zpěvy staré Číny (parafráze, 1949, s J. Průškem); Zpěvy staré Číny ve třech knihách (parafráze, 1950); – posmrtně: Zpěvy staré i nové Číny (parafráze, 1953); Zpěvy Dálného východu (parafráze, 1958, ed. V. Forst, J. F. Franěk); Babí léto (BB 1959, ed. J. F. Franěk); Přehled sovětské literatury (skripta dle zápisů, 1962). – *Překlady*: H. Béraud: Měsíční vitriol (1925); A. A. Blok: Dvanáct (1925); V. Majakovskij: 150, 000, 000 (1925); A. S. Nevěrov: Taškent – chlebové město (1925); A. Baillon: Příběh jedné Marie (1926); V. Ivanov: Partyzáni (1926); L. Trockij: Kam spěje Anglie (1926); S. A. Jesenin: O Rusku a revoluci (výbor, 1926, s překl. J. Hory, i ed.) + Jiná země (výbor, 1927, s překl. J. Hory, i ed.) + Modravá Rus (výbor, 1940, s překl. J. Hory, M. Marčanové; rozšíř. vyd. 1947, s jinými, i ed.) + Písň o velikém pochodu (1947); H. Domela: Falešný princ (1927, s V. Chábem); J. N. Libedinskij: Příběh jednoho týdne (1927); E. M. Remarque: Na západní frontě klid (1929); L. Lania: Anita Berberová tančí se smrtí (1930); L. N. Tolstoj: Kozáci a jiné povídky (1930); F. M. Dostojevskij: Uražení a ponížení (1930) + Idiot (1931) + Běsi I (1936); A. France: Názory pana Jeronyma Coignarda (1931); M. Rojzman: Souboj pana Fischbeina

s Leninem (1931); A. S. Puškin: Piková dáma a jiné povídky (1931) + Měděný jezdec (1938); B. Pilňak: Stavíme přehradu (1932); V. Šklovskij: Zápisky revolučního komisaře (1932) + Teorie prózy (1933); M. Šolochov: Rozrušená země (1933) + Tichý Don I (1936); N. V. Gogol: Ženitba (1933) + Revizor (1941) + Hráči (1949), vše → Výbor z díla 2 (1952); M. Gorkij: Život Klíma Samgina 1, 2 (1933) + Jegor Bulyčov (1935) + Dostigajev a ti druzí (1949) + Vassa Železnovová (1951) + Měšťáci (1952, hráno i s tit. Maloměšťáci); A. Vojnova: Polodrahokamy (1935); A. Bělyj: Petěrburg 1, 2 (1935); A. V. Suchovo-Kobylin: Smrt Tarelkinova (1935) + Dramatická trilogie (1949; 1. Svátba Krečinského, 2. Proces, 3. Smrt Tarelkinova); A. Gide: Návrat z Sovětského svazu (1936) + Retuše k mému Návratu z Sovětského svazu (1937); S. M. Treťjakov: Den Šihua (1937); I. Silone: Chléb domova (1937); Deník Viléma Šaška z Bříkova o jízdě pana Lva z Rožmitálu po střední a západní Evropě r. 1465–1467, doplněný výňatky ze zápisů Gabriela Tetzla (1940 in Ve službách Jiříka krále, 1951 samostatně s tit. Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa, 1974 upr. překl. B. Ryba); V. Šklovskij, V. Majakovskij: Jak dělat prózu a verše (1940); H. Fallada: Občanek milionářem (1941); F. Schiller: Panna orleánská (1941); G. E. Lessing: Mína z Barnhelmu (1941) + Emilia Galotti (1943); M. J. Lermonov: Písň o caru Ivanu Vasiljeviči, mladém gardistovi a smělém kupci Kalašnikovu (1941, bibliof.) + Kozácká ukolébavka (1941, bibliof.) + Borodino (1941, bibliof.) + Bratr smutek (Vybrané spisy M. J. L. 1, 1941, s překl. J. Hory, M. Marčanové) + Poemy (Vybrané spisy M. J. L. 3, 1945, s jinými); J. W. Goethe: Torquato Tasso (1942) + Ifigenie na Tauridě (1943) + Dvě veršovaná dramata (1944); V. P. Katajev: Cesta květů (1946); A. S. Gribojedov: Hoře z rozumu (1947, s M. Marčanovou, Z. Niliusovou); B. Pasternak: Rok devatenáct set pět (1947); L. S. Sobolev: Mořská duše (1947); H. Ibsen: Peer Gynt (1948, s J. Vrtišovou) + Nápadníci trůnu (1951, s J. Vrtišovou); A. N. Ostrovskij: Hry 1, 2, 4 (1950–55, s překl. jiných; 1. 1950, Schovanka, Bouře; 2. 1951, Horoucí srdce; 4. 1955, Talenty a ctitelé); A. P. Čechov: Hry (1952, s překl. L. Fikara; Labutí písň, Racek, Jubileum – hráno i s tit. Bankovní jubileum); Tchien Tien: Písň o káře (1952, s J. Průškem); – posmrtně: L. P. Grossman: Hráč Dostojevskij (1961); E. Labiche, É. Martin: Nevděk světem vládné aneb Pan Perrichon na cestách (1959). – *Výbory*: Básníci a buřiči (ze statí o literatuře, 1975, ed. J. F. Franěk); Zpěvy modravé Rusi (básnic. překlady z ruštiny, 1975, ed. J. F. Franěk). – *Souborné vydání*: Zpěvy staré Číny (1988, ed. J. Franěk, obs. i texty z pozůstalosti). ■ SCĚNICKY. *Překlady*: V. P. Katajev: Defraudanti (1933); A. N. Afinogenov: Strach (1933) + Kde vlaky nestaví (1935); J. Oleša: Rejstřík dobrých skutků (1934); B. A. Lavrenčev: Letadla nad městem (1934); V. A. Kaverin: Obrácení ministra Rowlinsona (1935); M. A. Bulgakov: Zojčín kvartýr (1935);

- K. J. Finn: *Rendez-vous* (1935); V. M. Kiršon: *Zázračný kov* (1936); J. N. Nestroy: *Lumpacivagabundus aneb Lutrácý trojlístek* (1939); G. Hauptmann: *Krasy* (1942); H. Rehberg: *Jindřich a Hana* (1942); M. Seami: *Damaškový buben* (1943); F. Schreyvogel: *Titanie* (1944). ■ **KORESPONDENCE**: J. Trnka: *Vzpomínka* (J. Trnkovi z 1946), *Sovětská literatura* 1955, s. 557. ■ **REDIGOVAL časopisy**: *Život a mýtus* (1914, s red. kruhem), *Tvorba* (1927–28, s F. X. Šaldou, J. Fučíkem), *Lit. noviny* (roč. 1, 1927, č. 1, 1934–36 s red. radou), *Sovětská věda – literatura* (1951–52); *sborník*: SSSR. *Knih delegace Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem...* (1926); *antologii*: *A milovat mě bude lid...* (1949, s N. Slabihoudovou); *knížnice*: *Plamja* (1925), *Nová ruská knihovna* (1928–35), *Knihy století* (1937–39), *Knihovna šestiny světa* (dříve *Knihy Nového Ruska*, 1938). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: *Nová ruská poezie 1910–1930* (výbor, 1932, s M. Marčanovou, i překl.); *Kdo to řekl?* (slovník citátů, 1940, s J. Zaořálkem); *J. Mahen: Máchova poezie* (1941); *Vybrané spisy M. J. Lermontova 1–3* (1. a 2. 1941, 3. 1945); *Zpěvy země sovětů* (výbor, 1945, i překl.); *Veršovaná kronika SSSR* (1947); N. V. Gogol: *Výbor z díla 1, 2* (1952, s J. Fraňkem). Viz též **KNIŽNĚ. Překlady**. ■
- BIBLIOGRAFIE**: J. Franěk in B. M.: *Zpěvy staré Číny* (1988). ■ **LITERATURA**: J. F. Franěk: B. M. (1963); J. Wagner: B. M. *Literární pozůstalost* (LA PNP 1958). ■ ● ref. Verše o mamince, lásce a smrti: A. Trýb, *MR* 1918/19, sv. 34, s. 420; -pa- (F. S. Procházka), *Zvon* 19, 1918/19, s. 643; J. Folprecht, *Čes. revue* 12, 1918/19, s. 618; A. Novák, *Národ* 1919, s. 165; M. Novotný, *Nové Čechy* 1919, s. 51; F. P. (Peroutka), *Tribuna* 20. 4. 1919; Sn. (S. K. Neumann), *Kmen* 3, 1919/20, s. 13 ●; ● ref. insc. *Brána pekla*: M. Novotný, *Cesta* 4, 1921/22, s. 808; Et. (E. Tréval), *Zvon* 22, 1921/22, s. 531; M. M. (Majerová), *RP* 27. 5. 1922; an. (V. Zelinka), *Zlatá Praha* 1922, s. 439 ●; ● ref. překl. A. A. Blok: K. (F. V. Krejčí), *PL* 21. 12. 1924; A. N. (Novák), *LidN* 19. 4. 1925 ●; ● ref. překl. V. Majakovskij: P. F. (Fraenkl), *Host* 4, 1924/25, s. 311; -pa- (F. S. Procházka), *Zvon* 25, 1924/25, s. 629; J. Weil, *RP* 31. 5. 1925; O. Š. M. (Štorch-Marien), *RA* 1, 1925/26, s. 26; J. Hostovský, *Kritika* 1926, s. 75 ●; ● ref. *Černá věž a zelený džbán*: J. Langer, *Cesta* 8, 1925/26, s. 572 → *Studie, recenze, články, dopisy* (1995); -pa- (F. S. Procházka), *Zvon* 26, 1925/26, s. 266 ●; ● ref. překl. A. S. Nevěrov: A. M. Piša, *Pramen* 6, 1925/26, s. 345; M. Jesenská, *RA* 1, 1925/26, s. 56; V. Cháb, *NO* 3. 3. 1926; Kček (J. Kodíček), *Tribuna* 24. 1. 1926 ●; ● ref. překl. S. Jesenin: *O Rusku a revoluci*: J. B. Čapek, *Host* 6, 1926/27, s. 137; -jef- (J. Fučík), *Kmen* 1, 1926/27, s. 61; F. Götz, *NO* 5. 2. 1927; fxš (F. X. Šalda), *Tvorba* 2, 1927/28, s. 66 → *KP* 13 (1963) ●; J. W. (Weil): ref. překl. V. Ivanov, *Kmen* 1, 1926/27, s. 132; F. Götz: ref. překl. H. Domela, *NO* 9. 10. 1927; J. H. (Hora): ref. překl. J. N. Libedinskij, *RP* 13. 3. 1928; ● ref. překl. R. M. Remarque: J. Münzer, *LidN* 28. 9. 1929; -a. (J. Hora), *LitN* 1929, č. 19; G. (F. Götz), *NO* 12. 9. 1929; ax (E. Vachek), *PL* 22. 9. 1929; J. O. Novotný, *Cesta* 12, 1929/30, s. 14 ●; ● ref. insc. překl. N. V. Gogol: *Ženitba*: jv (J. Vodák), *Čes. slovo* 20. 12. 1932; Ot. F. (Fischer), *LidN* 20. 12. 1932; AMP (A. M. Piša), *PL* 20. 12. 1932; an. (H. Jelínek), *Lumír* 59, 1932/33, s. 180 ●; ● ref. překl. M. Šolochov: *Rozrušená země*: J. V. Sedlák, *Venkov* 17. 12. 1933; J. Hch. (J. Heidenreich-Dolanský), *LidN* 9. 2. 1934 ●; ● ref. překl. M. Gorkij: *Život Klíma Samgina 1*: J. W. (Weil), *RP* 13. 5. 1933; F. Soldan, *RA* 9, 1933/34, s. 10, 52 ●; ● ref. překl. A. Bélyj: G. (F. Götz), *NO* 27. 6. 1935; vbk (V. Běhounek), *PL* 2. 10. 1935 ●; ● ref. překl. N. V. Gogol: *Revizor*: -S. (J. Seifert), *Ranní noviny* 12. 11. 1936; -á- (J. Rybák), *RP* 12. 11. 1936; H. Jelínek, *Lumír* 63, 1936/37, s. 117 ●; ● k padesátinám: an., *LidN* 14. 7. 1938; N. (K. Nový), *Panoráma* 1938, s. 210 ●; ● ref. *Zpěvy staré Číny*: K. Sezima, *Čteme* 1, 1938/39, s. 135; rtk (R. Konečný), *Naše doba* 46, 1938/39, s. 573; vz. (V. Zelinka), *Zvon* 39, 1938/39, s. 529; J. Kohout, *KM* 1939, s. 228; AMP (A. M. Piša), *Nár. práce* 30. 4. 1939; J. Čarek, *Venkov* 26. 5. 1939; jd (J. Drda), *LidN* 2. 7. 1939; F. Götz, *NL* 6. 8. 1939 → *Literatura mezi dvěma válkami* (1984) ●; ● ref. *Lyrické intermezzo*: J. Heyduk, *Venkov* 10. 11. 1940; jšr. (J. Šnobl), *Čes. osvěta* 37, 1940/41, s. 261; J. B. (Borecký), *Zvon* 41, 1940/41, s. 642; B. Polan, *KM* 1941, s. 173 ●; ● ref. *Nové zpěvy staré Číny*: mk (M. Kolář), *Večerník Nár. práce* 28. 11. 1940; J. Heyduk, *LidN* 30. 12. 1940 (též o sb. *Lyrické intermezzo*); jšr. (J. Šnobl), *Čes. osvěta* 37, 1940/41, s. 261; AMP (A. M. Piša), *Nár. práce* 5. 1. 1941; J. Pilař, *Venkov* 28. 6. 1941 ●; A. M. Brousil: ref. překl. A. N. Ostrovskij: *Bouře*, *Venkov* 27. 4. 1941; ● ref. překl. J. W. Goethe: *Torquato Tasso*: p. (A. M. Piša), *Nár. práce* 10. 2. 1942 a 7. 10. 1942; K. Kraus, *LidN* 18. 10. 1942 ●; ● ref. překl. J. W. Goethe: *Ifigenie na Tauridě*: jd (J. Drda), *LidN* 8. 6. 1943; p (A. M. Piša), *Nár. práce* 8. 6. 1943 ●; ● ref. překl. G. E. Lessing: *Emílie Gallottii*: p (A. M. Piša), *Nár. práce* 20. 2. 1943; C. J. (John), *Naše doba* 51, 1943/44, s. 331; J. Hájek, *LidN* 21. 2. 1944 ●; ● k šedesátinám: J. Dolanský, *Slovanický přehled* 1948, s. 345 a *Kulturní politika* 3, 1947/48, č. 44; K. Slavíková-Birulová, *RP* 14. 7. 1948; J. Seifert, *Práce* 14. 7. 1948; jtg (J. Träger), *Práce* 15. 7. 1948 ●; ● nekrology: R. Parolek, M. Drozda, *Sovětská věda – literatura* 1952, s. 113; M. Drozda, *Slovanický přehled* 1952, s. 216; M. Filip, *LitN* 1952, č. 19; J. Průšek, *Nový Orient* 1952, s. 13 ●; J. Pokorný: *Příklad živého překladatelského díla B. M.*, *Divadlo* 1952, s. 833; I. Camutaliová: *Jak B. M. vychovával mladé překladatele*, *Sovětská věda – literatura* 1953, s. 358; D. Pohorská: B. M. a Sovětský svaz, *tamtéž*, s. 626; K. Horálek: B. M. jako překladatel z ruštiny, *Sovětská věda – literatura* 1955, s. 532; V. Forst, J. F. Franěk: *Básník málem neznámý, tamtéž*, s. 538; V. Hilská: *Vzpomínka na B. M.*, *tamtéž*, s. 562; I. Olbracht: *Několik vzpomínek na B. M. (psáno 1952)*, *Praha–Moskva* 1955, č. 6; F. Hrubín in B. M.: *Babí léto* (1958) → *Drahokam domova* (1976); ● ref. *Babí léto*: M. V. (Vacík), *Tvorba* 1958, s. 1245; J. Petrmichl,

Mathesius

LitN 1959, č. 16; J. Opelík, HD 1959, s. 83 ●; AUC Praha, Philologica 1, Slavica Pragensia 5 (1963; přísp. J. F. Franěk: Soupis pozůstalosti B. M., J. Dolanský, V. Forst, B. Havránek, V. Hilská, K. Horálek, B. Ileš, K. Koževníková, J. Závada); V. Forst: Literární historie B. M., Českosl. rusistika 1972, s. 100; V. Forst, J. Franěk in ant. Modravá Rus (1975); B. Dohnal in Zápas o tvar (1977); J. Pelán: Dva české překlady Puškinova Měděného jezdce, J. Křesálková: Na okraj českých překladů Dvanácti Alexandra Bloka, oboje sb. Rudolfu Havlovi (1981, inedit.); S. Cita: Dílo V. Majakovského v českých překladech, Sovětská literatura 1983, č. 7; J. Franěk in B. M.: Zpěvy staré Číny (1988) + Básnický hlas ze zákopů první světové války, Lit. měsíčník 1988, č. 10; ● k 100. výr. narození: V. Forst, Českosl. rusistika 1988, s. 120; M. Zahradka, Lit. měsíčník 1988, č. 6; Sté narozeniny (vzpomínky), Kmen 1988, č. 28; O. Král, Tvorba 1988, č. 28 ●; O. Uličná: S. Jesenin v českých překladech, Bulletin ruského jazyka a literatury 1993, s. 179; L. Zadražil: České překlady Gogolových děl jako součást jejich interpretace, AUC Praha, Philologica, Translatologica Pragensia, sv. 2/1, 1988; J. Přidal: Gorkého pojetí individualismu a kolektivismu a jeho odraz v české meziválečné kritice (polemika mezi F. X. Šaldou a B. M.), SPPF Ostrava, ř. D-25 (1989); M. Jungmann in Průhledy do české prózy (1990, s. 103); M. Divišová: Bezručovy dopisy Mathesiovi, Bulletin ruského jazyka a literatury 1993, s. 57; M. Gálik: Two from Czech Babel: M. and Průšek in Sino-Bohemian literary confrontation, Archiv orientální 1995, s. 94.

vf

Vilém Mathesius

* 3. 8. 1882 Pardubice

† 12. 4. 1945 Praha

Jazykovědec, literární historik a kulturní esejista; zakladatel české vědecké anglistiky, průkopník funkční lingvistiky, vůdčí představitel tzv. pražské školy.

Pocházel z vážené řemeslnické rodiny (otec rukavičkář, později cejchovní okresního úřadu) po generaci evangelického augsburgského vyznání. Od 1893 studoval na gymnáziu v rodišti, po maturitě (1901) češtinu, němčinu a francouzštinu na UK v Praze (doktorát 1907 prací *Hippolyte Taine jako shakespearový kritik*); 1903 začal externě studovat i anglistiku na pražské něm. univerzitě (setkání s prof. A. Martym). 1905–09 učil jako suplent na reálkách v Praze na Starém Městě a v Plzni; 1908 o prázdninách byl na studijní cestě v Anglii

(další pobyty 1910 a 1912). 1909 se na základě práce *Studie k dějinám anglického slovosledu* habilitoval na filoz. fakultě, 1912 byl jmenován mimořádným a 1919 řádným profesorem anglického jazyka a literatury (s přihlédnutím k studiím *Problém anglických lidových balad* a *Wycliffovo místo v dějinách literatury anglické*). Na UK vybudoval první samostatnou katedru anglistiky a vychoval řadu vědeckých pracovníků (B. Trnka, J. Vachek, Z. Vančura, O. Vočadlo, R. Wellek). Od 1922 trpěl vážnou oční chorobou, která mu znemožňovala systematickou práci s tištěným materiálem (byl odkázán na předčítání textů a vlastní práce diktoval); těžiště jeho zájmu se v té době přesunulo na současnou češtinu (včetně problematiky mluveného jazyka) a na otázky obecné lingvistiky. 1926 založil Pražský lingvistický kroužek (PLK), jehož názorová východiska i činnost podstatně ovlivňoval: byl jedním z hlavních autorů tezí, s nimiž 1929 PLK vystoupil před vědeckou veřejností, až do smrti byl jeho předsedou a od založení 1935 stál též v čele jeho časopisu Slovo a slovesnost. Po uzavření vysokých škol žil M. v Kolíně, po bombardování města se 1944 vrátil do pražského bytu. Přes neuvěřitelně těžké podmínky (vedle téměř plné slepoty trpěl tuberkulózou páteře, která ho po léta poutala na lůžko) pracoval a publikoval až do konce života.

V jazykovědě postavil M. proti historizujícímu a atomizujícímu přístupu tradiční mladogramatické školy pojetí jazyka jako struktury existující v podvědomí mluvčího kolektivu, k jejímuž poznání lze dojít především zkoumáním živého a fungujícího systému současného jazyka. Zároveň stavěl proti dosud převládajícímu geneticky orientovanému sledování jazykové příbuznosti srovnávání jazyků původem zcela odlišných, směřující k jejich „lingvistické charakteristice“, tj. k hierarchizaci jazykových jevů podle jejich typologické závažnosti; třetím netradičním rysem M. metody byl důsledný postup od vyjadřovacích potřeb mluvčího k prostředkům vyjádření (od funkce k formě), který dál vedl k originálnímu stanovení dvou základních promluvovacích aktů, pojmenovávacího a usouvztažňovacího. Svou koncepci lingvistiky a jazyka nastínil M. již 1911 ve studii *O potenciálnosti jevů jazykových*, v níž předjal saussurovskou dichotomii langue-parole, konstatoval existenci funkčních stylů a zásadně vymezil hranici mezi gramatikou a stylistikou.

V 20. a 30. letech ji dále propracovával v obecněji zaměřených statích, z nichž většinu zařadil do knihy *Čeština a obecný jazykozpyt* (k vyd. připravena 1943). Funkčně strukturální princip uplatnil M. i v desítkách prací s konkrétním materiálem, týkajících se jednotlivých problémů anglického nebo českého jazyka, často záměrně sledovaných paralelně. M. přitom zasáhl téměř do všech oblastí jazykovědy: vybuodoval základy funkční fonologie, přinesl rozhodující podněty do problematiky funkční syntaxe, lexikologie a teorie promluvy, z nichž řada se stala obecným majetkem naší i zahraniční lingvistiky. Významné byly M. práce týkající se stylistiky, jejichž předmětem byly slohové jevy jak v oblasti spisovného či obecného jazyka (*Řeč a sloh*), tak v jazyce literárního díla (*Větné základy epického slohu v Zeyerově Kronice o sv. Brandanu*). Na pomezí lingvistiky a literární vědy M. stanul i několika versologickými studii (*Poznámky o překládání cizího blankversu a českém verši jambickém vůbec*). V literární historii se – veden svým univerzitním oborem – soustřeďoval k anglické literatuře, až na výjimky převážně starší doby (*Dějiny literatury anglické*, řada shakespearovských studií, G. Chaucer, T. Malory, H. Fielding, D. Defoe, J. Galsworthy aj.); na rozdíl od látkoslovného nebo psychologicky orientovaného zkoumání stavěl do popředí především sám text díla a jeho uměleckou výstavbu. Metodické podněty pro literárněvědný rozbor, které představují raný podnět k strukturálnímu výkladu literárního díla, se M. pokusil formulovat už 1907 ve své doktorské disertaci. – Podstatnou součástí M. díla byla více než dvacetiletá činnost kulturněpublicistická, kterou shrnul do dvou svazků esejistických úvah. Základem knihy *Kulturní aktivismus* (s podtitulem *Anglické paralely k českému životu*) jsou pochybnosti o dosavadní jednostranné orientaci na německou a francouzskou sféru a vymezení možných kladů anglického vlivu na změny v logice a etice českého myšlení i konání v budoucnosti. Soubor populárně koncipovaných časopiseckých článků a rozhlasových projevů z 1921–44 *Možnosti, které čekají* sjednocuje představa tvořivé lidské aktivity, která se neprojevuje jen ve vědě či umění, ale která musí prostupovat všechny oblasti lidského života (veřejné, společenské i rodinné vztahy) a ve svých nejrozmanitějších projevech skládá dohromady celek národní a světové kultury.

ŠIFRY: M., MTS., Mts., mts., V+R. ■ PŘÍSPĚVKY in: sb. Actes du Premier congrès international de linguistes (Leiden 1928); Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen (Braunschweig – Berlín – Hamburg 1929); Bratislava (1929, 1931); sb. Co daly naše země Evropě a lidstvu 1, 2 (1939, 1940); Čas (1910, 1920–23); Časopis pro moderní filologii (1911–42); Čes. stráž (1919–20); Čes. slovo (1931–39); Českosl. republika (1920–23); Čes. časopis filologický (1945); Čin (1933–34); sb. Čtení o jazyce a poezii (1942, Řeč a sloh); Demokratický střed (1937–38); Divadlo (1923); sb. Donum natalicium Schrijnen (Nijmegen-Utrecht 1929); English studies (1923); Englische Studien (1935); sb. Études dédiées au Quatrième congrès de linguistes (1936); H. Fielding: Příběh nalezcův (1932); Hlídka Času (1910); sb. Idea československého státu 2 (1936, Naše postavení v evropské a světové kultuře); Index (1934); Jarmil Krůta: Anglicky od A do Z (1941, Společenské základy anglického života); Jevišťe (1921–22); Jihočes. přehled (1928) → sb. Anketa o regionalismu (Kdyně 1928, ed. J. Lomský, J. L. Fischer); Kalich (1917); Knihkupec a nakladatel (1939, zvláštní číslo Kniha a národ 1879–1939); Komenský (1942); sb. La parole tchécoslovaque à l'étranger 1 (1919); Le maître phonétique (1932); Listy filologické (1940); Listy pro umění a kritiku (1933–36); Lit. noviny (1935, 1938–39); Loutkář (1917); Lumír (1926–28); sb. Mélanges linguistiques dédiés au Premier congrès des philologues slaves (1929); sb. Mélanges de linguistique et de philologie offerts à Jacques van Ginneken (Paříž 1937); sb. Mélanges de linguistique offerts à Charles Bally (Ženeva 1939, Verstärkung und Emphase → sb. A Prague school reader in linguistics, Bloomington 1964); sb. Mnéma. Sborník vydaný na paměť... J. Zubatého (1926); Národ (1917, 1919); Nár. divadlo (1937); Nár. listy (1907–08); Nár. osvobození (1931, 1935); Národopisný věstník československý (1910, 1916); Naše doba (1916–45; mj. 1936–37 Z mých pamětí); Naše řeč (1920–31); Nové Atheneum (1919–21); Nové Čechy (1923); sb. Odgovori na pitanja (Bělehrad 1939); Osvěta (1916); sb. Památník vydaný profesorským sborem Státního reálného gymnázia v Kolíně (1922); Prager Presse (1930, 1933); Prager Rundschau (1931); Praha – Moskva; Program D 40 – D 41 (Kdy mluví drama a divadlo k národu, Výslovnost jako faktor sociální a funkční); sb. První sjezd slovanských filologů v Praze (1929); Přehled (1909–14); Přítomnost (1925–33); sb. Réunion phonologique internationale tenue à Prague (1931); Revue des travaux scientifiques tchécoslovaques (1920); Sborník filologický (1910–17); Sborník Maticе slovenskej (1936); Sborník přednášek pronesených na sjezdu českosl. profesorů filozofie, filologie a historie (1929, Funkční lingvistika → sb. Z klasického období pražské školy, 1972, ed. J. Vachek); Slawische Rundschau (1929, 1933–34); Slovanský sborník věnovaný prof. dr. Františku Pastrnkovi k 70. narozeninám (1923); sb. Slovenská miscelanea (Bratislava 1931); Slovo a slo-

vesnost (1935–43; 1942 Větné základy epického slohu v Zeyerově Kronice..., 1943 Poznámky o překládání cizího blankversu...); sb. Spisovná čeština a jazyková kultura (1932, O požadavku stability ve spisovném jazyce, Obecné zásady pro kulturu jazyka); Věda a život (1940–41); Venkov (1920); Věstník Čes. akademie (1906–16; 1907–08 Tainova kritika Shakespeara → Jazyk, kultura a slovesnost, 1982; 1915 Problém anglických lidových balad); Věstník čes. profesorů (1908–10); Věstník KČSN (1911, O potencionalnosti jevů jazykových → sb. A Prague school reader in linguistics, 1964, sb. U základů pražské jazykovědné školy, 1970 a Jazyk, kultura a slovesnost, 1982); Věstník 1. říšského sjezdu českosl. učitelů vysokých škol... (1922); sb. Xenia Pragensia Ernesta Krausa... oblata (1929); sb. Zbirka odgovora na pitanija 3. medjunarodni kongres slavista (Bělehrad 1939); Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur, přfl. Anzeiger (1913); Země (1920–22); Zlatá Praha (1915–16; 1915 Wycliffovo místo v dějinách literatury anglické); Zrání (1920); Živé slovo (1921); – posmrtně: sb. A Prague school reader in linguistics (Bloomington 1964, ed. a přel. J. Vachek); T. Malory: Artušova smrt (1960, Sira T. M. Kronika o životě a smrti krále Artuše, psáno 1944); sb. U základů pražské jazykovědné školy (1970, an., teze PLK); sb. Z klasického období pražské školy (1972, ed. J. Vachek). ■ KNIŽNĚ. *Odborné práce lingvistické a literárněhistorické a eseje*: Dějiny literatury anglické v hlavních jejích proudech a představitelích 1, 2 (1910, 1915); William Shakespeare (1916); English literature and the Czecho-Slovaks (Londýn 1920); Kulturní aktivismus (EE 1925); Dějiny anglické literatury. Od zavedení knižtisku až po realistický román 18. století (1933, rozmnož.; podle univ. přednášek, ed. R. Wellek, K. Třeska); Možnosti, které čekají (EE 1944); – posmrtně: Čeština a obecný jazykozpyt (1947); Obsahový rozbor současné angličtiny na základě lingvistickém (1961, ed. J. Vachek; angl. s tit. A functional analysis of present day English on a general linguistics basis, 1975, ed. J. Vachek, přel. L. Dušková); Řeč a sloh (1966 ← sb. Čtení o jazyce a poezii, 1942). – *Překlady*: H. G. Wells: Angličan se dívá na svět (1922, s K. Randé); Výbor z Canterbury povídek Geoffreye Chaucera (1927). – *Ostatní práce*: Nebojte se angličtiny (jazyková příručka, 1936). – *Výbor*: Jazyk, kultura a slovesnost (1982, usp. J. Vachek, ed. E. Macek). ■ KORESPONDENCE: P. Swiggers: Une lettre de V. M. à Antoine Meillet (z 1913), Philologica Pragensia 33 (1990, s. 201); in I. Pospíšil, M. Zelenka: René Wellek a meziválečné Československo (R. Wellkovi z 1937; 1996, s. 155). ■ REDIGOVANÉ časopisy: Nové Atheneum (1920–21), Atheneum (1922, s E. Rádlém), Časopis pro moderní filologii (1922–29, s jinými, red. angl. části), Slovo a slovesnost (1935–43, s B. Havránkem); *sborníky*: Revue des travaux scientifiques tchécoslovaques. Section première, sv. 1, 1920 (1924), Co daly naše země Evropě a lidstvu 1, 2 (1939, 1940); *knižnice*: Ok-

na. Knihy zkušeností a úvah (1920–28), Práce z vědeckých ústavů Filoz. fakulty UK (1923–29, red. filol. části), Sbíрка pojednání a rozprav Filoz. fakulty UK (1923–39, red. filol. části), Výhledy. Sbíрка zkušeností a úvah (1929–35, s J. B. Kozákem), Travaux du Cercle linguistique de Prague (1929–39, an., s jinými), Nová cesta k jazykům (1936–42); *dilo*: W. Shakespeare: Výbor z dramát (1936–38, s O. Fischerem). ■

BIBLIOGRAFIE: Soupis prací V. M. (1947); J. Vachek in V. Skalička, J. Vachek: Soubor statí V. M., SaS 10, 1947/48, s. 245; G. Freidhof, B. Scholz: Auswahlbibliographie zu V. M.' Veröffentlichungen, J. Vachek: Bibliographie der anderen postum veröffentlichten Werke von V. M., obojí in V. M.: Čeština a obecný jazykozpyt (Frankfurt n. M., Mnichov 1979); E. Macek: Soupis díla V. M., in V. M.: Jazyk, kultura a slovesnost (1982). ■ LITERATURA: ● ref. Dějiny literatury anglické... 1, 2: F. Chudoba, ČMF 1911, s. 354; V. Tille, ČMF 6, 1917/18, s. 78 ●; ● ref. English literature and the Czecho-Slovaks: F. Sedláček, Naše věda 3, 1919/20, s. 69; V. Smetánka, Venkov 8. 1, 1921 ●; ● ref. Kulturní aktivismus: Kí (F. Krejčí), Čes. mysl 1925, s. 360; E. Čapek, Nové Čechy 1925, sv. 2, s. 152; A. N. (Novák), LidN 3. 1. 1926 ●; ● ref. překl. Výbor z Canterbury povídek...: J. K. (Kopal), Nové Čechy 11, 1927/28, s. 185; B. Trnka, Střední škola 1928, s. 312 ●; ● k padesátinám: J. Mukařovský, NO 3. 8. 1932 → Studie z poetiky (1982, s. 319); O. Fischer: Vzpomínka, sb. Charakteria G. M. quinquagenario... oblata (1932, s. 3) ●; F. Trávníček: ref. sb. Spisovná čeština a jazyková kultura, Naše věda 1933, s. 215; J. Hrabák: ref. sb. Co daly naše země Evropě a lidstvu, SaS 1940, s. 171; ● k šedesátinám: B. Havráněk, LidN 2. 8. 1942 a V. M. – bohemista, SaS 1942, s. 120 ●; B. Trnka: ref. sb. Čtení o jazyce a poezii, SaS 1943, s. 35; ● ref. Možnosti, které čekají: J. M., LidN 18. 3. 1945; Z. Vančura, KM 1945, s. 34 ●; ● nekrology: B. Havráněk, LidN 17. 4. 1945; B. Trnka, ČMF 1946, s. 3 a SaS 10, 1947/48, s. 3; J. Mukařovský, SaS 10, 1947/48, s. 1 → Studie z poetiky (1982, s. 322) ●; V. Skalička, J. Vachek: ref. Čeština a obecný jazykozpyt, SaS 10, 1947/48, s. 244; J. Vachek in V. M.: Obsahový rozbor současné angličtiny... (1961); F. Daneš: ref. Obsahový rozbor současné angličtiny..., NŘ 1962, s. 244; J. Vachek in V. M.: Řeč a sloh (1966); O. Leška, P. Novák: O chápání „jazykového pojmenování“ a „jazykového usouvztažnění“. K M. koncepci funkcí lingvistiky, SaS 1968, s. 1; K. Hausenblas: Práce V. M. o stylu a česká stylistika v uplynulém čtvrtstoletí, SaS 1970, s. 194 → Od tvaru k smyslu textu (1996); J. Vachek: Pětadvacet let od skonu V. M., ČMF 1970, s. 121 + in sb. U základů pražské jazykovědné školy (1970) + in sb. Z klasického období pražské školy (1972) + in V. M.: A functional analysis of present day English... (1975); R. Wellek: V. M., sb. Sound, sign and meaning (Ann Arbor 1976); J. Vachek in V. M.: Jazyk, kultura a slovesnost (1982); ● 100. výr. narození: J. Polišenský, LD 3. 8. 1982; Philologica Pragensia 25, 1982, č. 3

(obs. J. Vachek: V. M.' living heritage to world linguistics, B. Ilek: M.' discourse „On the potentiality of the phenomena of language“ and the problems of translation theory, J. V. Polišenský: V. M., literary historian and „cultural activist“) ●; B. Ilek: V. M. a česká jazyková kultura, V. M. a otázky překladu, Jazykové aktuality 1982, s. 72 a 107; ● ref. Jazyk, kultura a slovesnost: L. Soldán, SLit 1984, s. 461; O. Šoltys, A. Polívková, NŘ 1985, s. 23; K. Horálek, Philologica Pragensia 1988, s. 170 ●; J. Vachek: V. M. – jedinečný učitel a člověk, Čes. jazyk a literatura 42, 1991/92, s. 208; B. Ilek: V. M. a otázky teorie překladu, Bulletin ruského jazyka a literatury 32, 1993, s. 147; J. Čermák: V. M.' early book on old English literature, AUC Praha, Philologica 1 (1993) a Prague Studies in English sv. 20, 1994, s. 47 + Zvídej, jak se zovu. V. M., historik nejstarší anglické literatury, LitN 1995, č. 15; J. Vachek in Vzpomínky českého anglisty (1994); O. Leška: V. M. (1882–1945), SaS 1995, s. 81.

bš

Matice česká

Od 1831

Instituce při Českém muzeu zřízená pro vydávání české vědecké, později i krásné literatury a plnění osvětové, kulturněorganizační a reprezentační úkoly; od 1959 sekce Společnosti Národního muzea pro práci muzejní knihovny.

Vzniku M. č. předcházelo dlouholeté bezúspěšné úsilí založit společnost, jež by soustavně pečovala o český jazyk a literaturu. První návrh F. M. Pelcla z 1791 byl obnoven kolem 1800 v myšlence vytvořit tzv. Hromadu, tj. „spolek ku prospěchu a povznesení českého jazyka a literatury“ (F. M. Pelcl, J. Dobrovský, F. F. Procházka, M. V. Kramerius, J. B. Dlabáč) a kolem 1810 snahami jungmannovců o založení tzv. Čes. společnosti. Naděje na zřízení instituce takového zaměření byly spojovány s ustavením Vlastenského muzea (1818), jež však přes snahu některých svých členů (hrabě B. Berchtold aj.) péči o český jazyk a literaturu do konečného programu nepojalo. Záslouhou F. Palackého se 1830 podařilo prosadit při Společnosti Vlastenského muzea *Sbor pro vědecké vzdělávání české řeči a literatury*, jehož úkolem bylo pečovat o ustálení a vytříbení spisovného jazyka a připravit český naučný slovník (viz an., tj. F. Palacký, in ČČM 1830, s. 237); byli do něho zvoleni a redakcí slovníku pověřeni

F. Palacký (vedení encyklopedie a sekce historická a zeměpisná), J. Jungmann (sekce filologická a filozofická) a J. S. Presl (sekce přírodovědná a technologická). Vědom si nedostatečné připravenosti odborné i jazykové, rozhodl se Sbor rozšířit svoji činnost na vydávání kvalitních původních českých knih, především naukových, jimiž by byla připravena půda pro zamýšlenou encyklopedii. K zajištění finanční základny vydávání se Sbor se svolením muzejního výboru (14. 3. 1830) usnesl založit peněžní fond z dobrovolných darů nejširších národních vrstev, čímž byla zaručena demokratičnost a český ráz tohoto podniku. Provoláním Vlastencům národní literatury naší milovným (z 1. 1. 1831, otištěno v ČČM, s. 117) byl fond založen a pojmenován *Matice česká* (po vzoru Matice srbské z 1826); název byl později pod tlakem metternichovské reakce podle potřeby pozměňován na *Základ peněžní* nebo *Pokladnice českého Museum k vydávání knih českých*. Jednorázovým darem (jednotlivce 50 zl., instituce 100 zl. i ve splátkách) se dárce stal tzv. zakladatelem M. č. a získal nárok na jeden bezplatný výtisk každé knihy jí nebo její pomocí vydané. K prvním členům patřili příslušníci šlechty, nižší duchovenstvo a univerzitní studentstvo, mezi institucemi čtenářské spolky a knihovny. Počáteční pozvolný růst členstva byl zrychlen druhým svoláním (z 15. 12. 1841, otištěno v ČČM jako dodatek na konci svazku) a edičním zaměřením na čtenářsky přístupnější literaturu (viz an., tj. P. J. Šafařík, in ČČM 1841, s. 118). Členství v M. č. jakožto výhradně české instituci, podporující rozvoj národní vědy a literatury, bylo ve 40. letech považováno za vlasteneckou čest a povinnost (ČČM pravidelně zveřejňoval jména zakladatelů). Správou peněžního fondu a volbou edičního plánu byl pověřen Sbor pro vědecké vzdělání české řeči a literatury, nazývaný také *Maticí sbor*. K původnímu tříčlennému kolektivu z 1830 přibyli 1841 P. J. Šafařík a V. Hanka, později se v něm vystřídala řada dalších představitelů české vědy a kultury (F. Bílý, J. Čejka, F. L. Čelakovský, J. Emler, K. J. Erben, J. Frič, J. Gebauer, A. Grund, M. Hattala, M. Hýsek, J. Jakubec, A. Jirásek, J. Jireček, F. Kott, J. P. Koubek, J. Krejčí, J. Máchal, V. Mourek, L. Niederle, V. Novotný, F. Pastrnek, J. L. Píč, A. Podlaha, J. Polívka, C. Purkyně, J. E. Purkyně, F. L. Rieger, V. Staněk, J. V. Šimák, J. B. Štorch, K. Tiefertunk, V. V. Tomek,

A. Truhlář, R. Turek, J. E. Vocel, V. Vojtíšek, A. J. Vrtátko, J. Wenzig, Z. Winter, V. Zelený, Č. Zíbrt aj.). V čelo Sboru byl ustanoven jako dozor nad hospodařením s financemi zástupce muzejního výboru, tzv. kurátor (první byl hrabě R. Kinský), účty z každoročního hospodaření byly předkládány ke kontrole výboru Společnosti Vlastenského muzea. Knihy a periodika vydávané M. č. byly tištěny v soukromých tiskárnách (A. Augusta, J. Grégr, Synové B. Haase, J. Otto, J. Pospíšil, J. Spurný, A. Špinková, J. Vetterlová, A. Wiesner, tiskárna Politiky, Pražská akciová tiskárna Nár. listy, Knih-tiskárna Unie aj.) a distribuovány mezi zakladatele nejdříve prostřednictvím soukromých knihkupectví (J. Pospíšil, firmy Kronberger-Řivnáč, Kronberger-Weber), později byla zřízena vlastní matiční expedice a sklad. Pro nedostatek financí rozhodl Sbor vydávat některé práce „pomocí M. č.“, tj. hradit pouze část nákladu, případně se postarat jen o distribuci knihy vydané jiným nakladatelem (např. smlouva s ČAVU 1897). Vydavatelskou aktivitu, zahájenou 1832 převzetím Časopisu Čes. muzeum a následující podporou základních vědeckých prací J. Jungmanna, P. J. Šafaříka a J. S. Presla a ve 40. letech usměrněnou založením několika knihnic, doplňovala činnost kulturněorganizační a reprezentační, např. propagace české knihy doma (levný prodej matičních tisků, knižní dary čtenářským spolkům, knihovnám, školám, organizace přednášek a besed) i v cizině, především ve slovanských zemích (výměna spisů s knihovnami v Krakově, Varšavě aj., styky s Maticí srbskou, illyrskou, lužickou, s archeologickou společností v Petrohradě a Kodani, s kyjevskou společností starožitností aj.), podpora začínajících spisovatelů a kvality českých původních prací (honoráře, ceny za nejlepší díla, uveřejňování a honorování literárněkritických příspěvků v ČČM). Vedle toho se M. č. angažovala i při prosazování češtiny do úřadů a škol (obšírné memorandum o vyučování češtiny podané 1832 zemské vládě); s tím souvisela (zejm. od 40. let) péče o spisovnou podobu jazyka (snahy o kodifikaci pravopisu, Jungmannův podnět k přípravě pozdějšího Brusu jazyka českého) i formulace stanoviska k slovenské odluce (Hlasy o potřebě jednoty spisovného jazyka, 1846). Slibný vývoj M. č. byl narušen v 50. letech za bachovské reakce, kdy byla podřízena policejnímu dohledu, její stanovy a úprava

vztahu k Muzeu nelegalizovány a ze Sboru vytlačeny pokrokové osobnosti (F. Palacký, Jan Norbert rytíř z Neuberku); tato krize se odrazila jak v posíleném vlivu konzervativního křídla ediční rady (zejm. J. E. Vocel) na vydavatelský program M. č., tak v poklesu členství. Teprve 30. 3. 1862 došlo k právní legalizaci, podle níž byl Matiční sbor prohlášen za organickou, avšak samostatnou část Muzea. Sbor o 8 až 12 členech, volených na dobu 6 let, byl v činnosti vědecké a literární prohlášen za nezávislý a samostatný, z hlediska správy peněžního fondu byl podřízen muzejnímu výboru a jím volenému kurátoru. 1863 byla zřízena instituce dopisujících členů, jejichž úkolem bylo propagovat M. č. a přijímat vklady zakladatelů. 1866 došlo k úpravě zakladatelských práv (srov. ČČM 1866, s. 301), podle níž mohli členové ročně vybrat knihy v hodnotě 6 zl. a ostatní koupit se slevou (rozhodnutí si vynutilo zřízení zvláštní expedice a skladu). Usnesením z 9. 11. 1870 byl Matiční sbor rozdělen na užší, spravující matiční fond a plánující vydávání, a širší, pověřený „vzděláváním české řeči a literatury“, konkrétně péčí o jazykovou správnost matičních spisů, jejímž vyústěním měl být pravopisný kánon Brus jazyka českého (komise: J. Gebauer, V. Hylmar, F. Kott, F. Patočka, V. O. Slavík, V. Svoboda, K. Tieftrunk), druhým úkolem správa literární pozůstalosti K. J. Erbena (komise: M. Hattala, V. B. Nebeský, A. J. Vrtátko). Po politickém uvolnění českého kulturního života koncem 60. let, kdy vznikla především v oblasti beletrie vydavatelská konkurence, se M. č. orientovala na naukovou literaturu. Vedle ČČM byl založen úzce odborný periodický Sborník vědecký muzea království Čes. s řadami filozoficko-filologicko-historickou a přírodovědnou. Rozvoj české vědy podporovala M. č. i organizačně, podílela se na přípravách české univerzity, udržovala kontakt s domácími vědeckými společnostmi (Jednota čes. filologů, Historický spolek, Přírodovědecký a Archeologický sbor muzejní) i zahraničními organizacemi (Akademie v Petrohradě, Krakově, Záhřebě, bělehradské Učené družstvo aj.). Po zřízení Čes. Karlo-Ferdinandovy univerzity (1882) a Čes. akademie věd a umění (1890), jimž připadla vzhledem k lepší materiální vybavenosti i hlavní péče o vydávání vědeckých děl, se M. č. – též s ohledem na své členy – edičně soustředila k jazykově i slohově přístupné naukové litera-

tuře. Finančně byla zabezpečena rostoucí členskou základnou (především instituce: školy, knihovny, muzea, města, občanské záložny apod.) a po 1918 státními, muzejními i soukromopodnikatelskými subvencemi. Nadále působila propagačně, osvětově, kulturněorganizačně a reprezentačně (knižní dary, výměny publikací, účast na veřejných kulturních akcích, kontakty s cizinou především výměnami publikací a dary, reprezentace české vědy na mezinárodních společenskovevědních kongresech aj.). V okupačních letech 1939–45 byla činnost M. č. ochromena zrušením státní subvence a zákazem vydávání muzejního časopisu (od 1941). Po válce se M. č. snažila jednak působit jako prostředník mezi Národním muzeem a veřejností, jednak pokračovat ve vydávání kvalitní vzdělávací literatury. Byly založeny nové knižnice *Naše minulost* (1946–49, 5 sv.), *Příroda a věda* (1946–49, 3 sv.) a obnoveny *Památky staré literatury české*, upraveny byly členské podmínky (vklad 500 Kčs, instituce 2000 Kčs; nárok na knihy v hodnotě 20 Kčs ročně a sleva 20% na knihy ostatní). Finanční problémy vedly k uzavření dohody s nakl. Orbis (7. 3. 1946), které převzalo náklad maticních tisků; M. č. byla ponechána redakční práce. Postátněním Muzea (1949) a převzetím ČNM do jeho péče zaniklo nakladatelské právo M. č. (neúspěšná jednání o jeho znovuzískání byla uzavřena 1957). 1959 se M. č. stala sekci Společnosti Nár. muzea, sdružující zájemce o práci jeho knihovny. Činnost M. č. spočívá (poslední statut 16. 9. 1978) v organizaci přednášek, besed, exkurzí a výstav týkajících se problematiky knihy a knihoven, především muzejních.

Vydavatelská aktivita M. č. se za dobu její existence proměňovala v závislosti na aktuálních společenských potřebách i na šíři členské základny. Jakožto muzejní instituce, jejímž prvním edičním činem bylo převzetí Časopisu Českého muzeum od jeho 6. roč., podporovala M. č. od svého vzniku českou vědeckou literaturu; k počátkům její činnosti patřila podpora Jungmannova Slovníku česko-německého (1836–39) a Šafaříkových Slovaných starožitností (1837). V prvním svolání M. č. formulovaný plán na vydání „reální encyklopedie“ byl nejprve nahrazen edičním programem vědeckých publikací, jež by věcně i jazykově připravovaly budoucí naučný slovník. Později však bylo vlivem konzervativních tendencí, jež

do Sboru pronikly v 50. letech, vydání encyklopedie (jako díla poukazujícího na vědeckou úroveň a tím i na svéprávnost českého národa) zamítnuto. Zaslouhou F. L. Riegra schválil Sbor po delších sporech alespoň finanční podporu a částečnou distribuci encyklopedického díla Slovník naučný, vzniklého na základě materiálu soustředěného v M. č. a za Riegrova redakčního vedení vydaného v soukromém nakl. I. L. Kober (1860–74). Také konverzační slovník češtiny, navrhovaný F. Palackým a F. L. Čelakovským, byl jako příliš výrazný projev češtví Sbohem zamítnut. Závislost maticního peněžního fondu na široké členské základně vedla Sbor k rozšíření a zároveň k usměrnění vydavatelského programu: podle usnesení z 1841 měly být založeny čtyři specializované knižnice, k jejichž úplné realizaci však nedošlo. Uskutečnila se a nejdéle (s přestávkami téměř stoleté) trvání měla *Novočeská bibliotéka* (1841–1937, 52 sv.), původně určená pro novodobou naukovou i krásnou literaturu. Ve 40. letech zde mj. vyšla nová vydání Jungmannovy Slovesnosti (1845) a Historie literatury české (1849), Základní filozofie. Logika. Metafyzika A. Marka (1844) a Všeobecný rostlinopis J. S. Presla (1846), později Čelakovského Mudrosloví národu slovanského ve příslovích (1852), Štúraova práce O národních písních a pověstech slovanských (1853); v rámci edice byla též započata souborná vydání obrozených autorů: Jungmannovy Sebrané spisy veršem i prózou (1841), Čelakovského Spisů básnických knihy šestery (1847) a Dramatické spisy Klicperovy. Mezi naukovou literaturou, která pokládala základy různým vědním oborům, byly kulturněhistorické, etnografické a historické práce J. A. Helfertka, K. Krofty, J. L. Píče, P. Sobotky, J. Srba-Debrnova, J. Šafařánka, J. Šusty, J. S. Tomíčka, Z. Wintera aj., přírodopisné spisy od F. Pixy, J. S. Presla a J. Smetany; později i literárněhistorické práce F. V. Jeřábka (Stará doba romantického básnictví, 1883) a J. Máchala (Slovanské literatury 1–3, 1922–29). *Staročeská bibliotéka* (1841–80, 5 sv.) sloužila k vydávání literárních památek do 17. století. Jako editoři v ní působili F. Palacký, K. J. Erben a V. V. Tomek; po cenzurních obtížích tu vyšla mj. Komenského Didaktika, spisy Viktorina Kornela ze Všehrd, Kryštofa Haranta z Polžic, Václava Březana a další. *Bibliotéka klasiků starých a nových v překladu českém* měla přinášet díla světového písemnictví antic-

kého (Aischylos, Aristofanes, Aristoteles, Homérova Odyssea, Plautus, Sofokles, Terentius, Vergilius aj.) i novověkého (J. Milton, W. Shakespeare) v tlumočení F. Douchy, J. Jungmanna, V. B. Nebeského, F. Šohaje, K. Vinařického, A. J. Vrátky aj.; řada zamýšlených titulů vyšla, ale všechny bez uvedení plánované knihovny. *Bibliotéka domácí* byla původně určena populárně-naučným a mravněvýchovným spisům; z podnětu P. J. Šafaříka byla přeměněna na *Malou encyklopedii nauk* (1842–53, 11 sv.), jež přispívala k vytváření českého vědeckého názvosloví (práce K. F. Hyny, F. M. Klácela, F. S. Kodyma, F. M. Opize, V. Staňka, V. Svobody, V. V. Tomka, K. V. Zapa aj.) a sloužila i školským potřebám (učebnice a mapy; rytiny V. Merklase a F. Schönfeldera). V této knižnici byly poprvé (1843) uplatněny Šafaříkovy návrhy analogického pravopisu. Významným edičním počinem M. č. byla od 50. let řada *Dramatická díla W. Shakespeara* (1856–72, 36 sv.), na níž se překladatelsky podíleli J. J. Čejka, L. Čelakovský, F. Doucha, J. J. Kolár a J. Malý. 1876 byla na podnět J. Emlera (srov. ČČM 1876, s. 182) ustavena knihovna *Památky staré literatury české* (1876–90, 10 sv.), v níž vycházela díla starší české literatury do 18. století (mj. Nová rada Smila Flašky z Pardubic, Rýmovaná kronika česká takřečeného Dalimila, Staročeské divadelní hry, Spisové císaře Karla IV., Paměti Mikuláše Dačického z Heslova, Knížky o hře šachové Tomáše Štítného aj.), editorsky připravena J. Emlerem, V. Flajšhansem, J. Gebauerem, J. Jirečkem, A. Paterou aj. Ediční program stanovený po 2. světové válce obnovil matiční tradici populárně-naučné literatury; nově byly 1946 založeny knihovny *Naše minulost* pro historické práce (red. R. Turek aj.) a *Příroda a věda* (red. J. Charvát aj.) a obnoveny *Památky staré literatury české* (1946–49, 6 sv., red. A. Grund, B. Havránek, V. Šmilauer, F. Trávníček aj.; edice pak pokračovala v nakl. Orbis, Nakladatelství ČSAV, Academia); odborné vedení knižnic zaručovalo vysokou kvalitu vydávaných spisů. Mimo knižních edic vydávala M. č. také odborná periodika. K ČČM (1832–1949) přibyl 1853 z podnětu J. E. Purkyně „časopis přírodnický“ *Živa* (red. J. E. Purkyně, J. Krejčí) a 1855 *Památky archeologické a místopisné* (red. K. V. Zap), později vydavatelsky přejaté archeologickým sborem Muzea. Plodem zaměření M. č. na úzce vědeckou literaturu byl od konce 60. let periodický *Sborník*

vědecký muzea království Českého s řadou filozoficko-filologicko-historickou a s řadou přírodovědnou, která převzala titul zaniklého časopisu *Živa*.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře:* Staročeská bibliotéka (1841–80); Novočeská bibliotéka (1841–1937); Dramatická díla W. Shakespeara (1856–72); Památky staré literatury české (1876–90; 1946–49). – *Ostatní:* Malá encyklopedie nauk (1842–53); Naše minulost (1946–49); Příroda a věda (1946–49). ■ **SOUBORNÁ VYDÁNÍ.** *Čestí autoři:* F. L. Čelakovský; J. Jungmann; V. K. Klicpera. ■ **Z OSTATNÍ PRODUKCE** (neuvádíme spisy vydané pomocí M. č. a tituly z jiných nakladatelství vázané mezi muzejní spisy): Výbor z literatury české 1, 2 (1845, ed. J. Jungmann, 1868, ed. K. J. Erben); J. Malý: Shakespear a jeho díla (1873); V. Zelený: Život Josefa Jungmanna (1873); Brus jazyka českého (1877); J. Hanuš: Život a spisy Václava Boemíra Nebeského (1896). ■ **PERIODIKA.** *Literární a kulturní:* Časopis Českého museum (od 1923 časopis Národního muzea) (1832–1947); Sborník vědecký Muzea království Českého. Odbor historický, filologický a filozofický (1868–73). – *Ostatní:* Živa (1853–64, 1869–78); Památky archeologické a místopisné (1855–64). ■

BIBLIOGRAFIE: Sb. Sto let M. č. 1831–1931 (1931, ed. A. Grund, soupis vydaných spisů). ■ **LITERATURA:** K. Tieftrunk: Dějiny M. č. (1881); A. Grund: Jak bylo oslaveno stoleté výročí založení M. č. (1931); J. Prokeš: Z těžké doby M. č. (1850–1860) (1931). ■ J. E. Purkyně: Krátký rys historie Matice czeskiej, Tygodnik literacki (Poznaň) 1843, č. 20–23; K. Tieftrunk: O vynikajících momentech dějin M. č., ČČM 1881, s. 331; V. Řezníček: V. V. Tomek v Muzeu království českého a v M. č., ČČM 1905, s. 481; J. Thon: M. č., Národ 1917, s. 580; J. Hanuš in Národní muzeum a naše obrození 2 (1923, s. 280, 413); A. Grund: Stoleté výročí založení M. č., ČNM 1931, s. 168; M. Hýsek: Jubileum M. č., Lumír 57, 1930/31, s. 441; F. Páta: K historii překladů Shakespearových dram, zvl. Romea a Julie, vydaných M. č., ČNM 1933, s. 221; F. Kop in Národní muzeum, památník našeho kulturního obrození (1941, s. 128); A. Grund: Matici č. na novou cestu, ČNM 1946, s. 91 + M. č., sb. Národní muzeum 1818–1948 (1949); F. Kadeřávek: Padesát let práce P. Fialové pro M. č., ČNM 1953, s. 216; F. Svejkovský: Počátky literárních cen v českých zemích, Sborník NM v Praze, sv. 11, ř. C – lit. hist., 1966, s. 87; J. Vrchotka: M. č. a Národní muzeum, 150 let Národního muzea v Praze. Sborník příspěvků k jeho dějinám a významu (1968); J. Špét: Karel Havlíček a Národní muzeum (těž o M. č.), ČNM, ř. hist., 1981, s. 191; E. Ryšavá: M. č. žije, Čtenář 1997, č. 2.

lk